

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Pedagogická fakulta

Ústav speciálněpedagogických studií

JOLANA ROMANOVÁ

III.ročník – kombinované studium

Obor : speciální pedagogika pro výchovné pracovníky

LEXIKOGRAFIE ZNAKOVÉHO JAZYKA

-

PREFERENCE UŽIVATELŮ SLOVNÍKŮ

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Mgr. Jiří Langer, Ph.D.

Olomouc 2011

Prohlášení :

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

V Morkovicích dne 20.2.2011

.....

Poděkování :

Děkuji Mgr. Jiřímu Langerovi za odborné vedení práce, poskytování rad a materiálových podkladů, dále děkuji ředitelům, učitelům, žákům základních a středních škol pro sluchově postižené a neslyšícím osobám, u nichž jsem prováděla výzkum.

OBSAH

Úvod	5
I. Teoretická část	7
1 Základní pojmy	7
1.1 Sluch a sluchové vady	7
1.2 Neslyšící a neslyšící	9
1.3 Řeč, jazyk a znakový jazyk	11
1.4 Lexikografie, slovníky	13
2 Komunikace neslyšících	15
2.1 Základní formy	15
2.2 Doplnující vizuálně-motorické systémy	18
2.3 Znakový jazyk	19
2.3.1 Historický vývoj v souvislosti se vzděláváním neslyšících	19
2.3.2 Základní rysy znakového jazyka	26
2.3.3 Výzkum znakového jazyka	29
3 Lexikografie	32
3.1 Základní charakteristika	32
3.2 Translatologie znakového jazyka	33
3.3 Vlastnosti slovníků	37
II. Praktická část	42
4 Charakteristika výzkumných dotazníků	42
5 Popisy, analýza a hodnocení slovníků respondenty	43
6 Odpovědi vyplývající z informací získaných dotazováním	77
Závěr	82
Seznam literatury	84
Přílohy	
Anotace	

Úvod

Znakový jazyk se pomalu dostává do povědomí lidí jako běžný komunikační prostředek osob s postižením sluchu. Velký podíl na této poměrně příznivé situaci mají lektoři, slyšící i neslyšící, kteří se věnují jeho výuce v kurzech. Také narůstá potřeba záznamu znakové zásoby a hlavně možnosti vzájemného překladu mezi jazykem majoritní společnosti a jazykem znakovým. Vytvářením slovníků se zabývá věda zvaná lexikografie, ale v současné době je ve stavu hledání jejich co nejlepší formy, která by mohla být přínosem pro znakový jazyk i jeho uživatele.

Stále si pamatujeme na dobu před dvaceti lety, kdy nebylo možné absolvovat kurz znakového jazyka anebo obstarat si učebnice nebo slovník s touto tematikou. Vzhledem k historicky negativnímu postoji ke znakovému jazyku v rámci vzdělávání neslyšících byl tento komunikační prostředek degradován na pouhé domácí nebo přátelské využití. Proto byly osoby s postižením sluchu nuceny učit se orálnímu způsobu vyjadřování a schopnosti využívat jazyk většinové společnosti. Úspěšné zvládnutí se odvíjelo od velikosti sluchové ztráty, schopnosti odezírat atd. Výsledkem však byl spíše negativní postoj k mluvenému jazyku a sociální izolace neslyšících.

V teoretické části jsme se pokusili seznámit čtenáře se základními pojmy jako je sluch a sluchová vada, jejich vliv na komunikační kompetence a vývoj těchto schopností u člověka. Vysvětlili jsme pojmy neslyšící a Neslyšící. Zabývali jsme se formami komunikace osob s postižením sluchu. Dále jsme popsali vývoj znakového jazyka vzhledem k užití vzdělávacích forem osob s postižením sluchu, jeho základní rysy, možnosti překladu mezi jazyky a základní parametry nutné k tvorbě slovníků.

Praktická část obsahuje popisy slovníků, které jsme prostudovali a zařadili do dotazníku, na základě kterého jsme se pokusili získat odpovědi na otázky :

Jak hodnotí uživatelé znakového jazyka svoji schopnost komunikovat znakovým jazykem?

Kde neslyšící uživatelé znakového jazyka hledají nové znaky?

Kde nové znaky hledají slyšící uživatelé?

Jaký typ slovníku uživatelé používají a kterou formu více preferují?

Jak uživatelé hodnotí dostupnost slovníků, jejich formu, grafickou úpravu, obsahové členění?

Jak je rozhodující věk neslyšících uživatelů při využití slovníků znakového jazyka?

Jaký je rozdíl ve využívání a znalosti slovníků mezi slyšícími a neslyšícími uživateli?

Jelikož v současné době se většina škol pro sluchově postižené snaží používat znakový jazyk ve výuce, mohli jsme se ve své práci pokusit o zjišťování schopnosti komunikovat znakovým jazykem a využívat dostupné slovníky znakového jazyka u žáků, studentů a učitelů těchto škol.

Cílem práce bylo zjištění, zda uživatelé znakového jazyka slovníky znakového jazyka používají nebo kde případně hledají nové znaky. Dále ověření našeho předpokladu, že neslyšící stále ještě hledají svůj vztah ke slovníkům, což je pozůstatkem opomíjení výuky znakového jazyka v době jejich školního vzdělávání.. Snažili jsme se zjistit, jestli v tomto případě má věk uživatelů vliv na využívání slovníků znakového jazyka.

Zajímalo nás, které formy slovníků uživatelé znakového jazyka preferují a jak hodnotí jejich zpracování. Zjišťovali jsme potvrzení našeho názoru, že užití slovníků znakového jazyka je více vlastní slyšícím uživatelům.

V závěru práce jsme zhodnotili výsledky průzkumu a popsali jejich možné praktické využití při tvorbě budoucích slovníků znakového jazyka tak, aby byly co nejvíce využitelné ve všech oblastech života neslyšících a jejich kontaktu se slyšícími.

I Teoretická část

1 Základní pojmy

1.1 Sluch a sluchové vady

Sluch je pro většinu populace obyčejný smyslový orgán, který běžně užívá. Téměř nikdy si člověk nepřipouští jeho důležitost, ačkoliv jeho poškození nebo ztráta schopnosti sluchového vnímání je pro lidskou bytost a jeho společenský kontakt zcela zásadní. Jak uvádí Potměšil (2003) , už částečnou ztrátou sluchu je stíženo minimálně 1 – 1,5 % populace. Harris (sec. cit. in Potměšil, 2003) se zmiňuje o kladném vlivu matky již v těhotenství na psychický vývoj dítěte, která například zpěvem nebo mluvením na plod dosáhne jeho zklidnění před i po narození, kdy dítě rytmus nebo melodii jejího hlasu pozná. *„Sluch je bezesporu nejdůležitějším smyslem pro získávání informací a tím i pro rozvoj myšlení a řeči“*. (Potměšil, 2003, s. 18) Machová (2008) k výše uvedené citaci přidává ještě vliv sluchu na rozvoj komunikačních schopností. Jde tedy o schopnost užívat mluvenou řeč jak k myšlení, tak také k předávání svých myšlenek ostatním lidem v rámci sociálního styku. Pokud se ohlédneme k vývojové psychologii člověka, zjistíme, že dítě se učí správné komunikaci sledováním reakce okolí na svoje první projevy jako je broukání a žvatlání. (Plevová, 2006) Z předchozího tedy vyplývá, že pokud dítě tyto reakce neslyší, nemůže se spontánně a bez pomoci naučit mluvenou řeč a správnou artikulaci.

Sluchová vada je diagnostikované poškození částí sluchového orgánu, jímž je ucho složené ze tří částí:

- * *zevní ucho* (boltec, zevní zvukovod, bubínek).
- * *střední ucho* (středoušní dutina, sluchové kůstky, Eustachova trubice, oválné okénko).
- * *vnitřní ucho* (kostěný labyrint, hlemýžď s Cortiho ústrojím).

(Machová, 2008)

Podle místa vzniku patologie lze dělit vady jako:

- * *převodní* (porucha převodu mechanické energie ve vnějším a středním uchu).

- * *percepční* (porucha funkčnosti Cortiho orgánu v hlemýždi).
 - * *smíšené* (kombinace převodní a percepční vady).
 - * *centrální* (poruchy v podkorovém a korovém systému sluchové dráhy).
- (Hložek,1995)

Podle velikosti sluchové ztráty měřené v decibelech klasifikuje Světová zdravotnická organizace vady sluchu na:

- * *normální sluch* (0-25 dB)
- * *lehká nedoslýchavost* (26-40 dB)
- * *střední nedoslýchavost* (41-55 dB)
- * *středně těžká vada sluchu* (56-70 dB)
- * *těžká vada sluchu* (71-90 dB)
- * *velmi závažná vada sluchu* (nad 91 dB)

(Mrázková, Mrázek a kol., 2006)

Vzhledem ke kvalitě řečového projevu a rozvoji komunikačních kompetencí je pro tuto práci důležitější dělení sluchového postižení s jeho sociálními důsledky z hlediska pedagogiky jak je uvádí Potměšil (2003):

- * *ohluchlost* - vzniká v době končícího vývoje řeči nebo došlo k zásahu do již vytvořených kompetencí, zde je nutná logopedická péče a udržování formální a obsahové stránky mluveného projevu.
- * *hluchota* - „Světová zdravotnická organizace definuje jako neslyšícího toho člověka, který ani s největším zesílením neslyší zvuk“ (Hrubý, 1999, s. 45), hovoříme o vrozené nebo v raném věku získané ztrátě sluchu, kdy nebyly vytvořeny kompetence k mluvenému vyjadřování. Výchovné cíle ve vzdělávání těchto osob se dnes zaměřují na rozvoj co nejvhodnějších komunikačních systémů a respektování znakového jazyka jako mateřského jazyka neslyšících.
- * *zbytky sluchu* – jde o neúplnou vrozenou či získanou ztrátu sluchu často spojenou s absencí nebo retardací mluvené řeči, přičemž stále převažuje názor o nutnosti maximálního využití zbytků sluchu pro rozvoj mluveného projevu.
- * *nedoslýchavost* – částečná vrozená nebo získaná ztráta sluchu jejímž následkem je opožděný nebo omezený vývoj řeči.

Pokud jedince s diagnostikovanou vadou sluchu označíme za osobu se *sluchovým postižením*, musíme vzít v úvahu názor Sováka (sec. cit. in Potměšil, 1999), který tento termín označil za spojení sluchové vady, tedy poškození orgánu nebo jeho funkce, jejích sociálních důsledků a poruchy řečového projevu. Strnadová (Gong, 2009) upozorňuje na fakt, že postižení nelze považovat za „*opak zdraví*“, jelikož jde o stav stálý a neměnný a jeho opakem může být pouze „*nepřítomnost postižení*“.

Dnes nejvíce užívané termíny pro označení osob s postižením sluchu z hlediska vývoje řeči a komunikačních schopností a tedy s odlišným náhledem na pedagogické a výchovné působení uvádím v následující tabulce, přičemž stupeň početního zastoupení osob v dané skupině je dán pořadovým číselným označením:

Doba vzniku vady sluchu/ Velikost ztráty sluchu	Hluchota	Nedoslýchavost
Před osvojením mluveného jazyka (prelingválně)	(Prelingválně) neslyšící lidé....1.	(Prelingválně)nedoslýchaví lidé....3.
Po osvojení mluveného jazyka (postlingválně)	(Postlingválně) neslyšící/ohluchlí lidé...2.	(Postlingválně)nedoslýchaví lidé (většinou lidé se stařeckou nedoslýchavostí)...4.

Obr.1 Převzato: Hudáková, Motejzíková in Fenclová, 2005, tab.1 Terminologie, str.13.

1.2 Neslyšící a neslyšící

V současné době se termíny k označení osob s vadou sluchu nebo sluchově postižených změnily na **neslyšící** nebo **Neslyšící**.

Zákon č.155/1998 Sb., o znakové řeči, osoby neslyšící definuje:

§ 2: „*Za neslyšící se pro účely tohoto zákona považují osoby, které ohluchly před rozvinutím mluvené řeči a u nichž velikost a charakter sluchové vady neumožňuje*

plnohodnotný rozvoj mluvené řeči, a dále osoby později ohluchlé a nedoslýchavé, které samy považují znakovou řeč za primární formu své komunikace.“ (Znění bylo nahrazeno definicí dle zákona č.384/2008 Sb.)

Hrubý (1999) hovoří o tzv. kulturní definici hluchoty, která podle něj nepřesně označuje za neslyšící pouze osoby se sluchovou vadou komunikující znakovým jazykem. Do skupiny neslyšících dle jeho názoru patří i osoby později ohluchlé, které se již znakový jazyk nenaučí a nevyhnutelně ho ke své komunikaci nepotřebují, dále osoby normálně slyšící stížené např.němotou, a tudíž preferující komunikaci znakovým jazykem.

Zákon č.384/2008 Sb.o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob mění definici z roku1998 na následující znění:

§ 2 odst. 1: *„Za neslyšící se pro účely tohoto zákona považují osoby, které neslyší od narození, nebo ztratily sluch před rozvinutím mluvené řeči, nebo osoby s úplnou či praktickou hluchotou, které ztratily sluch po rozvinutí mluvené řeči, a osoby těžce nedoslýchavé, u nichž rozsah a charakter sluchového postižení neumožňuje plnohodnotně porozumět mluvené řeči sluchem.“*

V souvislosti s pojmem **neslyšící** hovoříme o tzv. **komunitě neslyšících**, což dle Zimy (sec. cit. in Kosinová, 2008, s.12) znamená *„společenství lidí, kteří mají jeden či více společných znaků, jimiž se odlišují od ostatních“*. Dle Wolla – Ladda (sec. cit. in Kosinová, 2008) jsou charakteristickými rysy této skupiny osob hluchota, komunikace a vzájemná podpora. Lze tedy hovořit o biologické podmínce příslušnosti ke komunitě, dále o vlastním způsobu komunikace národním znakovým jazykem a také o vzájemném předávání kultury, tradic, hodnot a historie. (Kosinová, 2008)

Přijetí do komunity neslyšících je ovlivněno různými požadavky a podmínkami. Ladd (sec. cit. in Kosinová, 2008) uvádí tři možnosti vedoucí k dosažení členství:

- * osoba je neslyšícím dítětem neslyšících rodičů nebo vnukem neslyšících prarodičů.
- * osoba je žákem či absolventem školy pro sluchově postižené.
- * osoba není žákem nebo absolventem výše zmiňované školy, ale ve volném čase se stýká s neslyšícími.

Jeho členění podmínek je velmi demokratické, jelikož umožňuje členství i osobám slyšícím, které jsou v příbuzenském nebo pracovním kontaktu s neslyšícími. Znalost nebo aktivní užívání znakového jazyka na rozdíl od Bakerové a Cokelyho (sec. cit. in Kosinová, 2008) striktně nevyžaduje.

Existuje ovšem termín **Neslyšící**, který si vytvořili sami neslyšící, aby se označili za členy *kulturní a jazykové menšiny*, přičemž menšinou je dělá právě společná komunikace znakovým jazykem, společné problémy, historie, nesnadná komunikace s vnějším světem a většinovou populací. (Hrubý, 1999) Jde o velmi soudržné společenství, kde platí vlastní hierarchie, hodnotová měřítka, společenské zvyklosti a pravidla chování. Jak uvádějí Hudáková a Myslivečková (in Fenclová, 2005), Neslyšící svoji hluchotu považují za znak přirozených kulturních rozdílů a ne za defekt či handicap. Nemají pocit žádného omezení, vyžadují plnoprávné jednání od většinové společnosti. Jde o menšinu, která je velmi hrdá na svůj znakový jazyk a hájí právo neslyšících na komunikaci v něm. Jejimi členy ovšem mohou být i nedoslýchaví či ohluchlí uživatelé znakového jazyka, slyšící rodiče neslyšících dětí nebo tlumočníci znakového jazyka. (Hrubý, 1999)

Hudáková a Myslivečková(in Fenclová, 2005) zdůrazňují, že členové komunity Neslyšících jsou často osoby bilingvální a bikulturní. To znamená, že za svůj prvotní jazyk považují znakový jazyk, ale umí též číst, psát, někdy i mluvit jazykem většinové společnosti a považují se též za součást majoritní kultury. Ovšem příslušnost ke své vlastní komunitě je pro ně zcela zásadní.

Je přece důležité vědět , kam člověk patří, protože jde o základní sociální potřebu každého člověka a je nutné ji plně respektovat, zejména co se týče zdárného psychického vývoje u dětí.

1.3 Řeč, jazyk a znakový jazyk

Dle Procházky (1966, s. 944) je **řeč** „*v podstatě individuální formou projevu společností vypracovaných prostředků vzájemné výměny myšlenek mezi lidmi*“. Může tedy zachytit výsledky lidské činnosti, zkušenosti a umožnit jejich mezigenerační předávání. Bezprostředně souvisí s psychologickými procesy jako vnímání, paměť nebo vůle. Řeč ovšem člověku není vrozená, je nutné se ji naučit a velmi záleží na schopnosti správně **slyšet**, na obratnosti jazyka a také na vzoru, dle kterého se naše řeč utváří. Lidská řeč je základem lidské komunikace a rozvíjela se souběžně s vývojem lidské populace. Řeč je

považovaná za konkrétní a individuální realizaci jazyka, jejím **základem je tedy prostředek jazyka**. (Slánská-Bímová, Okrouhlíková, 2008)

Je nutné zmínit, že dnes řeč spíše chápeme jako expresivní formu vyjadřování za pomoci mluveného jazyka jehož základem je **znak audioorální**, vnímaný sluchem a produkováný mluvidly. (Slánská-Bímová, Okrouhlíková, 2008)

Jazyk (lingua): „*V jazykovědě soustava dorozumivacích prostředků znakové povahy. Jazyky jsou většinou přirozené, vznikly historickým vývojem a jsou vlastní určitému společenskému celku*“. (Procházka, 1963, s. 352) Procházka (1963) dále uvádí, že jazykové projevy jsou vytvářeny vhodným výběrem a správným uspořádáním jazykových prostředků ve *formě mluvené nebo písemné*. Slánská-Bímová a Okrouhlíková (2008, s. 94) definují jazyk jako „*systém znaků přirozeného jazyka, soubor jednotek a pravidel jejich spojování*“. Tady se nabízí srovnání obou vysvětlení pojmu. Dnes totiž je **znakový jazyk**, který ke své komunikaci užívají osoby s postižením sluchu, uznávaný jako jazyk přirozený, i když není projevován ve formě mluvené. (viz kap. 2.2 Znakový jazyk)

Zajímavé z historického hlediska jsou název a formulace „*řeči posuškové*“ dle Krále (1972, s. 466): „*posušky konané zejména rukama, ustálené v určité společnosti; slouží k dorozumívání. U některých afrických kmenů je velmi propracovaná, zvláště pro počítání; uměle byla vytvořena pro hluchoněmé*“. Přičemž jeho definování jazyka z dnešního pohledu lze brát za nadčasové a přinejmenším spravedlivé: „*Jazyk je v širším smyslu každá soustava znakových prostředků*“. (Král, 1972, s. 466)

„*Český znakový jazyk je základním komunikačním systémem těch neslyšících osob v České republice, které jej samy považují za hlavní formu své komunikace*“. (Zákon o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob č. 384/2008 Sb., § 4 odstavec 1)

„*Český znakový jazyk je přirozený a plnohodnotný komunikační systém tvořený specifickými vizuálně-pohybovými prostředky, tj. tvary rukou, jejich postavením a pohyby, mimikou, pozicemi hlavy a horní části trupu*“. (Zákon o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob č. 384/2008 Sb., § 4 odstavec 2)

Za **základní jazykovou jednotku** považujeme **znak**, což je v širším pojetí „*něco, co zastupuje něco jiného na základě společné zkušenosti účastníků komunikace*“. (Slánská-Bímová, Okrouhlíková, 2008, s. 13-14) Ale z hlediska znakového jazyka jde o **užší pojetí znaku**, kdy se jedná o znak, jehož nosič je vnímaný zrakem a produkováný pohybem,

tvary a pozicemi rukou, obličejů, hlavy, horní části trupu a nazýváme ho **vizuálně-motorickým**. (Slánská-Bímová, Okrouhlíková, 2008) V dřívějších dobách byl znakový jazyk považován za pouhou gestikulaci. W.C.Stokoe doložil svým výzkumem, že gesto není totéž co znak, protože není rozložitelné na další komponenty. Nazval je *cherémy* a vyčlenil tři typy:

- * *umístění znaku v prostoru* – TAB (tabula)
- * *tvar ruky* – DEZ (designator)
- * *pohyb ruky v prostoru* – SIG (signator).

Komponenty se vrství, nejsou řazeny za sebou, význam sice nenesou, ale mohou rozlišit význam znaku jedinou změnou. Příkladem mohou být znaky pro sdělení *velký-malý*, kdy tvar i pohyb ruky je stejný a pouze umístěním v prostoru je zřetelný jeho význam. (Bímová, 2002) (viz kap. 2.3.2 Základní rysy znakového jazyka)

1.4 Lexikografie, slovníky

Každý jazyk má svoji slovní, respektive znakovou zásobu, kterou zaznamenává pro další generace. Jazykovědnou disciplínou, jejíž hlavní náplní je právě tato aktivita, je **lexikografie**. Zabývá se teorií i praxí shromažďování užívaných slov a znaků, jak je správně sestavovat do souborů různých typů. Využívá poznatků **lexikologie**, což je „*наука о словні zásобě jazyka, její struktuře a jejím vývoji*“. (Malá ilustrovaná encyklopedie, 1999, s. 564) Existují různé způsoby definování, uvedeme alespoň dva:

„*Teorie praxe sestavování slovníků*.“ (Všeobecná encyklopedie, 1997, s. 637)

„*Nauka o shromažďování a zpracovávání slovní zásoby jazyka*.“ (Malá ilustrovaná encyklopedie, 1999, s. 564)

Výsledkem činnosti lexikografů je **slovník neboli lexikon**.

Lze ho definovat jako: „*naučný popř. jazykový slovník, soupis odborných dat, slovní zásobu*“. (Všeobecná encyklopedie, 1997, s. 637) Nebo jako „*souhrn všech slov tvořících slovní zásobu jazyka*“. (Malá ilustrovaná encyklopedie, 1999, s. 564) Jde o jakýsi seznam slov nebo pojmů seřazených podle předem stanovených parametrů. Pokud se jedná o slovník znakového jazyka, hovoříme o souboru znaků a jejich ekvivalentů. Popis pohybů rukou, hlavy a mimiky je zde doplněn obrazem. V audiovizuální a elektronické formě lze využít trojrozměrnost znakového jazyka a předvést tvoření znaku z různých pohledů, možné je též zvýraznění mimiky obličejů, která je velmi důležitá pro celkový dojem

a pochopení sdělení. (Slánská-Bímová, Okrouhliková, 2008) Jak jsme uvedli v kapitole 1.3, každá forma komunikace užívá prostředků jazyka, proto nelze ve slovníku uvádět nic jiného než pouze jednotky jazyka, ať už slova nebo znaky. (Slánská-Bímová, Okrouhliková, 2008)

2 Komunikace neslyšících

2.1 Základní formy

Dle Kraulcové (2001) je komunikace hlavním předpokladem pro tvorbu mezilidských vztahů, sdělování informací a pocitů. Jestliže dojde k vytvoření překážky v ontogenetickém nabývání komunikačních schopností, důsledky jsou pro další rozvoj osobnosti člověka velmi závažné. Komunikace není provozována pouze za pomoci verbálních prostředků a musíme do ní zahrnout též gesta, výrazy obličeje nebo znaky. Již u kojenců lze vypořizovat užití rané komunikace před využíváním slov nebo znaků. (Potměšil, 2003) Hovoříme o procesu výměny, porozumění a zprostředkování různých informací, kdy obousměrná komunikace je základem kvalitního výsledku procesu vzdělávání.

Zdůrazňuji **obousměrnost** komunikace, protože jen zpětnou vazbou na projev jedince můžeme v rámci pedagogického působení dosáhnout zlepšení komunikačních kompetencí u dítěte. Je nutné využít maximum prostředků pro zlepšení komunikace ve speciálněpedagogické praxi a snižovat důsledky sluchových vad po všech stránkách. (Kraulcová, 2001) K jejímu rozvoji je důležitá znalost určitého komunikačního systému, které by se mělo dítě naučit nejlépe od matky. Slyšící dítě má výhodu zpětné sluchové vazby, neslyšící dítě tuto možnost ztrácí a je nutné ji nahradit jinou alternativou.

Jak uvádějí Kraulcová (2001) a Potměšil (2003), musíme rozlišovat potřeby jedinců se sluchovými vadami, rozsah jejich vady a zpřístupnit jim takovou možnost komunikace, aby pro ně byla co nejpřínosnější z hlediska vzdělávání i života ve společnosti vůbec. Conrad a Ruben (sec. cit. in Hrubý, 1999) zdůrazňují fakt, že pokud dítě v období do šesti let věku (období kritickém z hlediska vývoje komunikačních schopností) nezíská jakoukoliv řeč, tedy mluvenou nebo znakovou, pozbude schopnosti chápat syntax jazyka, tedy schopnost spojovat obsahy a významy sdělení. Dle Conrada (sec. cit. in Hrubý, 1999) dochází k vymizení jazykových struktur v mozku, jelikož se jim nedostalo možnosti osvojit si plnohodnotný jazykový systém. Dítě tak nemůže plně pochopit smysl obsahu sdělení, má potíže se čtením a následně s dalším vzděláváním.

V současné době v rámci vzdělávání neslyšících rozlišujeme formy orální, simultánní, totální a bilingvální komunikace, které využívají nebo naopak nevyužívají znakový jazyk a další vizuálně-motorické komunikační systémy. (Krahulcová, 2001)

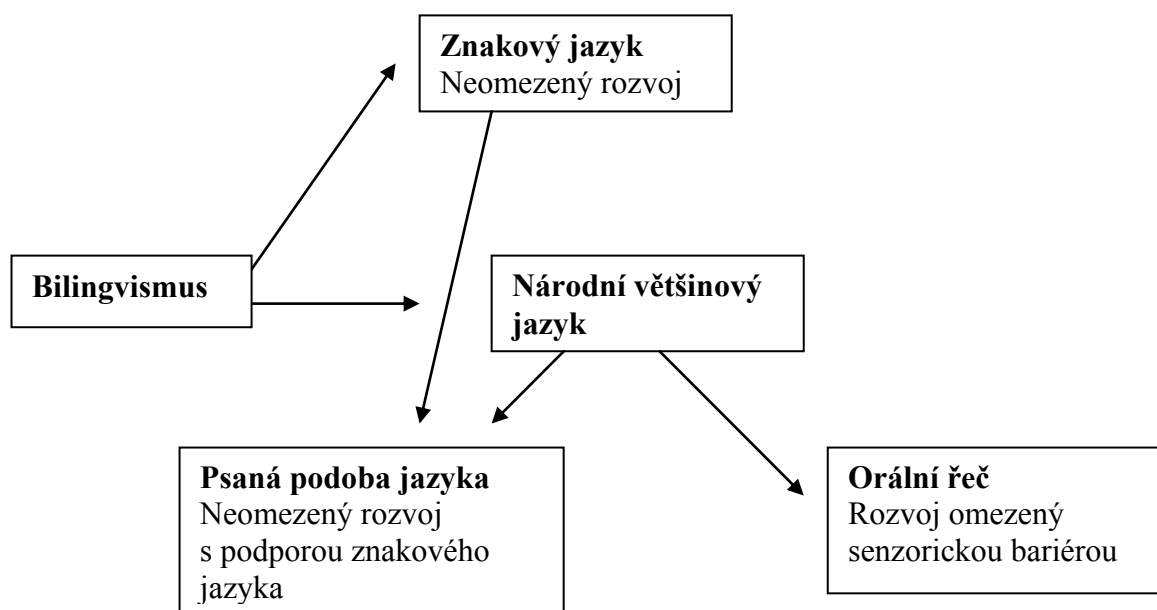
Orální komunikace – dle Myslivečkové (in Fenclová, 2005) je spojením mluvení, slyšení a odezírání. Systém vyžaduje maximální využití zbytků sluchu, připouští užití písma nebo prstové abecedy, ale „ryzí“ oralismus by se měl bez těchto prostředků plně obejít. (viz. kap. 2.3.1 Historický vývoj)

Simultánní komunikace – zahrnuje v sobě mluvený národní jazyk a doplňující většinou vizuálně-motorické komunikační formy. Jde o pokus srovnat orální a vizuálně-motorický způsob produkce. Při předávání informací je dominantní mluvený většinový jazyk, podporovaný znakovým jazykem, znakovaným národním jazykem, prstovou abecedou, pomocnými artikulačními znaky a též psanou formou většinového jazyka. Můžeme hovořit o předchůdci totální komunikace. (Krahulcová, 2001)

Totální komunikace - i když ji Hrubý (1999) a Potměšil (2003) považují více za filozofii, můžeme ji definovat jako „*komplexní komunikační systém, který v sobě spojuje použitelné komunikační formy (akustické, vizuální, slovní, manuální atd.) k dosažení účinného a obousměrného dorozumívání se sluchově postiženými a mezi nimi navzájem*“. (Krahulcová, 2001, s. 34) Dle Myslivečkové (in Fenclová, 2005) se v tomto systému využívá kombinace mluvy, odezírání, znakového jazyka, přirozených gest, řeči těla, mimiky, pantomimy, prstové abecedy, psaní, čtení, užití obrázků atd. Spíše než audio-orální projev je však důležitější myšlení. (viz kap. 2.3.1 Historický vývoj)

Bilingvální komunikace – dle Hrubého (1999) k jejímu rozvoji došlo až po prokázání plnohodnotnosti a přirozenosti znakového jazyka v rámci lingvistického vývoje. Mluvený jazyk je považován za cizí jazyk. Hlavním cílem je dosažení plné kompetentnosti v užití znakového jazyka a dále ovládnutí jazyka většinové populace ve formě psané. (viz kap. 2.3.1 Historický vývoj)

Schéma struktury a vývoje bilingvální komunikace (Bouvet,1999):

Obr. 2 Převzato: Krahulcová, 2001, str. 52.

2.2 Doplnující vizuálně-motorické systémy

* *znakový národní jazyk* - v České republice se jedná o znakový český jazyk, uměle vytvořený systém, který využívá gramatická pravidla češtiny, zahrnuje v sobě znaky, vizuálně-motorické výrazové prostředky a doprovod národním mluveným jazykem. (Krahulcová, 2001) Dle Potměšila (2003) jde o vizualizaci češtiny za pomoci znaků znakového jazyka a jejich řazení dle pravidel češtiny.

* *gestuno* – nadnárodní, uměle vytvořený znakový systém, který měl být využíván pro tlumočení oficiálních textů na mezinárodním poli. Dnes je jeho uplatnění minimální a je užíván úzkou skupinou profesionálů. (Krahulcová, 2001)

* *odezírání* – dle definice Grausové (sec. cit. in Krahulcová, 2001, s. 193) lze tuto činnost popisovat jako „*sledování mluvené řeči v prostorových dimenzích*“. Autorka ji chápe jako *komplexní čtení*, které v sobě spojuje sledování artikulačních pohybů mluvidel, pohyby těla, postoj mluvčího, vzdálenost mezi komunikujícími, tempo mluvení, odvozování významů viditelných pohybů mluvidel, mimiku i gestikulaci.

Strnadová (2001) hovoří o nutnosti vlastnit určité množství vrozených vloh k odezírání a tvrdí, že ne každá osoba s vadou sluchu je schopna kvalitně a bezchybně odezírat. Vyvrací vžitou představu většiny slyšících lidí, že každý neslyšící toto umění ovládá. Upozorňuje na fakt, že odezřít lze pouze takové slovo, které neslyšící osoba již někdy viděla a má je tedy ve své vizuální paměti. Odezírání je závislé na situaci, pochopení kontextu, a proto je řazeno mezi doplňující komunikační systémy. Většinou se užívá souběžně s prstovou abecedou. Základem úspěšnosti odezírání je dle Krahulcové (2001) anticipace (pochopení předem) myšlenek mluvčí osoby na základě znalosti tématu a předpokládané slovní zásoby.

* *prstové abecedy* – vyjadřují samostatně písmena polohami prstů a syntézou tak tvoří vizuální obrazy slov, spojování písmen do slov je stejné jako v mluveném jazyce. (Krahulcová, 2001) Růžičková (2001, s. 6) jejich využití označuje jako „*zobrazování hlásek mluvené řeči pomocí rukou*“ a neslyšící ji dle jejího názoru používají tam, kde není možné najít vhodný znak nebo pro upřesnění sdělení. Písmena lze tvořit jednou nebo oběma rukama. V jednotlivých abecedách se často tvoření písmen liší, čeští neslyšící

více používají dvouruční verzi, jednoruční prstová abeceda je doporučena Světovou federací neslyšících a považovaná za mezinárodní formu.

Obr. 3 Převzato: Růžičková, 2001, s. 6.

* *Cued speech* – kombinují se tvary prstů s polohami rukou, které mohou znázorňovat celé skupiny hlásek, zrakový vjem ruky je doplněn odezíráním z úst mluvící osoby.

* *Hand-Mund systém* – prstová fonetická abeceda, kterou lze znázornit pohyby a postavení mluvidel nepřístupných zraku. (Krahulcová, 2001)

2.3 Znakový jazyk

2.3.1 Historický vývoj v souvislosti se vzděláváním neslyšících

Lidská komunikace se vyvíjela souběžně s vývojem populace a předpokládá se, že mluvené řeči předcházela prvotní gestikulace a dorozumívání za pomoci posunků. Růžičková (2001) uvádí, že se tyto přirozené posunky mohou změnit v určité skupině lidí

v uznávané znaky, jestliže je pro ni tento způsob komunikace výhodnější. I když nelze historicky doložit výskyt sluchových vad a tedy potřeb neslyšících, je nám známa skutečnost, že potřeba komunikace za pomoci znaků byla vlastní mnichům, kteří složili slib mlčení. Rozvoj znakového jazyka souvisí s vývojem metod vzdělávání neslyšících.

Dle Potměšila (2003) jako první význam znaků pro vzdělávání neslyšících pozoroval benediktinský mnich Pedro Ponce de León ve Španělsku. Přesto jeho výchova spočívala hlavně v psaní, dokreslování písmen a ovládnutí mluveného jazyka. Vytvoření uceleného jazykového systému se připisuje francouzskému knězi jménem Charles Michel de l'Epeé.

Abbé Charles Michel de l'Épée

Obr. 4 Převzato: Hrubý, 1999, s. 101, Obrázek 46.

Hrubý (1999) ho považuje za průkopníka používání znakového jazyka ve vzdělávání neslyšících, jelikož pochopil jeho význam pro jejich myšlení a považoval ho za jejich mateřský jazyk. Vývoj znakového jazyka pokračoval ve Francii, kde měl de l'Epeé mnoho pokračovatelů. Roch Ambroise Cucurron Sicard vytvořil první slovník znakového jazyka „*Théorie des signes*“ (*Teorie znaků*). Díky němu jeho žák Roch Ambrosie August Bébien výborně ovládl znakový jazyk a jako první požadoval jeho uznání za ucelený jazykový systém. Hovořil již o syntaktické stránce jazyka a také se zasazoval o kvalitní překlady do francouzštiny. Odmítal tvrzení, že se nejedná o plnohodnotný inteligentní jazyk. Jejich **metoda** vzdělávání je nazývána **francouzskou**. (Potměšil, 2003)

Bohužel v jiných zemích Evropy (hlavně německých) se více prosazovala výuka mluvené řeči tzv. **orální** neboli **německá metoda**. Bez ohledu na velikost ztráty sluchu byl znakový jazyk odmítán a kategoricky zakazován. Oralisté ho nepovažovali za přirozený jazyk neslyšících, naučit se mluvenou řeč považovali za mnohem důležitější než samotné vzdělání, prelingválně neslyšícím dětem byla přisuzovaná porucha učení a často tzv. „*nevzdelavatelnost*“. (Hrubý, 1999) Zde je na místě připomenout si myšlenky Jana Amose Komenského, které uvedl ve svém díle „Vševýchova“. „*Od učení moudrosti a vzdělávání ducha nemá být nikdo vynímán, neřku-li vzdalován.*“ (Hrubý, 1999, s. 96) Vzájemné odborné střety zastánců obou metod výuky byly v této době čistě emocionální bez řádné argumentace a názory neslyšících nikdo nerespektoval. Nekolegiální a neprofesionální jednání učitelů osob s vadou sluchu měl za následek pouze stagnaci vývoje znakového jazyka, jeho postupné vytlačení ze škol pro neslyšící a jeho degradaci na pouhé domácí užití.

Zde cituji rezoluci druhého kongresu učitelů neslyšících, který se konal v Miláně r.1880 (Hrubý, 1999, s. 109):

„Účastníci kongresu –

- berouce v úvahu nezpochybnitelnou nadřazenost mluvy nad znaky při znovuzarazování neslyšících do společnosti a ve snaze poskytnout jim perfektnější znalost jazyka, prohlašují,

že orální metoda musí být preferována nad znaky ve vzdělávání a výchově hluchoněmých.“

Ke schválení došlo poměrem 160-ti hlasů proti pouhým čtyřem a na sto let byl znakový jazyk opomíjeným a odmítaným komunikačním prostředkem neslyšících.

Ač Evropa přísně oralistická, v Americe Thomase Hopkinse Gallaudeta zaujala práce R.A.C.Sicarda a později jeho výsledky využil při vytvoření metody, ve které při vzdělávání neslyšících dětí v raném věku užíval manuální znaky a později přidal konvenční typy znaků, prstovou abecedu a následně psanou formu mluveného jazyka. Jeho syn Edward Miner Gallaudet ji nazval „*kombinovaný systém*“, který zahrnoval znakový jazyk, daktylní abecedu a odezírání.

Milánský kongres pochopitelně ovlivnil svými závěry metody a cíle vzdělávání neslyšících v USA, ale i tak se zde rozvíjely oba proudy, manuální i orální. Zajímavým se jeví využití metod ve státních školách, kdy nižší stupně byly více orální, kdežto vyšší

stupně škol vzdělávaly pomocí kombinované metody. Zde si můžeme položit otázku, zda vzhledem k ontogenetickému vývoji člověka by nebyl vhodnější opačný postup, protože výsledky vzdělávání byly značně neuspokojivé. Studie, které v této době zjišťovaly gramotnost neslyšících přicházely s alarmujícími informacemi. Například schopnost číst byla velmi nízko pod žádanou hranicí. Srovnáním schopností neslyšících dětí, které v raném dětství komunikovaly manuálně a dětí, které využívaly pouze orální komunikaci se zjistilo, že užití znakového jazyka je mnohem přínosnější pro jejich celkový rozvoj. Krauhlová (2001) a Hrubý (1999) hovoří o nedostatečnosti v rámci vzdělávání neslyšících z důvodu informačního deficitu. Dochází tak k zaostávání rozvoje myšlení, jazyka a následně k sociální izolaci. Také Potměšil (2003) nepovažuje tento systém komunikace z hlediska neslyšících dětí za správný a plnohodnotný, ale v případě možnosti využití zbytků sluchu jeho oprávněnost nevylučuje.

V USA v 60tých letech 20. století tak došlo ke vzniku tzv. *totální komunikace*, která zapojila znakový jazyk do vzdělávání neslyšících. (Potměšil, 2003) Vezmeme-li v úvahu, že abbé de l'Épée založil Národní institut pro neslyšící v Paříži roku 1770, tak téměř dvě stě let trvalo potvrzení a uznání jeho myšlenek.

Totální komunikaci můžeme považovat za jakousi *celostní globální komunikaci* a je nutné začít s jejími principy ve výchově a vzdělávání od raného věku dítěte. Přísně individuálně se provádí výběr co nejvhodnějšího počátečního způsobu komunikace s dítětem, protože v raném věku převažuje většinou potřeba vizuálně-motorického vyjadřování. Jde o současný vliv všech dostupných prostředků a hlavní cíl je rehabilitace a integrace v obou směrech. Optimálně zvolený oboustranný způsob komunikace odstraňuje bariéry, předchází poruchám psychického vývoje, narušování sociálních vztahů. (Krauhlová, 2001) Totální komunikace přesto neopouští názor pedagogů z dob oralismu, že hlavním cílem je dosažení maximální schopnosti naučit se orální řeč.

Přesto byla velkým posunem vpřed co se týče užití znakového jazyka, ale dodávání informací ve více jazykových kódech současně způsobuje nejednoznačné chápání slov. Jejich nízká míra slučitelnosti hlavně v případě tvorby pojmů limituje větší uplatnění tohoto typu vzdělávání. (Krauhlová, 2001) Dle Hrubého (sec. cit in Krauhlová, 2001) je narušena souvislost vyjadřování, dochází k zjednodušování syntaxe, jsou užívány agramatismy. Dosáhnout kvalitní a srozumitelné orální řeči se daří pouze velmi nadaným neslyšícím dětem. O užívaných komunikačních kódech jsme již psali v kapitole 2 Komunikace neslyšících. Je však nutné více se zmínit o uměle vytvořeném znakovaném

jazyce, tedy kombinaci znakového jazyka a gramatických pravidel národního mluveného jazyka. V tomto případě hovoří Potměšil (2003) o *jazykové interferenci*, kdy vzhledem k současnému využívání obou typů kódů dochází k jejich vzájemnému nevhodnému ovlivňování, ke snižování obsahové a formální stránky. Dětem jsou nabízeny různé možnosti, které se vzájemně prolínají a často nejsou respektována jejich pravidla či gramatika. Dle jeho názoru by měl být systém totální komunikace považován spíše za přechodný jev než přijde doba, kdy pedagogové dosáhnou kvalitní úrovně znalosti znakového jazyka. Hrubý (1999) činí totální komunikaci odpovědnou za vytlačení národních znakových jazyků ze škol a jejich nahrazení znakovými formami mluvených jazyků a dalšími umělými systémy.

Možnost vzdělávat se a komunikovat bez nutnosti učit se mluvenému jazyku, tedy přirozeně a plnohodnotně užívat znakový jazyk nabízí **bilingvální komunikace**. Krahulcová (2001) označuje bilingvismus za vzájemný kontakt a přenos mezi dvěma kulturami, simultánnost není dle jejího názoru nutná ani nevyhnutelná. Za mateřský a tedy první jazyk neslyšících je důsledně považován znakový jazyk. Tento způsob komunikace je základem likvidace komunikačních bariér, vede ke zrychlení rozvoje poznávacích procesů, zvýšení úrovně vzdělání, zlepšení socializace a tím také kvality života neslyšících.

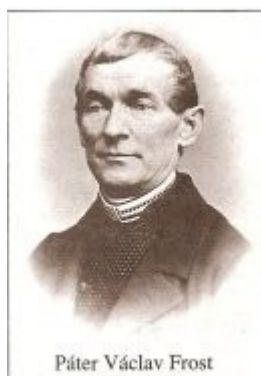
Jde o systém vzdělávání, kdy jsou užívány dva jazyky nezávisle na sobě. Znakový jazyk je zde prioritní a uznávaný jako mateřský jazyk jazykové menšiny. (Potměšil, 2003) Hrubý (1999) zdůrazňuje důležitý znak bilingválního vzdělávání v rámci výuky národního mluveného jazyka a tím je orientace na jeho psanou formu a čtení. Velkým kladem je rozvíjení schopností neslyšících dětí a naopak odsunutí dovedností, kterých zde ve valné kvalitě dosáhnout nelze jako například artikulace. Upozorňuje na fakt, že neslyšící se pohybují jak ve své komunitě, tak ve většinové společnosti a nutnost znalosti číst a psát ve většinovém jazyce je pro ně mnohem významnější než pouhá řeč.

Potměšil (2003) hovoří o oboustranném procesu přípravy slyšících i neslyšících na život v rovných podmínkách. Ať už jde o legislativu nebo definování výukových a výchovných cílů nebo o porozumění a respekt ke kulturním hodnotám a odlišnostem. Jako velké plus považuje zapojení neslyšících pedagogů do výuky, což je dnes možné díky studiu neslyšících studentů na středních i vysokých školách. Důležitost bilingvismu byla uznána v rezoluci Světové federace Neslyšících ve Stockholmu r.1993, kde mimo jiné bylo uvedeno, že znakový jazyk se uznává za první jazyk neslyšících a je tedy jejich právem být v tomto jazyce vzdělávání, že znakový jazyk je nezastupitelný ve vzdělávacím procesu

neslyšících stejně jako v procesu výuky národního mluveného jazyka, kdy za nejpřístupnější pro neslyšící se považuje jeho psaná forma atd.

V rámci vzdělávacího procesu se u bilingvní komunikace doporučuje nedirektivní přístup z hlediska výuky druhého jazyka, aby nedocházelo k zápornému vlivu na rozvoj poznávacích a intelektových procesů dítěte. Obsah výuky je žákovi předáván v ryzím znakovém jazyce nejlépe neslyšícím pedagogem, teprve potom je sdělení slyšícím pedagogem převedeno do psané formy mluveného jazyka. I když jsou oba učitelé stále ve výuce přítomni, simultánnost se nepodporuje. V tomto systému lze lépe působit na různé schopnosti dětí od talentu přes city až k ovlivnění souběžných postižení. (Krahulcová, 2001) Dle Bouveta (sec. cit. in Krahulcová, 2001) je znakový jazyk jediný jazyk, který neslyšícím umožní zvládnout jazykové jevy a slovní jazyk. Jejich možnosti rozvoje jazykových schopností jsou tak rovnocenné jako u slyšících, neslyšící děti ovládnou znakový jazyk ve stejném vývojovém období jako jejich slyšící vrstevníci. Mohou tedy ovládnout schopnost syntaxe a pochopit její struktury již v raném věku. Nutnost nabytí její funkčnosti ve správném věku má absolutní vliv na další růst slovníku, gramatiky, rozvoje jazykových struktur a schopnosti gramatických kombinací. Promešká-li se správné období, ztratí dítě jazykový potenciál. Proto se vzhledem ke sluchové vadě a nedostatečné zpětné vazbě v komunikaci u neslyšícího dítěte jeví znakový jazyk jako jediná možnost a je téměř nepostradatelným. Dle jeho názoru je nutné zajistit neslyšícímu dítěti přirozené a spontánní podmínky k jazykovému rozvoji, které poskytuje pouze znakový jazyk v rámci kontaktu s matkou a později s dalšími účastníky hovoru. Dítě s vadou sluchu musí být vedeno k bilingvistice bez ohledu na to, zda jsou jeho rodiče slyšící či ne. Pozitivum výchovy do budoucnosti vidí pouze v přirozenosti výuky obou jazyků.

Vývoj komunikace v Čechách odpovídal evropskému dění. Za nejdůležitější činnost z hlediska *vývoje českého znakového jazyka* je považováno působení pátera Václava Frosta, který znakový jazyk ovládal a jako abbé de l'Épée ho považoval za mateřský jazyk neslyšících.

Obr. 5 Převzato: Hrubý, 1999, s. 124, Obrázek 69.

Ve znakovém jazyce vyučoval a také se snažil o vytváření nových znaků za pomoci srovnávání nebo podobností s konkrétním předmětem. Odmítal často nesmyslné znaky tvořené slyšícími. Jelikož také vyučoval mluvené řeči, vytvořil vlastní systém, který dnes nazýváme **metoda pražská, česká nebo francouzská kombinovaná**. Jeho snaha vedla k formě vzdělávání, jež dnes nazýváme bilingvální komunikací. (Hrubý, 1999) Václav Frost předběhl svou dobu, jeho metoda pod vlivem oralismu upadla v zapomnění a dnes se k nám dostává ze zemí Skandinávie, které jsou v jejím zavádění nejrychlejší. Až do roku 1991 se v českých zemích vyučovalo pouze orálním způsobem a školy byly děleny podle stupně sluchové ztráty. Po sjednocení názvů na školy pro sluchově postižené se většina přihlásila k totální komunikaci a teprve v současné době pozvolna zkouší bilingvální formu vzdělávání. (Potměšil, 2003)

Dnes se můžeme jen ptát, jaký by byl vývoj znakového jazyka nebýt Milánského kongresu, kdyby V.Frost nežil v době Rakouska-Uherska a dál mohl rozvíjet svoji metodu, kolik nadaných neslyšících lidí by za pomoci znakového jazyku mohlo projevit své schopnosti. Historii nelze změnit, ale můžeme rozvinout myšlenky velkých učitelů, poskytnout podporu vývoji znakového jazyka jeho zdokumentováním a tvorbou sbírek znaků.

Zde bychom rádi uvedli výrok profesora Christiana Rathmanna, který se zabývá lingvistikou znakového jazyka na Univerzitě v Hamburku a sbírku znaků nazval „*pokladem, naším zlatem, zdokumentovaným dědictvím znakového jazyka*“. (sec. cit. in Křesťanová, 2009, s. 13) V r. 2009 ve dnech 28.-31.5. v Praze probíhal kongres Evropské unie neslyšících a Ch.Rathmann hovořil o hlavních cílech spojených s legislativním uznáním znakového jazyka v souvislosti s jazykovým plánováním. Tvrdí, že doložením dokumentace lze přesvědčit vlády o existenci jazyka a důležitosti jeho

uznání, které bude dle jeho názoru mít praktický význam pouze při ošetření tří oblastí jež se týkají plánování postavení znakového jazyka ve společnosti, vytvoření souboru uložených textů a principů osvojování a výuky jazyka.

Právní zakotvení může mít tři formy, buď zakotvení v ústavě nebo dílčích zákonech států, anebo uznání na úrovni zákonných předpisů. (sec. cit. in Křest'ánová, 2009) V předchozím textu jsme hovořili o nutnosti vytvoření principů osvojování a výuky znakového jazyka. Neslyšící mají sice zákonem zakotvenou možnost užívat své vlastní komunikační prostředky a „*vzdělávat se pomocí nebo prostřednictvím náhradních způsobů dorozumívání*“. (Zákon č. 561/2004 Sb., § 16 odst. 7) V žádném znění se však nepíše o přímé a povinné výuce znakového jazyka nebo dalších prostředků ve školách, a proto nejsou zařazeny do osnov vzdělávání neslyšících dětí jako samostatné vyučovací předměty. Profesor Rathmann (sec. cit. in Křest'ánová, 2009) tvrdí, že je nutné starat se o to, aby neslyšící měli přístup k jazyku, mohli se ho učit a seznamovat se s ním od dětských let.

2.3.2 Základní rysy znakového jazyka

Každý jazyk má své charakteristické vlastnosti. Jejich zkoumáním a popisem se zabývá **lingvistika** neboli **jazykověda**. Procházka (1963, s. 356) ji definuje jako „*vědu o jazyce, o stavbě jednotlivých jazyků, jazyka vůbec, o jeho užívání a vývoji a o vývojových zákonitostech*“. Do okruhu jejího zájmu patří také vztah jazyků k myšlení a k životu dané společnosti, snaží se o jejich vzájemné srovnávání. Získané poznatky jsou důležité pro praktickou výuku jazyků, jazykovou a kulturní výchovu, překlady nebo historické bádání. Je nutné si uvědomit, že jazyk vytváří jednotu s myšlením, jeho rozvoj probíhá souběžně s vývojem kultury, s potřebou dorozumívání. Zároveň s vývojem se mění jeho složky stejně jako jeho stavba. Nejrychlejší rozvoj však zaznamenává slovní zásoba, která musí reagovat na nové vyjadřovací potřeby. Jazyky různých kultur byly v historii často v kontaktu, vzájemně na sebe působily a docházelo k přejímání výrazů. (Procházka, 1963) Základním jazykovým prostředkem však nemusí pouze mluvené nebo psané slovo, ale také znak. Označením znakového jazyka za pouhou soustavu nahodilých gest bez gramatiky bychom popřeli samotnou existenci komunity Neslyšících. Prvotním rysem této komunity je právě jeho užívání. William C. Stokoe ve svém díle „*Sign language structure*“ prokázal plnohodnotnost znakového jazyka ve smyslu jeho přirozených vlastností, kterými jsou systémovost, znakovost, dvojí artikulace, svébytnost a historický

rozměr. (Slánská-Bímová, Okrouhlíková, 2008) Znakový jazyk je založen na tvarech a pozicích různých částí těla, hlavně rukou, je vnímán vizuálně.

Jeho jazykové prostředky – znaky – rozdělujeme do tří skupin:

- * *ikony* – svou artikulací (tedy tím, jak se ukazují) jsou vizuálně podobné objektu, který je obsahem našeho sdělení. Zde je možné rozlišovat vlastnosti jako *transparentnost* (průhlednost) znaku, kdy je zřejmý jeho vztah k tomu co zastupuje a dále *translucidnost* (průsvitnost), kdy se vztah ozřejmí až po seznámení s významem znaku.
- * *index* – vyjadřuje vztah věcné souvislosti, jde například o zájmena.
- * *symbol* – vztah k objektu je pouze nahodilý, jde hlavně o abstraktní znaky jako například štěstí nebo láska. (Slánská-Bímová, Okrouhlíková, 2008)

Aby jazyk byl systémem diskrétních jednotek a vztahů a splňoval vlastnost jazyků nazývanou **systémovost** musí mít tři vlastnosti:

- * *hierarchičnost* – jazyk obsahuje jednotky různého řádu, nejmenší je znak (morfém), který nese význam. Z morfémů můžeme tvořit věty a celé texty.

Tyto jednotky lze rozdělit na tzv. fonémy, které samy o sobě význam již nenesou (pohyby rukou a jejich postavení k trupu, pozice prstů), ale význam mohou rozlišit, nauka o fonémech se nazývá *fonologie*. (Malá ilustrovaná encyklopedie, 1999)

- * *anizotropie* - základní podmínkou přirozenosti jazyka je diskrétnost neboli rozlišitelnost znaků, rozdíl může být daný místem artikulace nebo užitím tvaru ruky a umístěním prstů.

- * *lineárnost* - znamená postupnost při znázornění informace, zde je důležité přesné pořadí pohybů, v opačném pořadí může znak ztratit význam. Tuto vlastnost v případě znakového jazyka spíše nahrazuje simultánnost neboli vrstvení jednotek. (viz vlastnosti dále) (Slánská-Bímová, Okrouhlíková, 2008)

Základní jednotkou znakového jazyka je znak, který je přístupný smyslům v tomto případě zrakovému vnímání. Je to hlavní rys vlastnosti nazývané **znakovost**, která ovšem v sobě spojuje ještě další vlastnosti:

- * *arbitrárnost* – vztah nosiče a objektu je nahodilý; odpůrci tvrdí, že tento rys znakový jazyk postrádá, ale přesto existuje ač jinak než v jazycích mluvených.
- * *konvenčnost* – užití znaků je řízeno závaznými pravidly, znakový jazyk má svoji gramatiku .
- * *odlišitelnost* – znaky lze vnímat samostatně a existují na sobě nezávisle.

* *diskrétnost* – znaky jsou složeny z jednotek fonémů, které jsou od sebe navzájem oddělitelné.

* *lineárnost* – fonémy tvoří závazné pořadí.

* *sémantičnost* - význam znaků musí být ustálený, zachytitelný a přenositelný v čase a prostoru, předatelný mezi generacemi, stabilní a pro všechny účastníky komunikace srozumitelný a stejný. (Slánská-Bímová, Okrouhlíková, 2008)

Dalším základní znakem přirozenosti jazyků je **dvojitá artikulace**, která se týká možnosti v jazykovém projevu vyčlenit v první řadě významové jednotky (morfémy) a ty pak dále rozdělit na jednotky nižšího řádu (fonémy), které již význam samy o sobě nenesou. Můžeme zdůraznit přínos W.C. Stokoa, který jako první prokázal existenci této vlastnosti u znakového jazyka a tím jeho přirozenost.

Možnost kombinovat jazykové prostředky za pomoci určitého počtu pravidel se nazývá **produktivnost**. Znakový jazyk lze považovat za produktivnější než jazyk mluvený, protože jeho slovní zásoba je rozdělena na ustálenou a produktivní libovolně kombinovatelnou část. V projevu lze znaky aktivně utvářet dle potřeby mluvčího nebo situace. (Slánská-Bímová, Okrouhlíková, 2008)

Svébytnost je vlastnost, která umožňuje vyjadřovat minulost, přítomnost a budoucnost, také vzdálenost, podmiňování nebo existenci věcí. K tomu nám například slouží časové osy, které jsou rozmístěny kolem těla mluvčího. Znakový jazyk využívá trojrozměrný prostor a to:

* *reálný prostor* – odkazuje na přítomné objekty.

* *relativní prostor* - vytváří se podoba jiného místa, „plánek kreslíme“ před sebou.

* *konvencionalizovaný prostor* – je bez vztahu k realitě, je daný dohodou mezi komunikujícími a určitým způsobem vymezen ve znakovacím prostoru mluvčího. Výrazným příkladem je například rozmístění bodů u zájmen nebo směřování pohybu rukou u sloves, kdy chceme vyjádřit osobu nebo číslo. (Slánská-Bímová, Okrouhlíková, 2008) Příkladem můžeme uvést sloveso „mít“. V případě brněnského dialektu je ruka v postavení dlaní dolů, prsty jsou mírně od sebe a několikrát jimi zakomíháme. Směr prstů je dán osobou, kterou chci vyjádřit. Pro 1.osobu jednotného čísla „mám“ směřuji prsty k sobě, pro tvar 2.osoby jednotného čísla „máš“ umístím prsty směrem ke svému protějšku atd.

Historický rozměr jazyků je ovlivněn fylogenetickým vývojem lidské populace, kdy změny pozorujeme v odlišnostech z hlediska minulých období a také z hlediska generací. Ontogenetický vývoj člověka má vliv na ovládnutí jazyka dítětem a jeho další rozvíjení. V případě znakového jazyka je prokázáno, že neslyšící dítě v neslyšící rodině ovládne první znaky poměrně dříve než slyšící dítě začne vyslovovat první skutečná slova, protože motorika se u člověka rozvíjí dříve než mluvená řeč. (Slánská-Bímová, Okrouhlíková, 2008)

Znakový jazyk má jednu velmi výraznou vlastnost, která v podstatné míře nahrazuje lineárnost (řazení jazykových jednotek za sebou). Jde o **simultánnost**. Její podstatou je vrstvení jazykových prostředků a možnost jejich vnímání v jednom časovém úseku. Současně tedy vytvoříme, vnímáme a umístíme nosiče významu do znakovacího prostoru. (viz využití trojrozměrného prostoru výše) Nosičů významu jsou ve znakovém jazyce dva typy:

* *manuální* – tvary, pohyby a pozice rukou. Přenášejí hlavně lexikální významy (obsah, představa).

* *nemanuální* – mimika, pohyby a pozice hlavy a horní části trupu. Přenos gramatických významů (zápor, osoba, čas).

Znakový jazyk je tímto způsobem zbaven pomalosti a těžkopádnosti a je možné simultánně tlumočit mluvený projev. (Slánská-Bímová, Okrouhlíková, 2008)

2.3.3 Výzkum znakového jazyka

Lze tvrdit, že základním kamenem výzkumu znakového jazyka se stala činnost W. Stokoa, která přivedla zásadní změny v náhledu na tento typ komunikace. Dříve se vůbec neuvažovalo o možnosti, že by člověk mohl vytvořit jiný komunikační systém, který by nevyužíval zvuk přijmaný nebo vydávaný. Výzkum se nejprve zaměřil na srovnávání znakových a mluvených jazyků a hledaly se shodné rysy. Lingvisté chtěli prokázat shodu mezi oběma způsoby komunikace a zda znakový jazyk splňuje základní charakteristiky jazyků. Teprve potom se naopak hledaly odlišnosti od mluvených jazyků. Dnes se výzkum orientuje na vlastnosti znakového jazyka, které souvisejí s jeho vizuálně-motorickou existencí a hledají se rozdíly i mezi jednotlivými národními znakovými jazyky.

Počáteční období výzkumu přineslo velké množství poznatků a informací o znakovém jazyce:

- * myšlení není ovlivněno způsobem komunikace, jazyk má člověk v mysli bez ohledu na jeho formu.
- * u znakového jazyka nejde o pantomimický projev, jeho prostor je přesně vymezen, celé tělo se nepoužívá, pouze jeho horní část.
- * nejde o pouhou „nápodobu“ vnější reality, u některých znaků je nutné dopředu znát jejich význam a teprve potom lze hledat souvislosti s vnějším světem.
- * znakový jazyk není univerzální, protože národní znakové jazyky se liší.
- * znakovým jazykem lze předávat i abstraktní významy.
- * znakový jazyk se řídí vlastní gramatikou.
- * znakový jazyk se osvojuje v rámci ontogenetického vývoje obdobně jako jazyk mluvený
- * fylogenetický vývoj znakového jazyka je zřejmý, změny sledujeme podle věku, pohlaví, regionálních forem atd.

Toto období bylo ukončeno asi v polovině 80.let 20.století prokázáním srovnatelnosti struktury i funkce znakových jazyků s mluvenými. (Motejzíkova, 2010)

Lingvistický výzkum stále pokračuje a proniká do hloubky znakových jazyků. Vědce dnes zajímá princip projevu, jak funguje paměť nebo proces osvojování znakového jazyka v rámci kontaktu dítěte a matky. Vznikají slovníky znaků nebo i nahrávky celých znakových textů a průnik do společnosti je znát i na vývoji vzdělávací formy, kterou nazýváme bilingvismus. (viz kap. 2.3.1 Historický vývoj) Motejzíkova (2010) se též zmiňuje o výzkumu českého znakového jazyka, který započal v roce 1993 v Institutu pro neslyšící v Berouně pod vedením profesorky Aleny Macurové. Jeho okruhy zájmu v rámci České republiky jsou následující:

- * obecné otázky týkající se intra a interkulturní komunikace neslyšících.
- * kvalita psané češtiny u neslyšících
- * struktura a funkce českého znakového jazyka.
- * stav výchovy a vzdělávání dětí s postižením sluchu.

Macurová (2006) zdůrazňuje fakt, že roste zájem jazykové veřejnosti (myslíme tím většinou společnost) o znakový jazyk a poznávání kultury neslyšících v České republice. Za jeden z důkazů považuje zařazení hesel *Znakový jazyk v ČR* do encyklopedie nakladatelství Otto a *Jazyk znakový* do Encyklopedického slovníku češtiny, a také práce

týkající se lexikografie českého znakového jazyka. Vzhledem ke kvalitě gramotnosti českých neslyšících upozorňuje na kontrast češtiny a českého znakového jazyka, přičemž znakový jazyk je jazykem prvním a je proto důležitý pro osvojování druhého (cizího) jazyka. Výzkum kvality psané češtiny se zabývá analýzou textů, ale také tím, jak je psaná čeština neslyšícím předkládána. Často totiž je požadováno pouhé paměťové naučení textů a jejich projev a není dbáno na řádné seznámení s jazykem a možnostmi jeho kombinování. Jedním z vlivů nízké kvality psané češtiny je i malá nebo žádná kompetence neslyšících ve znakovém jazyce. Z hlediska lingvistiky je tedy velmi důležitá znalost takového jazyka, který umožní neslyšícím pochopit svět a druhé lidi a na těchto základech potom mohou zvyšovat svou gramotnost v oblasti jiných jazyků. (Macurová, 2006)

3 Lexikografie

3.1 Základní charakteristika

Na základě definic uvedených v kapitole 1 Základní pojmy můžeme pojmenovat lexikografii jako praktický obor, který „veškeré“ jednotky jazyků seřadí podle určitých pravidel do souboru různého rozsahu a zaměření. Z hlediska zachování jazykových forem pro další generace je tato činnost zcela zásadní.

V historii je důležitý pokus abbého de l'Épéeho, který i přes typicky vizuální rys znakového jazyka slabší formu slovníku vytvořil. Dále je nutné upozornit na R.A.C.Sicarda jakožto uznávaného autora 1.slovníku znakového jazyka. I když spojoval pouze francouzská slova s popisem odpovídajícímu znaku a jeho hodnota není proto příliš vysoká, přínos je neoddiskutovatelný. Zajímavý je poznatek, že Sicard také mnohé znaky vytvořil osobně. (Renard-Delaporte, sec. cit. in Slánská-Bímová, Okrouhlíková, 2008)

Pokusy vytvořit soubory znaků neslyšících byly často neúspěšné, ale přesto u nich lze najít určitá pozitiva, protože využívaly různé možnosti popisu tvorby znaků (Degérando 1827, Blanchet 1850-orientace dlaně, Valade 1854 – užití obrázku, Joséphine Brouland 1855 – pokus zachytit mimiku obličeje a pohyby rukou šipkami atd.). Dle Renarda-Delaporteho (sec. cit. in Slánská-Bímová, Okrouhlíková, 2008) tyto slovníky netvořili lingvisté, což je pochopitelné vzhledem k tehdy neexistujícímu výzkumu znakového jazyka, ale osoby často komunikující s neslyšícími. Vycházeli tedy z běžné potřeby a nemohli se opírat o výsledky výzkumu nebo studia znakového jazyka. Pokud komunikační systém není považován za přirozený, neprobíhá jeho zkoumání, není součástí lingvistiky a ani tvorba slovníků není předmětem zájmu lingvistů a lexikografů. Pro znakový jazyk se tato možnost otevřela až po zveřejnění důkazů W.C.Stokoem v 60.letech 20.století. (Slánská-Bímová, Okrouhlíková, 2008)

Slovníky době minulé vznikaly výhradně v tištěné podobě, často s nesprávným názvem „slovníky znakové řeči“, knihy označované za učebnice byly spíše pouhými soubory znaků. Jejich studiem jsme získali důležitý poznatek, že totiž pouhým naučením znaků nelze ovládnout znakový jazyk. Popisy či nákresy pohybů jsou nepřesné, mimika tolik důležitá pro znakový jazyk je vyobrazena jen výjimečně a lze ji vyjádřit jen omezeně. Seznámení s gramatikou je nedostačující a nemůže nahradit osobní kontakt s neslyšícími nebo alespoň slyšícím kvalifikovaným učitelem znakového jazyka. Jak uvádí Langer

(2006), využití prostorové trojrozměrnosti znakového jazyka je u tištěných forem prakticky nemožné. Též popis nemanuálních komponentů se pro neslyšící osoby může stát zcela nepochopitelným vzhledem ke kvalitě jejich znalosti mluveného národního jazyka, který je k tomuto účelu používán. Tady se nám nabízí otázka, zda jsou tyto slovníky a učebnice určené a tvořené pro osoby komunikující znakovým jazykem nebo pouze pro potřebu a výuku slyšících.

Slánská-Bímová a Okrouhlíková (2008) upozorňují na fakt, že současné době žádný slovník českého znakového jazyka není vytvořen lingvistou nebo kvalifikovaným lexikografem; jak je vidět, stín historie ještě překročen nebyl. Obě autorky tvrdí, že potřeby neslyšících v této oblasti by mnohem lépe splnil neslyšící lingvista dostatečně ovládající znakový jazyk a mluvený národní jazyk. Slovníky českého znakového jazyka v současnosti k vysvětlení významu znaků užívají pouze český jazyk, často jsou překladové. Výzkum českého znakového jazyka je poměrně krátký, gramatika a spisovná forma nemá jazykovou normu, chybí přesný popis a normativní forma pro tvorbu slovníků. Problémem je též množství tzv. nářečí znakového jazyka a tím následný výběr vhodných variant znaků pro slovníky, což je často řešeno zařazováním více forem jednoho znaku. Začíná se projevovat tendence zařazovat znaky nejvíce užívané a hlavně preferované neslyšícími, kteří se již snaží podílet na tvorbě slovníků, a tak souběžně s výzkumem českého znakového jazyka snad v blízkém časovém období dojde ke standardizaci jeho spisovné formy.

3.2 Translatologie znakového jazyka

Mounin (1999) za bilingvní osobu považuje toho, kdo střídavě užívá dva jazyky. V předchozím textu jsme se zmínili, že vzájemným kontaktem dvou kultur docházelo také k ovlivňování jimi užívaných jazyků. Ne vždy to bylo pro obě strany přínosné. Dle Weinreicha (sec. cit. in Mounin, 1999) dochází u obou k vytváření tzv. *interferencí*, odchylek od jazykových norem. Je na místě si vysvětlit, co je to jazyková norma. Jde o „*soubor závazností v užívání jazyka, ustálených tj. pravidelně užívaných mluvnických i slovních prostředků a pravidel a zákonitostí, které objektivně existují v daném jazykovém útvaru*“ (Všeobecná encyklopedie, 1997, s. 333)

Překladatel, jako bilingvní uživatel, je kontaktem mezi jazyky. V jeho činnosti se navzájem ovlivňují a dochází ke tvorbě chyb, užívání neologismů, zachovávání nepřeložených slov apod.

„*Překlad je tedy kontaktem dvou jazyků, je to fakt bilingvismu.*“ (Mounin, 1999, s. 16) Dle Martineta (sec. cit. in Mounin, 1999) je schopnost odolávat interferencím velmi málo pravděpodobná a zajímavé je zjišťování míry vzájemného narušení obou jazykových struktur. Zabývá se také rozdílností „profesionálního“ a „běžného“ bilingvismu (překladatel – obyvatelstvo), podle něj je důležitým prvkem pro uchování celistvosti obou struktur rovnocennost jazyků jdoucích do vzájemného kontaktu. Přesto se domnívá, že konflikt mezi jazyky by v nich neměl zanechat trvalé stopy. Martinet spolu s Vogtem (sec. cit. in Mounin, 1999, s. 18) považují „*studium bilingvismu jako jazykové reality za zvláštní prostředek k ověření existence a fungování jazykových struktur*“.

Mounin (1999) na základě jejich úvah hovoří o malém množství nalezených odchylek v profesionálním překladu na rozdíl od bilingvismu obyvatelstva. Fungování lingvistiky v rámci výzkumu překladu se tedy orientuje na osvětlení jeho problémů přímo překladatelům. Vědecké zkoumání překladu je víceméně neprobádanou oblastí a jako důvod se jeví hlavně prolínání více oborů v rámci této činnosti (lingvistiky, logiky, psychologie, pedagogiky atd.). Překlad se nachází pouze v okrajové oblasti jejich zájmu a výzkum pro ně donedávna nebyl důležitý.

Překážkou v překladu považuje Martinet (sec. cit. in Mounin, 1999) chápání jazyka jako souboru slov; myšlenku, že v každém jazyce existuje k určitému pojmu přesný ekvivalent. Mnoho lidí by se tak mohlo domnívat, že stačí pouze se naučit určitou slovní zásobu a lehce tak bude možné ovládnout jakýkoliv jazyk. Z dosavadních zkušeností a výsledků výzkumu nelze jazyky položit do jedné roviny, každý se vyvíjel vlastní cestou a jak specifikuje Mounin (1999, s. 36) „*slova totiž nepokrývají nutně v různých jazycích stejná pojmová pole*“. Tady se jeho názor opírá o Saussurovu kritiku „významu“, která vysvětluje nemožnost doslovného překladu. Saussure (sec. cit. in Mounin, 1999) tvrdí, že je chybou chápat jazyk jako nějaký inventář slov, protože spojování pojmu, názvu nebo pojmenování s příslušnou věcí není jednoduchá operace. Vzájemný vztah mezi pojmy a věcmi je poměrně složitý. Význam slova podle něho závisí na existenci všech ostatních slov, které danou skutečnost označují. Používá termín *sémantická síť* pro vzájemné ovlivnění jednotlivých slov.

Dle Mounina (1999, s. 75-78) je dnes nahrazeno staré chápání zásoby jazyků jako nomenklatury obrazem *sémantického pole*. Definuje původní Saussurovu myšlenku,

že „pojmová část hodnoty [slova] je tvořena výhradně vztahy k jiným slovům jazyka a z nich vyplývajícími rozdíly“.

Autorem pojmu *sémantické pole* je německý lingvista Jost Trier, který ho označil za: „soubor slov, které spolu etymologicky nesouvisejí (a nejsou mezi sebou s pojena ani individuálními, arbitrárními či náhodnými psychologickými asociacemi); tato slova jsou poskládána vedle sebe jako nepravidelné kamínky mozaiky a tak přesně vykřívají jasně vymezenou oblast významů, vytvořenou buď tradicí, nebo vědecky, prostřednictvím lidské zkušenosti“. (sec. cit in Mounin, 1999, s. 76)

Sémantické nebo česky smyslové pole má velký význam pro překlad, neboť je důkazem vlastní analýzy světa každého jazyka, která je vždy u různých jazyků různá. Hovořit o světě ve dvou jazycích znamená vidění dvou rozdílných světů. Teoreticky lze zastávat názor, že překlad mezi jazyky není možný. Pouze respektováním rozmanitosti jazykových řešení vyplývajících ze zkušenosti s tím či oním jazykem, ze znalosti zeměpisných oblastí, kde se daný jazyk rozvíjel, lze tento přenos uskutečnit. (Mounin, 1999) Dle našeho názoru by doslovný překlad často byl jen na škodu, využitím možností a jemných nuancí dalšího jazyka (například rozmanitosti češtiny) lze v mnoha případech původní projev výrazně obohatit. Mounin (1999) uvádí příklad na slovu „sníh“, které u Eskymáků má až 150 forem pro různé typy sněhu. V českém jazyce je mnoho takových výrazů, často stačí poslouchat předpověď počasí, kde například podle tvarů a velikosti oblaků jsou stavy počasí různě pojmenovány. Weinreich (sec. cit. in Mounin, 1999, s. 82) tvrdí, že „slovník určitého jazyka je strukturován mnohem volněji než jeho fonologie a gramatika“. Dle Ullmanna (sec. cit. in Mounin, 1999, s. 83) „slovník nelze zredukovat na vyčerpávající a uspořádaný popis stejnými metodami jako gramatické a fonologické prostředky jazyka“.

Mounin (1999) se domnívá, že obtížnost překladu je dána povahou jazykových záležitostí. Jejich studiem současná lingvistika pomáhá upozorňovat na překážky, vytyčuje cesty, jak dalece je možné je překonat a vyvarovat se chyb. Do dnešní doby se lingvistický výzkum hlavně zabýval odlišením jazykových funkcí a odhalováním celé řady nejasností. Shoda mezi jazyky by se měla týkat základní komunikativní funkce, funkce nástroje logického myšlení, funkce vyjadřování afektivních stavů a funkcí estetickou s dostatečným předělem mezi prvními dvěmi a posledními dvěmi funkcemi. Překladatel tak může sám rozhodnout, jak moc se přidrží originálu, nebo jak naloží s možnými nepřeložitelnými částmi textu.

Dle Bloomfielda (sec. cit. in Mounin, 1999) neexistují dvě stejné situace, dvě stejná významová sdělení. Svůj názor prezentuje na slově „jablko“, kdy mluvčí a posluchač mají

určitě jinou představu vyplývající z jejich vlastní životní zkušenosti. Zabývá se analýzou pojmu „*rysy sémanticky relevantní*“, které by měly být shodou v rámci sociálního hlediska pro oba účastníky komunikace. Tedy jakýmsi jazykovým průměrem společných zkušeností. Dle Borgströma (sec. cit. in Mounin, 1999) existují jevy veřejně pozorovatelné a jevy soukromé. Do jevů soukromých řadí zkušenosti, které u lidí nelze vyjádřit přímo, ale pouze na základě jevů veřejně pozorovatelných. To tedy znamená, že jednotlivci komunikující určitým jazykem se musí dohodnout na způsobu, jak své zkušenosti sdělí pomocí výpovědi. Dohoda na významech je možná pouze odvoláním se na veřejně pozorovatelné jevy.

Současná lingvistika dospěla svou analýzou mezilidské komunikace k závěru, že důkazem reality komunikace je vyvolání určité situace určitou jazykovou výpovědí. Osvětlnila způsob, jak si dítě osvojí mateřský jazyk odkazováním na konkrétní situace. Ke každé situaci si přiřazuje jí odpovídající rysy, učí se jazyku i umění komunikace, učí se mluvit a zároveň chápat jazyk jako systém. Tímto způsobem se lze naučit cizímu jazyku odkazováním na situace, kdy tímto jazykem mluví rodilý mluvčí. Teorie je nazývána „*radikální překlad*“ W.V.Quina. (Mounin, 1999)

Zajímavé jsou názory zastánců *jazykového solipsismu* na překlad a přenos mezi jazyky. Většina s výsledky současné analýzy komunikace souhlasí, ale odmítají práce lingvistů o stylistice, myšlenky o různých zkušenostech a vidění vnějšího světa lidí hovořících různými jazyky v různých kulturách. Považují za nemožné komunikovat prostřednictvím jazyka, vzájemný přenos zakládají na *intuici*, na zkušenosti s emocionálními a esteticky afektivními hodnotami jazyka. Naprosto oddělují expresivní a estetickou funkci jazyka od praktické funkce komunikativní a logické, přímo ji popírají a nazývají ji obyčejným předáváním obsahu slova. V komunikaci by se posluchač měl plně vnitřně ztotožnit s mluvčím nebo jeho vnitřními stavy a zkušenostmi. Jde o jakýsi prelud, který je prakticky nedostupný. Pochopit jakéhokoliv autora by znamenalo prostudovat jeho život, sny, představy, dojmy, znát vlivy, které ho formovaly a stát se přímo jím. Jazykový solipsismus odmítá veřejně pozorovatelné jevy, které lze odvodit z chování komunikující osoby. (Mounin,1999) Jejich názoru oponuje Mounin (1999) poukázáním na nepopíratelnou existenci materiální stránky jazyka, kterou lze doložit díly velkých spisovatelů zpracovávajících subjektivní a specificky nesdělitelná témata.

Existuje také další možná námitka proti překladu. Dle Richardse (sec. cit. in Mounin, 1999) je otázkou, zda je možné udržovat v mysli dva systémy myšlení dvěma jazyky a tedy dvojí vzdálené vidění světa. Zmiňuje se o riziku vzájemné kontaminace. Mounin (1999)

tyto obavy vyvrací a hovoří o důkazu mezi výpověďmi myšlení dvou jazyků. Existují společné rysy, kdy na základě společenské praxe může bilingvní mluvčí užívat určitý jazyk, vyvolávat jím předpokládané situace a správně reagovat na výpovědi v tomtéž jazyce. Odvolává se zde na veřejně pozorovatelné jevy. Richards (in Mounin, 1999, s.173) vyjádřil základní požadavky komunikace a překladu: „*Jazyk je naším společným pokusem minimalizovat osobní významové rozdíly*“ [mezi], „*částečně podobnými situacemi, během nichž byly proneseny částečně podobné jazykové výpovědi.*”

Mounin (1999) zastává názor, že pro pochopení možnosti překladu je nutné přijetí faktu, že díky jazyku vidíme svět určitým způsobem a zároveň díky němu jiný způsob nevidíme. Jazyk se mění pomaleji než okolní svět a naše zkušenost se automaticky v jazyce neodráží. Též připouští, že ne vždy je překlad možný, musíme tedy najít a popsat určité meze, vycházet z povahy věcí a kontextu situace. Bere v úvahu historický kontakt jazyků, kdy popularita autorů může značně zmenšit odlišnosti situací, které jazyky vzájemně nesdílejí. Dle současné lingvistiky je závěrečnou definici překladu následující znění: „*Operace, která je z hlediska úspěchu relativní a z hlediska úrovně komunikace, jichž dosahuje, variabilní.*“ (Mounin, 1999, s. 248)

3.3 Vlastnosti slovníků

Vytvoření kvalitního slovníku se odvozuje od mnoha let práce skupiny slyšících i neslyšících odborníků, rodilých mluvčích obou jazyků. Nejde o činnost krátkodobou, jednoduchou ani nahodilou. Musí jí předcházet jak teoretické sestavení heslového obsahu, tak sběr materiálu z reálného prostředí. Předem autoři musí znát, jaký typ chtějí vytvořit, pro koho je určen a k jaké oblasti života se bude vztahovat. (Slánská-Bímová, Okrouhlíková, 2008)

Pro **sběr dat** je velmi důležitý kontakt s prelingválně neslyšícími, kteří pocházejí z neslyšícího prostředí. Tady je problém v počtu osob, protože se jedná asi o deset procent neslyšících, zbývající totiž mají slyšící rodiče. Lingvistický výzkum tento požadavek redukuje a uznává i respondenty, kteří jsou aktivními členy komunity Neslyšících a plně ovládají znakový jazyk. Důraz je kladen na jejich dělení podle věku a bydliště. V případě odborné terminologie se musí autoři dotazovat pouze u neslyšících odborníků. Sběr dat může probíhat prostřednictvím mluveného jazyka nebo bez jeho využití.

Mluvený jazyk je vhodný v případě slovníků, které jsou určené pro výuku slyšících, ale v případě neslyšících respondentů se často naráží na nedostatečnou znalost češtiny

a pochopení čteného textu. Význam slov tedy může být zkreslený a chybný. Mezi český jazyk a český znakový jazyk nelze mechanicky položit rovnítko (viz kap.3.2 Translatologie), nejsou zde vzájemně si odpovídající významové ekvivalenty, např. význam slova „koruna“ v češtině je dán obsahem sdělení, ale v českém znakovém jazyce je pro každý význam zvláštní znak. Stává se, že neslyšící při překladu užijí spíše znakovanou češtinu nebo mají tendenci si znaky vymýšlet. Tvůrci slovníků musí být plně kompetentní v komunikaci znakovým jazykem a být schopní pracovat s materiálem ve fázi sběru i dalším sestavováním dat s ohledem na rozdílnost jazyků. Je nutné brát zřetel na existenci specifických znaků užívaných pouze v kultuře neslyšících, na produktivní složky tvořené v souvislosti se situací. Jedná se o tyto typy:

- * *klasifikátory* - řadí objekty do skupin dle tvaru, velikosti, materiálu atd.
- * *metaforické morfémy* - spojují významově odlišné výrazy tvarem ruky, umístěním v prostoru nebo pohybem.
- * *nemanuální morfémy* – jde o pozice a pohyby hlavy, trupu, mimiku.
- * *morfémy pohybu a umístění* – vyjadřují pohyb objektu po dráze nebo jeho umístění, ve spojení s klasifikátorem lze například vyjádřit pohyb auta v kruhu. (Slánská-Bímová, Okrouhlíková, 2008)

Další možností je tedy sběr pouze **prostřednictvím znakového jazyka** buď za pomoci neverbálního vyjádření hesla pomocí obrázků a fotografií nebo záznamu z projevu neslyšících. První alternativa má omezenou hodnotu, nelze obsáhnout velkou slovní zásobu, vyjádřit abstraktní významy, druhá je časově náročná a vhodnější spíše pro lingvisty. Nahráváním spontánních projevů je možné získat velmi hodnotný materiál a prokázat jedinečnost znakového jazyka. V České republice zatím takový typ slovníku není, ale v Německu právě probíhá. (Slánská-Bímová, Okrouhlíková, 2008; Křest'ánová, 2009)

Ať už si autor vybere jakoukoliv formu práce, nemůže být jediným člověkem, který slovník vytváří. Týmovou práci prosadil již Stokoe, protože dlouhá doba zpracování se negativně podílí na finálním výsledku. Přesto je hlavní osobou a dle Čermáka a Blatné (sec. cit. in Slánská-Bímová, Okrouhlíková, 2008, s. 113) se vždy u „*lexikografa musí vyznačovat lingvistická erudice, smysl pro jazykový materiál a jeho odstíny, znalost života a reality a pracovní metoda, jejímž cílem je všestranné objektivní zhodnocení dílčích dat i jejich vztahů*“.

Znakový jazyk je vizuálně-motorický systém, vnímaný zrakem, projevovaný pohybem, a tedy nemůže existovat jeho psaná forma jako u mluveného jazyka. Tvorba **slovníku tištěného** je v případě záznamu znaku poměrně složitější než vytváření elektronického slovníku. Lze maximálně použít obrázek nebo fotografii se šipkami znázorňujícími pohyb, doplnit popisem pohybu, což je pro rozšifrování nedostatečné a pro neslyšící z hlediska znalosti češtiny často nevyhovující a nesrozumitelné. O zachycení mimiky prakticky nemůže být ani řeč, i když částečné náznaky se vyskytují. Některé slovníky se pokouší o zápis pomocí *notace*. Slánská-Bímová a Okrouhlíková (2008) se zmiňují o základu notačního zápisu, který položil W.C.Stokoe. Jde o zápis manuální složky, kdy formou určené grafické značky označil místo artikulace (TAB), tvar ruky (DEZ) a pohyb ruky (SIG). Jak jsme již dříve uvedli, výzkum českého znakového jazyka probíhá od roku 1993 a tým vedený A.Macurovou rozšířil v roce 1996 notační zápis o orientaci dlaně (ORI 1), orientaci prstů (ORI2) a vzájemnou polohu rukou (HA). (Bímová, 2002; Slánská-Bímová, Okrouhlíková, 2008) Při studiu slovníků jsme dospěli k názoru, že notační zápis je poměrně náročná činnost, která je a dlouho ještě zůstane oblastí vlastní pouze odborníkům. Přesto považujeme tuto formu zápisu za důležitou pro zachování různých znaků pro budoucnost, protože tak zabráníme vymizení některých málo používaných nebo transformovaných tvarů. (viz kap. 2.3.2 Základní rysy znakového jazyka)

Dnes se za nejlepší formu záznamu znakového jazyka považuje **elektronický slovník**, kdy jde o vizuální záznam a kde je možné využít prostoru pro čelní i boční pohledy. I co do obsahu je výhodná možnost zapsání velkého množství dat na jeden nosič, proto také lze velmi rychle vyhledávat jednotlivé znaky. V současnosti nám tyto slovníky nabízejí možnost překladu ze znakového jazyka do mluveného na základě vyhledávání dle tvaru ruky, tzv. matrice znaku, což je označení pro tvorbu znaku jednou nebo dvěma rukama a lokalizaci na tělo a dále aktivity rukou, umístění v prostoru, typu pohybu ruky apod. (Langer, 2007; Langer, 2008) Organizace slovníků bývá abecední a pojmová (tzv. hnízdování), ale dnes se již užívá forma řazení podle manuálních komponentů znaku. K abecednímu pořádku je nutné vytvořit soubor hesel mluveného jazyka, pojmová zásoba se považuje za vhodnější pro výuku, ale musí se předejít chaosu uvnitř oblastí při vyhledávání a hesla také řadit abecedně. Manuálních komponentů využívá Stokoeho systém pro tvorbu překladových slovníků pro neslyšící uživatele. (Slánská-Bímová, Okrouhlíková, 2008)

Jak uvádí Slánská-Bímová a Okrouhlíková (2008), vytvoření hesláře je pro nový slovník zcela zásadní a prvotní. Je přirozené, že se nový jazyk učíme srovnáváním

s jazykem mateřským. My však stále tvoříme hesláře za použití slov mluveného jazyka bez ohledu na jazykové kompetence neslyšících v něm. Je to pozůstatek orálního způsobu vzdělávání, ale musíme brát v úvahu, že se v budoucnu zcela jistě prosadí bilingvální přístup ke vzdělávání neslyšících, kdy dítě bude nejprve vedeno k ovládnutí znakového jazyka a bude tedy nutné vytvořit heslář znakový, díky němuž si potom bude možné vyhledat slovo ze zásoby mluveného jazyka. Je tedy na lingvistech, jakým způsobem a podle jakého klíče znaky uspořádají. Dnes již mají zkušenosti s překladem pomocí matrice znaku a mohou ji použít v kombinaci s dalšími komponenty znaku, navíc výzkum znakového jazyka stále pokračuje a je možné, že se objeví další metody a způsoby.

Slánská-Bímová a Okrouhlíková (2008) kritizují dnešní slovníky pro nerespektování nejednoznačné ekvivalence mezi českým znakovým jazykem a češtinou. Stále je k jednomu slovu řazen pouze jeden znak. Dle Čermáka a Blatné (sec. cit. in Slánská-Bímová, Okrouhlíková, 2008) by heslová stať měla mít tyto části:

- * *Lexém v reprezentativním tvaru tzv. lemma* – 1. pád jednotného čísla, infinitiv.
- * *Gramatická charakteristika* – určení slovních druhů, gramatických kategorií (rod, životnost), klíčový tvar flexe (podstatné jméno - 2. pád jednotného čísla, sloveso-3. osoba, jednotného čísla, oznamovací způsob, přítomný čas).
- * *Sémantika* – ekvivalenty významově i funkčně shodné s lemmatem, okolnosti využití.
- * *Valence* – schopnost sloves i jiných slovních druhů vázat na sebe určitým způsobem jiné větné členy.
- * *Exemplifikace* – zasazení reprezentativního lexému do typického kontextu.
- * *Základní pevná spojení* (např. obecní úřad).
- * *Vysoce frekventované fráze*
- * *Odkaz* – musí být přesný, důsledný a může směřovat k jiné části slovníku.

Centrum slovníku je sémantika, kdy každé heslo má lemma a ekvivalent a minimálně tak dvě části. Slánská-Bímová a Okrouhlíková (2008) hovoří o dnešní podobě slovníků, které obsahují lemma = slovo mluveného jazyka a ekvivalent = znak a tyto velmi vzácně bývají zasazeny do kontextu, chybí odkazy nebo jejich varianty a výklad jejich významu je vždy v českém jazyce. Autorky považují za nevhodné opomíjet návod, jak vyhledávat a zařazení přehledu gramatických pravidel obou jazyků, což je vzhledem k nemalým potížím neslyšících velmi důležité. Stále musíme mít na paměti, že je nutné vycházet z lingvistického výzkumu, který ještě není dokončen, a proto je doporučováno vytváření

slovníků menšího rozsahu, kdy je pak možné dále je rozšiřovat a přepracovávat. (Slánská-Bímová, Okrouhlíková, 2008).

II Praktická část

4 Charakteristika výzkumných dotazníků

Ke zjišťování informací o užívání a názorech uživatelů znakového jazyka na slovníky znakového jazyka jsme zvolili formu námi vytvořeného dotazníku ve dvou verzích pro neslyšící a slyšící uživatele. (viz přílohu č. 1, č. 2) Rozdíl je pouze v části č. 1, kde jsme ve verzi pro neslyšící zařadili kategorii „žák“ a možnost označení znakového jazyka za jazyk mateřský. V obou případech začíná dotazník představením studenta a vedoucího práce, vysvětlením důvodu dotazování, prosbou o pomoc a poděkováním respondentům.

Dokument má čtyři části, přičemž první tři požadujeme vyplnit vždy a čtvrtá je pouze výběrová. Na konci necháváme možnost respondentovi uvést vlastní názor na slovníky, které případně používá a které nejsou zařazené v našem dotazníku.

V první části požadujeme uvedení věku respondenta, zjišťujeme jeho sociální roli (žák, rodič, atd.). Dotazovaný zde určí, zda se považuje za uživatele znakového jazyka, provede hodnocení míry své znalosti znakového jazyka pomocí školní hodnotící stupnice 1 - 5 (výborně – nedostatečně). Současně označí své rodiče případně děti za slyšící či neslyšící.

Ve druhé části se ptáme, jak často respondent hledá nové znaky, od koho nebo kde je případně získává a frekvenci označí hodnotící škálou „vždy, často, občas, málo, nikdy“.

Třetí část je obecné hodnocení dostupných slovníků znakového jazyka různých typů (tisk, VHS, CD-ROM, internetové slovníky). Lze se vyjádřit k jejich velikosti, rozsahu, grafice, tématickému nebo abecednímu řazení znaků, k volbě výběru znaků, k možnosti vyhledávání a k práci se znakem, k vzájemnému oboustrannému překladu mezi jazyky atd. Respondent opět využije k hodnocení školní hodnotící stupnici 1 – 5 (výborně – nedostatečně).

Ve čtvrté části jsou zařazeny slovníky, tištěné nebo CD-ROMy, které jsme v rámci přípravy na tvorbu bakalářské práce prostudovali. Vlastnosti slovníků, ke kterým se lze vyjádřit jsou obdobné jako ve třetí části a i způsob hodnocení je stejný. Respondent má však možnost volby konkrétního slovníku znakového jazyka, který zná nebo využívá. Celkem je možný výběr z patnácti běžně dostupných titulů. (viz přílohu č. 1, č. 2)

5 popisy, analýza a hodnocení slovníků respondenty

Pro vytváření popisů slovníků nám byla inspirací kniha Petry Slánské Bímové a Lenky Okrouhlíkové (viz seznam použité literatury) a jsme si vědomi toho, že mnohé charakteristiky zde uváděné se s názory obou autorek shodují. Dále je vhodné uvést, že pro slovníky téhož autora nebo skupiny autorů jsme vytvořili jeden společný popis, protože jejich jednotlivé znaky se shodují.

Dotazníky vyplnilo 106 respondentů, z toho bylo 47 neslyšících žáků, 17 neslyšících dospělých a 42 slyšících osob.

(1) **Znakování pro každý den – Marie Růžičková, 2001.**

(2) **Učíme se českou znakovou řeč – Marie Růžičková, 1997.**

(3) **Znakuj! Znakujme! Znakujte! – Marie Růžičková, 1998.**

1. *Forma*

- brožovaný výtisk formátu A4, použit černobílý tisk, barevné ilustrace (2), 700 pojmů (2), 1100 pojmů (1), počet pojmů nezjištěn (3).

2. *Členění*

- *úvod* obsahuje informace z historie znakového jazyka, základní charakteristiku českého znakového jazyka a znakované češtiny, ukázkou prstové abecedy ve formě obouruční i jednoruční, základní manuální i nemanuální výrazové prostředky, v krátkosti přibližuje gramatiku znakového jazyka, seznamuje uživatele se strukturou a se způsobem používání knihy.

- 12 *tematických celků* (rodina, sport, jídlo, čas apod.), které se chovají jako jazykové učební lekce. (1) 20 *tematických celků* (rodina, dopravní prostředky, zvířata apod.), jednotlivé znaky jsou využívány pro popis situace, skládání vět, vyjádření záporu nebo otázky. (2) 19 *tematických celků* (co je kulaté, sladké, dřevěné apod.), kde se k otázce přiřazují odpovědi. (3)

- *rejstřík* je ve formě abecedního seznamu slov českého jazyka, u každého je uveden odkaz na danou lekci, kde je znak zobrazen a popsán, u některých je uveden příslušný sémantický ekvivalent (dávat pozor + hlídat, František + Franta apod.).

3. Stavba lekcí

- znaky jsou vyjadřovány ve větách, každý znak jednotlivě ve svém rámečku. Pod nimi jsou uvedena česká slova také ve větách. (1) Znaky jsou uvedeny samostatně s příslušným slovním popisem provádění a je doporučeno je používat jako odpovědi na otázku uvedenou v záhlaví lekce (3) nebo pro popis barevně vyobrazené ilustrační situace, kterou je lekce charakteristická. (2)

- znaky jsou nakresleny černobíle a obrysově, směr pohybu rukou je znázorněn šipkami, ruce mohou být znázorněny dvakrát, a pak je pro první polohu rukou použit světlejší odstín černé barvy, mimika obličeje je těžko rozpoznatelná.

- na konci stránky jsou uvedena všechna česká slova a jejich sémantické ekvivalenty užitá v lekci a k nim je připojen slovní popis tvorby znaku. (viz obr. 6) (1)

4. Heslář

- *lemma* je české slovo, případně jeho sémantický ekvivalent

- *ekvivalent* je znak kreslený a doplněný šipkami pro směr pohybu rukou, světleji znázorněnými prvními polohami rukou a slovním popisem v českém jazyce.

5. Vyhledávání znaků

- tato činnost je možná při použití abecedního rejstříku pouze na základě znalosti českých významů, zpětný způsob není.

6. Výhody

- publikace se chovají jako učebnice, nejsou jen soubory hesel, umožňují osvětu o světě neslyšících, přibližují částečně gramatiku českého znakového jazyka i doplňující možnosti komunikace, používají příbuzná slova českých výrazů.

- znaky se soustředí přímo do vět, v jedné lekci jsou spojována vyobrazení i slovní popisy tvoření znaků.

- autorka upozorňuje na rozdíly ve vyjadřování v rámci znakového jazyka a znakované češtiny, kdy např. sloveso *je (být)* se ve znakovém jazyce užívá velmi málo. (2) (Růžičková, 1997)

- jsou zde zařazena cvičení určená zvláště rodičům a zvláště dětem, a také obrázkové pexeso pro rodinné procvičování, autorka zdůrazňuje nutnost využívání znakového jazyka i mimo pravidelnou výuku. (2) (Růžičková, 1997)

7. Nevýhody

- můžeme mít výhrady ke znakovému sledu, protože z osobní zkušenosti známe jiný způsob, kdy je na prvním místě předmět, např. 1. znak „dům“ a následuje 2. znak „můj“. Přesto uznáváme, že výzkum syntaxe znakového jazyka ještě probíhá, a tudíž neexistují přesné

jazykové normy českého znakového jazyka. Respektujeme jiný názor a způsob tvorby vět ve znakovém jazyce jiným způsobem.

- často zde autorka používá skládání znaků, např. pro znak „dcera“ použije nejprve znak „žena“ a poté znázorní pohyb ruky po těle dolů, kdy je palec a ukazovák sevřený ve štipci. Běžně se používá pouze druhá část bez znaku pro „žena“. Dále pro znak „nemám (nemít)“ používá složení „mám“ a „ne“, přitom víme, že existuje znak pro slovo „nemám“, který vytvoříme postavením ruky palcovou stranou ke rtům prsty nahoru, mírně kýváme rukou a použijeme mimiku vyšpulených rtů, náznaku foukání a střídavého pohybu hlavy doleva a doprava. I zde vycházíme z osobní zkušenosti v rámci kontaktu s neslyšícími, ale opět uznáváme jiný názor.

- dále jsou zde často užívané znaky pro vyjádření „už, aby“, což považujeme za prvky znakové češtiny. (Růžičková, 2001)

Hodnocení respondentů (1)

Hodnocené vlastnosti slovníků	Známka 1	Známka 2	Známka 3	Známka 4	Známka 5
Hledám?mám u sebe	10x	7x	5x	4x	3x
Hledám?musím do knihovny	6x	6x	7x	2x	5x
Velikost knih-velké!	7x	6x	9x	2x	4x
Velikost knih-malé!	6x	5x	8x	4x	4x
Slovní zásoba	6x	8x	7x	4x	5x
Vysvětlení slov ve větách	9x	8x	6x	4x	3x
Úprava obrázků	9x	7x	6x	2x	5x
Gramatika znak.jazyka	6x	9x	8x	2x	3x
Abecední seznam slov	7x	9x	8x	1x	3x
Řazení znaků dle témat	6x	8x	13x		3x
Řazení znaků dle abecedy	8x	7x	11x	1x	3x
Rozumím značkám pro pohyby	9x	8x	7x	1x	4x

Ke slovníku se vyjádřilo 40 (37%) respondentů, z toho bylo 20 slyšících osob (učitelé, rodiče a další), 12 neslyšících žáků, 8 neslyšících dospělých osob.

Z přisouzených známek vyplývá, že publikace je poměrně dobře známá a kladně přijímaná. Vysoká četnost známky 1 nám může napovídat, že ji téměř všichni považují

za zdařilou a pro ně přínosnou. Známkou 5 hodnotili pouze neslyšící žáci a dvě osoby slyšící, kteří uvedli, že slovníky používají minimálně.

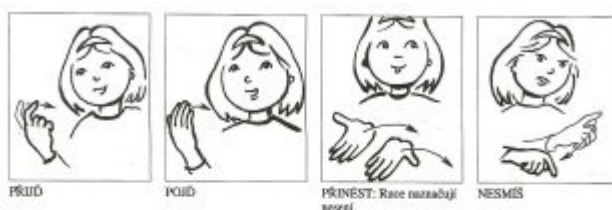
Obr. 6 Převzato: Růžičková, 2001, s. 13.

Hodnocení respondentů (2)

Hodnocené vlastnosti slovníků	Známka 1	Známka 2	Známka 3	Známka 4	Známka 5
Hledám?mám u sebe	7x	11x	7x	3x	3x
Hledám?musím do knihovny	1x	6x	10x	3x	5x
Velikost knih-velké!	4x	7x	8x	4x	4x
Velikost knih-malé!	1x	10x	7x	3x	5x
Slovní zásoba	3x	11x	6x	7x	3x
Vysvětlení slov ve větách	6x	7x	8x	7x	4x
Úprava obrázků	6x	6x	8x	5x	6x
Pexeso pro hru	6x	5x	8x	5x	4x
Řazení znaků dle témat	6x	6x	12x	4x	4x
Řazení znaků dle abecedy	6x	5x	10x	5x	4x
Rozumím značkám pro pohyby	5x	9x	9x	4x	4x

Ke slovníku se vyjádřilo 32 (30%) respondentů, z toho bylo 12 slyšících osob (učitelé, rodiče a další), 11 neslyšících žáků, 9 neslyšících dospělých osob.

Podle hodnot známek je tento slovník považován spíše za průměrně zpracovanou publikaci. Známkou 5 ve většině případů hodnotili neslyšící žáci nepoužívající žádné slovníky, ale též dvě dospělé osoby neslyšící. Taktéž známku 1 neslyšící dospělé osoby použily pouze ve 13 případech.

— Výklad lítky

Jak skládáme větu

Mluvíme a myslíme ve větách. Je velmi důležité, abyste co nejdříve znakovali ve větách a nepoužívali pouze jednotlivé znaky. Podpořte tak rozvoj myšlení svého dítěte. Začněte proto hned nacvičovat věty.

Ve znakové češtině můžeme složit větu doslovně: Já jsem hodný.

Ve znakovém jazyce neslyšících se pomocné sloveso JĚ (BYT) užívá málokdy.

Znakujeme: Já hodný.

Zápor

tvůřime : Já ne zlobit. Ty ne hodný. To ne dobře.

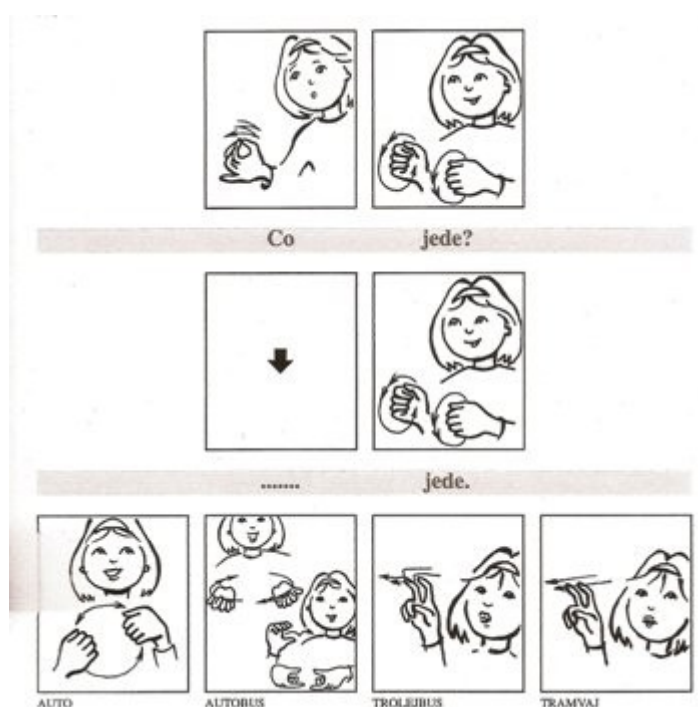
Obr. 7 Převzato: Růžičková, 1997, s. 16.

Hodnocení respondentů (3)

Hodnocené vlastnosti slovníků	Známka 1	Známka 2	Známka 3	Známka 4	Známka 5
Hledám?mám u sebe	8x	7x	6x	2x	4x
Hledám?musím do knihovny	5x	6x	8x	3x	3x
Velikost knih-velké!	7x	6x	6x	4x	3x
Velikost knih-malé!	5x	9x	6x	2x	3x
Slovní zásoba	5x	6x	11x	3x	3x
Vysvětlení slov ve větách	7x	6x	11x	3x	3x
Úprava obrázků	7x	7x	8x	4x	3x
Rozumím značkám pro pohyby	10x	6x	8x	1x	3x
Znakovaná čeština	5x	7x	7x	4x	5x
Řazení znaků dle témat	9x	7x	7x	2x	3x
Řazení znaků dle abecedy	8x	7x	8x	2x	3x

Ke slovníku se vyjádřilo 28 (26%) respondentů, z toho bylo 9 slyšících osob (učitelé, rodiče a další), 11 neslyšících žáků, 8 neslyšících dospělých osob.

Hodnocení tohoto slovníku (učebnice) je v rozmezí známek 1 – 3, což můžeme považovat za poměrně příznivé. Zajímavé je hodnocení neslyšících dospělých osob, které se pohybovalo rovnocenně v hodnotách 1 nebo 3. Za méně zdařilé je zde hodnoceno vysvětlení pojmů ve větách a použitá slovní zásoba.

Obr. 8 Převzato: Růžičková, 1998, s. 36.

Všeobecný slovník českého znakového jazyka A – N - Miloň Potměšil a kol., 2005.

1. Forma

- kniha formátu A5, použit černý tisk, černobílé fotografie.

2. Členění

- *předmluva* představuje slovník, seznamuje čtenáře s pohnutkami, které vedly autory k jeho tvorbě, obsahuje popis práce při vytváření hesláře. Najdeme zde příspěvek Petry Bímové, který nám velmi přesným způsobem objasňuje systém zápisu znaků pomocí notace.

- slovník je vytvořen ve formě abecedního řazení českých slov, pod každým písmenem abecedy se nachází jejich určitý výběr.

- na každé stránce jsou většinou dvě česká slova a fotografie modelu, který v několika sekvencích znázorňuje k nim náležející znak, dále je české slovo uvedeno do souvislosti v rámci příslušné věty v českém jazyce, znak je zapsán patřičným notačním zápisem a je zde také uvedeno místo původu znaku (např. Praha, Brno atd.).

3. Stavba lekcí

- nejde o učebnici, nejsou zde žádné tematické okruhy ani výukové lekce.

4. Heslář

- *lemma* je české slovo.

- *ekvivalent* je znak českého znakového jazyka znázorněný pomocí fotografie, která je rozdělená na jednotlivé sekvence, jež tvorba znaku vyžaduje. Vidíme tvary rukou, umístění v prostoru vzhledem k tělu modelu a pohyb rukou je zdůrazněn přikreslenými bílými šipkami. Fotografie jsou velmi tmavé, může to být výhodou, protože bílé ruce a obličej jsou tak výraznější a pozadí nás nerozptyluje, můžeme ocenit zachycení mimiky obličej, která je díky sekvenčnosti fotografií poměrně dobře zvýrazněná. Druhou možností ekvivalentu je notační zápis znaku.

5. Vyhledávání znaků

- tato možnost je řešitelná pouze nalezením daného písmena abecedy a souboru českých slov, které jím začínají.

6. Výhody

- sami autoři připomínají, že vytvořili slovník, který by měl sloužit především slyšícím uživatelům.

- abecední řazení slov je proto dostačující stejně jako jednostranné vyhledávání znaků.

- i pro neslyšící má své výhody v případě notačního zápisu (pokud ho znají) jako zachycení znaku a jeho uchování pro další generace, také užití znaku ve významové české větě je jistě důležité.

- pro jeden český význam zde najdeme více ekvivalentů, pokud se tvorba znaků v různých oblastech liší.

- je využitelný pro výuku českého znakového jazyka a rozšiřování zásoby znaků.

7. Nevýhody

- neseznamuje s gramatikou znakového jazyka.

- je pouhým souborem českých slov a jejich protějšků v českém znakovém jazyce.

- pro jednostrannost ve vyhledávání není možné jej využít v běžné konverzaci, má pouze informativní charakter.
- fotografie jsou poměrně malé, tvoření znaků jen podle nich je těžkopádné, učit se znakový jazyk jen podle tohoto slovníku není vhodné.
- chybí slovní popis tvorby znaku. (Potměšil a kol., 2005)

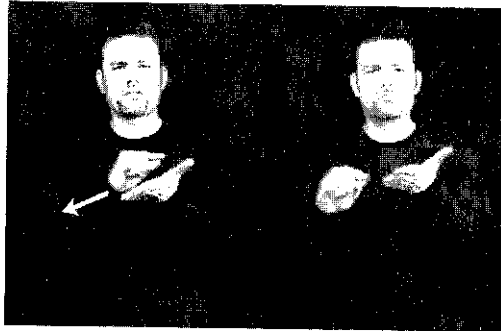
Hodnocení respondentů

Hodnocené vlastnosti slovníků	Známka 1	Známka 2	Známka 3	Známka 4	Známka 5
Hledám?mám u sebe	6x	10x	12x		4x
Hledám?musím do knihovny	5x	6x	9x	1x	4x
Velikost knih-velké!	5x	7x	12x	1x	4x
Velikost knih-malé!	5x	8x	9x	3x	3x
Slovní zásoba	5x	11x	13x	1x	3x
Vysvětlení slov ve větách	3x	10x	14x	2x	4x
Úprava obrázků	7x	9x	10x	1x	6x
Znaky oblastí ČR	4x	8x	14x		3x
Notační zápis	5x	8x	13x		3x
Řazení znaků dle témat	7x	9x	11x	2x	2x
Řazení znaků dle abecedy	7x	1x	12x	1x	2x
Rozumím značkám pro pohyby	7x	11x	9x	2x	2x

Ke slovníku se vyjádřilo 34 (32%) respondentů, z toho bylo 14 slyšících osob (učitelé, rodiče a další), 12 neslyšících žáků, 8 neslyšících dospělých osob.

Hodnocení slovníku je rovnoměrně rozloženo u známek 2 a 3 v rámci všech kritérií. Na tomto hodnocení se podílely stejným dílem všechny skupiny respondentů. Můžeme tedy usuzovat, že uživatelé tuto publikaci využívají poměrně často a jsou s ní víceméně spokojeni.

ADMINISTRATIVA /A

ADMINISTRATIVA /A

Pracuji jako sociální pracovníce, ale vůbec mě nebaví administrativa.

Praha
B̄_{Λ>X} D_{V↑} >.

ADRESA /A

Bydlím na adrese: Dygrýnova 55, 181 00 Praha 8 - Černý Most.

Praha
B̄_{Λ>X} V_{V↑} <(α>)X

Obr. 9 Převzato: Potměšil a kol., 2005. s. 18.

Slovník znakové řeči – D.Gabrielová a kol., 1988.

1. Forma

- kniha formátu A5, černobílý tisk, černobílé fotografie, 3000 znaků.

2. Členění

- v *úvodu* nás autoři seznamují se způsobem práce na slovníku, vyjadřují se k nutnosti a významu využití znakového jazyka ve výchově a výuce neslyšících, upozorňují na fakt, že znaky zde užívané jsou převzaty z „pražské znakové řeči“

- další kapitola vysvětluje, *jak pracovat se slovníkem*, autoři uvádějí, že konečným cílem jejich práce je využití slovníku pro komunikaci ve znakované češtině, popis gramatiky tomu odpovídá (např. řazení znaků by podle nich mělo být stejné jako v češtině, pád podstatného jména by se měl zjišťovat ze smyslu věty, odezíráním nebo sdělením pomocí prstové abecedy), je zde zobrazena jednoruční prstová abeceda.

- *hlavní soubor* je rozdělen abecedně podle prvních písmen českých slov, dále jsou zde *tematické celky* (světadíly, státy a města, vlastní jména, číslice a početní úkony), na konci je uveden *slovníček slovenských ekvivalentov*, celkem slovník obsahuje 2700 znaků.

- *rejstřík* je abecední. (Gabrielová a kol., 1988)

3. Stavba lekcí

- jde o slovník, publikace neobsahuje výukové lekce, pouze tematické celky pro zvláštní skupiny pojmu českého jazyka.

4. Heslář

- *lemma* je české slovo, též je uveden odkaz na sémantický ekvivalent

- *ekvivalent* je znak českého znakového jazyka vyjádřený jednou fotografií modelu a bíle zakreslenými grafickými značkami. Změny tvarů rukou jsou vyjádřeny pomocí dalších rukou zakomponovaných do fotografie. Pro snadnější pochopení tvorby znaků je vždy polovina liché stránky vyhrazena abecednímu rejstříku, kde je uveden slovní popis znaku.

5. Vyhledávání znaků

- jde o proces jednostranný, lze nalézt pouze znak na základě znalosti českého slova.

6. Výhody

- jelikož je příslušný český význam v rámci abecedního rejstříku většinou uveden blízko stránky, kde je tvorba znaku zobrazena, je možné si spojit obraz s popisem a příslušným sémantickým ekvivalentem.

- za výhodné považujeme vyčlenění všech výše uvedených tematických celků mimo hlavní obsah slovníku.

- zajímavé je uvedení rejstříku slovenských ekvivalentů, i když český a slovenský jazyk mezi sebou zase tak velké rozdíly ve smyslu pochopení nemá, snad pro slovenské neslyšící by mohl mít význam.

7. Nevýhody

- značně ztíženo vyhledávání znaků uváděním rejstříku českých slov v průběhu celé publikace, vyhledávání českých slov na základě znaků není možné.

- slovník je více využitelný jako informace o tvorbě znaků, pro konverzaci není vhodný.

- znak je vyjádřen pouze jedním pohledem na model, fotografie není rozdělena v rámci pohybů, mimika obličeje není uváděna téměř vůbec.

- chybí možnost pochopit znak v souvislostech určitých situací. (Gabrielová a kol., 1988)

Hodnocení respondentů

Hodnocené vlastnosti slovníků	Známka 1	Známka 2	Známka 3	Známka 4	Známka 5
Hledám?mám u sebe	4x	10x	6x	3x	5x
Hledám?musím do knihovny	1x	10x	5x	3x	6x
Velikost knih-velké!	3x	7x	6x	3x	7x
Velikost knih-malé!	4x	10x	5x	3x	5x
Slovní zásoba	3x	13x	2x	5x	5x
Vysvětlení slov ve větách	1x	13x	5x	2x	6x
Úprava obrázků	4x	14x	8x	2x	3x
Znaky pro jména	2x	12x	7x	5x	1x
Znaky pro počítání	2x	12x	3x	4x	4x
Řazení znaků dle témat	1x	13x	6x	3x	5x
Řazení znaků dle abecedy	3x	13x	5x	2x	4x
Rozumím značkám pro pohyby	4x	13x	4x	5x	3x

Ke slovníku se vyjádřilo 29 (30%) respondentů, z toho bylo 8 slyšících osob (učitelé, rodiče a další), 13 neslyšících žáků, 8 neslyšících dospělých osob.

U této publikace se výrazně projevilo hodnocení známkou 2, přičemž polovičním počtem se o ni zasloužily slyšící dospělé osoby. Za výbornou ji považuje minimální počet pouze neslyšících žáků a dospělých. Celkové hodnocení však napovídá, že ji uživatelé považují za velmi dobře využitelnou.

Obr. 10 Převzato: Gabrielová a kol., 1988, s. 15.

Základy české znakové řeči – Emilie Mrzilková a kol., 1993.

1. Forma

- brožovaný výtisk A4, použit černý tisk.

2. Členění

- krátký *úvod* seznamuje s prvenstvím publikace u nás, s obsahem a způsobem uspořádání lekcí.

- *další části* obsahují popis základních pozic rukou, vyobrazení jednoruční prstové abecedy, dále vyobrazení tzv.přelomových číselných znaků (např. číslovku 1, 6, 10, 11, 20 atd.), kdy se výrazně mění způsob provedení.

- *pět lekcí*, které začínají úvodním slovem o znakovém jazyce, jeho historii, způsobech jeho používání, o životě neslyšících atd.

- *konec* publikace je vyhrazen nácviku rozhovoru, vyobrazení znaků pro jednotlivé dny v týdnu a abecednímu rejstříku použitých znaků.

3. Stavba lekcí

- na začátku základní informace o znakovém jazyce

- znaky jsou kresleny obrysově černobíle, pro více pozic a tvarů rukou je vyobrazeno potřebné množství rukou, pohyb je znázorněn šipkami, autor kreseb se poměrně dobře postaral o zvýraznění mimiky obličeje a případné změny v držení těla postavy. Postava (její horní část) je vložena do rámečku a nad něj je vepsáno české významové slovo, slovní popis tvorby znaku chybí, výjimečně je význam českého slova upřesněn, např. *malý* (výškově) nebo *úkol* (něco udělat).

- gramatika je popisována průběžně v textu, např. upozornění na malé používání slovesa *být* v českém znakovém jazyce, na důležitost dominance rukou, vyjádření záporu atd.

- po výukové části následují cvičení se zadanými českými větami pro překlad do českého znakového jazyka.

- konec lekce je prostor pro psaní poznámek uživatele učebnice.

4. Heslář

- *lemma* je české slovo

- *ekvivalent* je znak českého znakového jazyka vyobrazený obrysovou kresbou postavy v rámečku, přičemž jsou zvýrazněny pozice a tvary rukou, znázorněn pohyb a mimika.

5. Vyhledávání znaků

- na konci publikace je abecední rejstřík, tudíž je možné vyhledat české slovo a poté příslušný znak, opačný způsob není možný.

6. Výhody

- velmi jednoduchá a obsahově nenáročná učebnice znakového jazyka.
- seznamuje s nutností užívání znakového jazyka, s významem nonverbální komunikace.
- je založena na praktickém procvičování, dává prostor pro vlastní činnost uživatele.

7. Nevýhody

- jde o pouhé základy českého znakového jazyka, což vyplývá z první snahy o vytvoření tohoto typu publikace a nedostatku zkušeností v rámci výuky českého znakového jazyka v době její tvorby.
- chybí slovní popis znaku.
- pro neslyšící uživatele chybí uvedení českých slov do souvislosti v rámci české věty.

(Mrzílková a kol., 1993)

Hodnocení respondentů

Hodnocené vlastnosti slovníků	Známka 1	Známka 2	Známka 3	Známka 4	Známka 5
Hledám?mám u sebe	6x	6x	4x	6x	3x
Hledám?musím do knihovny	5x	7x	4x	6x	3x
Velikost knih-velké!	4x	6x	6x	6x	3x
Velikost knih-malé!	5x	5x	4x	7x	4x
Slovní zásoba	6x	8x	5x	4x	3x
Ukázka stavby věty znak.jazyka	6x	6x	7x	4x	3x
Úprava obrázků	7x	6x	6x	4x	3x
Základní pozice rukou	7x	6x	5x	5x	3x
Procvičování	6x	6x	6x	5x	3x
Řazení znaků dle témat	6x	6x	5x	5x	4x
Řazení znaků dle abecedy	5x	8x	4x	5x	4x
Rozumím značkám pro pohyby	7x	5x	6x	5x	3x

Ke slovníku se vyjádřilo 26 (24,5%) respondentů, z toho bylo 7 slyšících osob (učitelé, rodiče a další), 12 neslyšících žáků, 7 neslyšících dospělých osob.

Rovnoměrné rozložení hodnocení nás může přivést k názoru, že kniha je poměrně dobře využívaná a názory na ni se dost liší. Znamku 1 použili pouze neslyšící žáci a slyšící dospělí. Je možné, že tato publikace je více oblíbená v rámci komunikace rodičů a jejich dětí nebo při výuce slyšícími učiteli.

Upozornění:

➤ Tvary slovesa "být" (jsem, jsi, je ...) se většinou v ČZŘ nepoužívají, ačkoli pro ně znaky existují (viz znak JE - lekce 2).

Věta v českém jazyce: "Jsem šťastný." je v ČZŘ vyjádřena takto:

kladná v.

JÁ ŠTASTNÝ

JÁ

ŠTASTNÝ

Obr. 11 Převzato: Mrzilková a kol., 1993, s. 8.

Obrázky se znakovou řečí – Zuzana Košátková, 2000.

1. Forma

- 238 kartiček z bílého tvrdého papíru o rozměrech 12 x 10 cm, použit černý tisk, soubor karet je vložen do rozkládací lepenkové krabičky.

2. Členění

- přiložen *seznam* jednotlivých okruhů s výpisem českých významových slov, které obsahuje, je zde uvedena adresa, kde lze tento soubor získat.

- 14 *tematických okruhů* (zvířata, lidé, oblečení, místopis, matérie, dopravní prostředky apod.).

3. Stavba lekcí

- nejde přímo o výukovou publikaci, jednotlivé okruhy obsahují určitý počet karet .

- karty jsou oboustranné, jedna strana obsahuje vyobrazení znázorňující tvorbu znaku a české slovo, druhá strana obrázek významu a opět české slovo.

4. Heslář

- *lemma* je české slovo a příslušné vyobrazení významu (*čert* + *obrázek čerta*).
- *ekvivalent* je znak českého znakového jazyka znázorněný perokresbou postavy (její horní polovinou těla), polohami a tvary rukou, šipkami znázorňujícími pohyb. Mimika obličeje je málo výrazná stejně jako celá kresba.

5. Vyhledávání znaků

- pouze na základě jednotlivých okruhů, které jsou navzájem oddělené.

6. Výhody

- vhodné pro procvičování tvorby znaků hravou formou.
- obrázkový význam je výhodnější při výuce znakového jazyka u dětí předškolního věku, doporučila bych využití pro vlastní barevné vymalování obrázků.
- okamžité spojení významu a psaného českého slova
- variabilní forma pro rodinnou výchovu a začínající komunikaci znakovým jazykem.

7. Nevýhody

- chybí gramatika, slovní popis tvorby znaku, znázornění šipkami nestačí.
- české slovo není uvedeno do souvislosti v rámci určité významové věty.
- obrázky jsou nevýrazné, nebarevné a nezajímavé.
- špatná skladnost krabičky a oddělení okruhů pouhou gumičkou.
- použitý materiál není zárukou dlouhodobé kvality karet.

Hodnocení respondentů

Hodnocené vlastnosti slovníků	Známka 1	Známka 2	Známka 3	Známka 4	Známka 5
Hledám?mám u sebe	7x	6x	3x	2x	3x
Hledám?musím do knihovny	6x	7x	3x	1x	4x
Velikost obrázků- velké!	8x	5x	3x	1x	4x
Velikost obrázků-malé!	6x	6x	5x	1x	3x
Slovní zásoba	6x	7x	3x	1x	4x
Úprava obrázků	6x	7x	4x	1x	3x
Řazení znaků dle témat	8x	3x	6x		3x
Řazení znaků dle abecedy	6x	4x	5x		5x
Rozumím značkám pro pohyby	8x	6x	3x	1x	3x

Ke slovníku se vyjádřilo 21 (19,8%) respondentů, z toho bylo 5 slyšících osob (učitelé, rodiče a další), 9 neslyšících žáků, 7 neslyšících dospělých osob.

I přes malý počet respondentů můžeme říci, že soubor obrázků je hodnocen velmi dobře. Známkou 1 hodnotili nejvíce neslyšící dospělí, za průměrný jej považují hlavně slyšící dospělí.

Obr. 12 Převzato: Košátková, 2000, s. neuv.

Slovník porodnické terminologie – Nad'a Dingová, Marína Dvořáková a kol.

(in Fenclová a kol., 2005)

1. Forma

- CD-ROM, vydán jako příloha k publikaci „Ve světě sluchového postižení“, kde lze nalézt základní popis slovníku a návod k práci s ním.

2. Členění

- jeden CD-ROM, osm tematických celků obsahujících více než 500 termínů.

3. Práce s CD-ROMem a vyhledávání znaku

- *na horní liště* je možné rozkliknout *úvod* s informacemi o slovníku, který je vytvořen v českém jazyce i českém znakovém jazyce. V *obsahu* nalezneme názvy kapitol a podkapitol (např. porod, těhotenství, po porodu atd.), vše je zvýrazněno vtipnými kreslenými obrázky. V *nastavení* lze zvolit barvu vyobrazení slovníku, rychlost a velikost přehrávání. Dále zde nalezneme informace *o autorech a nápovědu*.

- *v pravé části okna* slovníku v *obsahu* vyhledáváme podle názvů kapitol, které dále otevřeme na jednotlivé abecedně řazené pojmy.

- můžeme pro vyhledávání využít abecední *rejstřík* nebo využijeme funkci *vyhledávat* podle námi zvoleného názvu nebo podle určitého tvaru ruky.

- po zvolení příslušného termínu se *v levé části* obrazovky přehraje odpovídající znak. Video lze pozastavovat, opakovat, můžeme zvolit rychlost přehrávky, čelní a boční pohled. Najdeme zde možnost doplnit přehrávku obrázkem nebo fotografií pro ilustraci termínu a také tvary ruky, které se při provádění znaku využívají.

4. Heslář

- *lemma* je české slovo doplněné kresbou nebo fotografií.

- *ekvivalent* je znak českého znakového jazyka vyjádřený videonahrávkou v čelním a bočním pohledu.

5. Výhody

- kvalitní vizualizace znakového jazyka v rámci dvou pohledů, ideální pro zvýraznění mimiky obličeje a pohybů rtů.

- možnost zpomalení, pozastavení nebo opakování projekce.

- poměrně obsáhlý rejstřík zaměřený na oblast předporodní a poporodní péče o matku a dítě, využitelné v porodnické praxi i pro informování laické veřejnosti.

- možnost zpětného překladu z českého znakového jazyka do českého jazyka na základě znalosti tvarů rukou, které se při vytvoření určitého znaku používají, výhodné hlavně pro neslyšící, kteří mají potíže s pochopením psané češtiny.

- zajímavé je využití vysvětlení českých pojmů kresleným obrázkem nebo fotografií.

- můžeme ocenit poměrně jednoduchou manipulaci se slovníkem, která byla dle vyjádření autorů jejich finálním cílem.

6. Nevýhody

- chybí možnost spojit si daný český význam s významovou situací, pochopit kontext.

- chybí sémantické ekvivalenty a české překlady cizojazyčných názvů, některé termíny mohou být pro neslyšící obtížně pochopitelné (např. antikoncepce, hypoxie atd.).

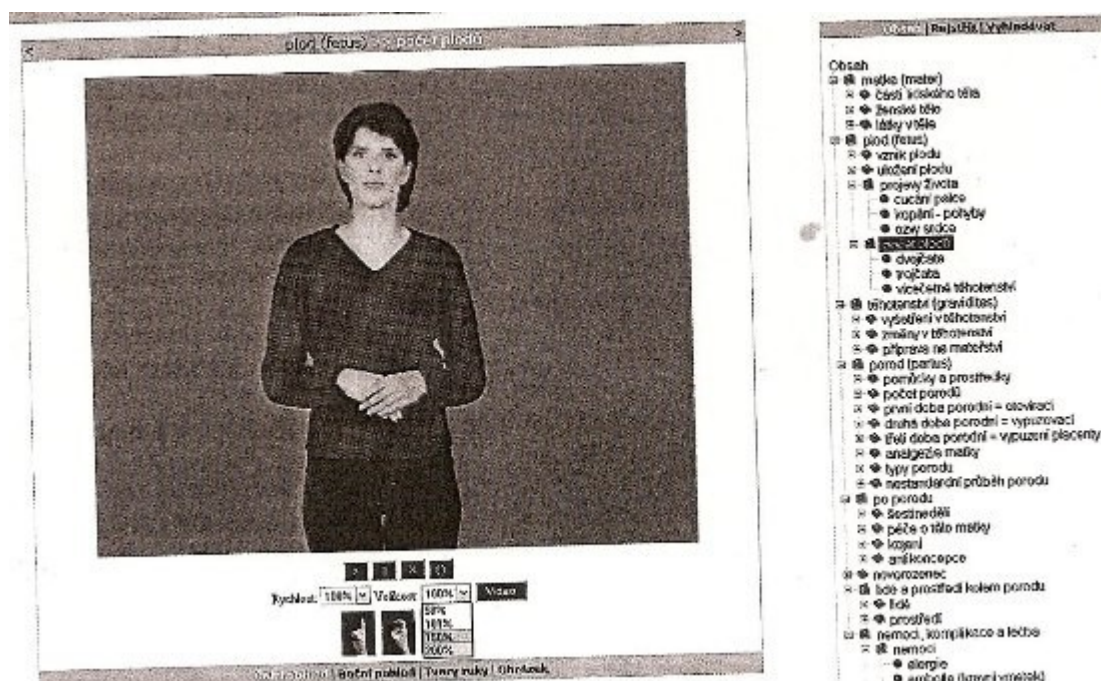
- gramatika českého znakového jazyka chybí, ale je možnost se s ní seznámit ve výše uvedené publikaci J.Fenclové. (Okrouhlíková in Fenclová a kol., 2005)

Hodnocení respondentů

Hodnocené vlastnosti slovníků	Známka 1	Známka 2	Známka 3	Známka 4	Známka 5
Hledám?nutný počítač	3x	5x	5x	2x	3x
Úprava obrázků	3x	7x	4x	2x	2x
Vyhledání znaku dle tvaru ruky	4x	5x	4x	2x	3x
Ukázky současných pohledů	4x	5x	5x	1x	4x
Střídání nosičů	4x	6x	3x	1x	4x
Rychlost hledání znaků	5x	5x	4x	2x	2x
Možnost zkoušení	5x	5x	4x	2x	2x
Možnost opakování znaku	5x	4x	5x	2x	2x
Možnost zpomalení ukázky	5x	5x	4x	2x	2x
Možnost volby pohledu	3x	5x	6x	2x	2x
Řazení znaků dle témat	6x	4x	6x	1x	2x
Řazení znaků dle abecedy	4x	6x	5x	2x	1x

Ke slovníku se vyjádřilo 18 (17%) respondentů, z toho bylo 3 slyšící osoby (učitelé, rodiče a další), 9 neslyšících žáků, 6 neslyšících dospělých osob.

Slovník je zaměřen na konkrétní tematiku a počet osob, které se k němu vyjádřily, je tedy poměrně malý. Dospělé neslyšící osoby jej považují za výborný nebo průměrný. Znamku 2 využili pouze neslyšící žáci a slyšící osoby. Můžeme tak usoudit na využití při seznamování dětí s mateřstvím a vývojem člověka.

Obr. 13 Převzato: Okrouhlíková in Fenclová a kol., 2005, s. 72.

Český slovník znakového jazyka – Václav Buberle a kol., 1999.

1. *Forma*

- 4 CD-ROMy

2. *Členění*

- na čtyřech discích abecedně seřazeno téměř 9000 znaků českého znakového jazyka. (Langer, 2010)

3. *Práce s CD-ROMem a vyhledávání znaku*

- v horní části obrazovky můžeme využít ikony pro nastavení, zjištění informací o programu, možnosti nápovědy, pro spuštění zkoušení, vyhledání slova.

- vyhledávat můžeme buď napsáním českého slova do určeného místa, anebo můžeme zvolit možnost hledání v abecedním pořádku daného disku, v případě existence alternativy významu se toto u daného pojmu zobrazí.

- v případě, že námi požadovaný znak na vloženém disku není, program požádá uživatele o založení příslušného disku do počítačové mechaniky.

- v levé části obrazovky se následně přehraje provedení znaku, videozáznam je barevný.

- nahrávku lze zpomalit zadáním úrovně 1-6, dále lze zadat opakování videa.

- v pravé části obrazovky lze použít funkci zkoušení, lze zvolit počet disků, písmena, kterými česká slova budou začínat atd., figurant daný znak předvede a uživatel volí odpověď, lze přehrát znovu, průběžně se ukazuje úspěšnost a máme možnost požádat o správný termín, pokud odpověď neznáme.

4. *Heslář*

- lemma je české slovo, případně jeho alternativa.

- ekvivalent je znak českého znakového jazyka vyjádřený videonahrávkou v čelním pohledu.

5. *Výhody*

- z hlediska počtu znaků velmi rozsáhlý slovník.
- abecední řazení českých slov, zobrazování alternativ pojmů.
- barevný videozáznam.
- režim zkoušení k procvičování.

6. *Nevýhody*

- postupné rozdělení abecedního rejstříku do čtyřech dílů je nepraktické pro práci se slovníkem, zvláště není vytištěna příloha se seznamem pojmů, hledání je chaotické.

- chybí tematické řazení termínů a osvětlení jejich významu v rámci situace nebo významové věty.
- není zařazena gramatika znakového jazyka.
- není možné vidět tvorbu znaku z bočního pohledu, případně krokovat jednotlivé pohyby.
- překlad z českého znakového jazyka do češtiny není možný.
- program je zastaralý a ne vždy se podaří jej spustit. (Langer, 2010) (Slánská Bimová, Okrouhlíková, 2008)

Hodnocení respondentů

Hodnocené vlastnosti slovníků	Známka 1	Známka 2	Známka 3	Známka 4	Známka 5
Hledám?nutný počítač	3x	8x	7x	2x	6x
Úprava obrázků	2x	5x	8x	3x	6x
Střídání nosičů	5x	6x	8x	2x	5x
Možnost zkoušení	3x	7x	8x	2x	6x
Rozdělení znaku na části	6x	5x	9x	2x	4x
Rychlost hledání znaků	6x	7x	7x	3x	3x
Rychlost přehrávání ukázky	3x	7x	9x	2x	5x
Možnost opakování znaku	6x	5x	10x	1x	4x
Možnost zpomalení ukázky	5x	7x	8x	2x	4x
Řazení znaků dle témat	6x	4x	9x	1x	6x
Řazení znaků dle abecedy	7x	7x	6x	2x	4x

Ke slovníku se vyjádřilo 26 (24,5%) respondentů, z toho bylo 4 slyšící osoby (učitelé, rodiče a další), 14 neslyšících žáků, 8 neslyšících dospělých osob.

Hodnocení tohoto staršího typu slovníků odpovídá jeho možnosti využití. Za zdařilý jej považují spíše neslyšící dospělé osoby, které měly dříve možnost se s ním seznámit. Slyšící dospělí hodnotili většinou známkou 3. Variantu 3 nebo 5 využívali převážně neslyšící žáci.

Slovník znakové řeči – Václav Ptáček, Miroslava Kotvová a kol., 1998.

1. Forma

- 1 CD-ROM

2. Členění

- 7 tematických celků s abecedně řazenými pojmy, až 780 hesel. (Langer, 2010)

3. Práce s CD-ROMem a vyhledávání znaku

- vyhledávání je možné v rámci témat nebo abecedního pořádku, videonahrávka je doplněná hlasovým doprovodem, znak lze přehrát v čelním i bočním pohledu. Znaky jsou opatřeny slovním popisem provedení znaku.

4. Heslář

- *lemma* je české slovo.
- *ekvivalent* je znak českého znakového jazyka vyjádřený videonahrávkou v čelním a bočním pohledu.

5. Výhody

- všechny znaky na jednom disku.
- rejstřík tematický i abecední.
- zařazení slovních popisů a hlasového doprovodu.

6. Nevýhody

- není zařazena gramatika českého znakového jazyka.
- heslář obsahuje spojky a předložky, což podle Slánské Bímové a Okrouhlíkové (2008) charakterizuje využití znakové češtiny.
- nejsou uváděny alternativy a významová spojení.
- není možný překlad znaků do češtiny nebo procvičování.
- program se ne vždy podaří spustit, jeho využití je tedy problematické.

Hodnocení respondentů

Hodnocené vlastnosti slovníků	Známka 1	Známka 2	Známka 3	Známka 4	Známka 5
Hledám?nutný počítač	6x	10x	4x	6x	6x
Úprava obrázků	6x	7x	7x	3x	7x
Znaky ČR	4x	10x	6x	6x	6x
Příbuzná česká slova	4x	7x	5x	6x	9x
Střídání nosičů	6x	9x	5x	4x	9x
Rychlost hledání znaků	5x	11x	8x	3x	5x
Možnost procvičování	6x	8x	6x	4x	8x
Možnost opakování znaku	9x	9x	6x	3x	5x
Možnost zpomalení ukázky	6x	10x	4x	7x	5x
Možnost volby pohledu	5x	9x	9x	2x	7x
Řazení znaků dle témat	8x	12x	4x	2x	6x
Řazení znaků dle abecedy	7x	10x	6x	2x	8x

Ke slovníku se vyjádřilo 32 (30%) respondentů, z toho bylo 13 slyšících osob (učitelé, rodiče a další), 14 neslyšících žáků, 5 neslyšících dospělých osob.

Jde o velmi dobře hodnocený slovník dospělými osobami slyšícími i neslyšícími. Opět jde o starší typ a s jehož spuštěním bývají potíže, což se pravděpodobně odráží na hodnotících názorech žáků, kteří často využili známku 5. Slovní výhrady k možnosti využití CD-ROMu se též objevovaly v některých vyplněných dotaznících.

Slovník vybraných pojmů znakového jazyka – Jiří Langer a kol.

(1) **Gastronomie a příprava pokrmů, 2008.**

(2) **Vlastivěda, 2007.**

(3) **Tělesná výchova a sport, 2006.**

(4) **Dopravní výchova, 2009.**

1. Forma

- CD-ROM, tištěná příručka k CD, obsah 950 pojmů (1), 300 pojmů (2), 800 pojmů (3), 391 pojmů (4).

2. Členění

- *příručka* obsahuje základní informace o tvorbě slovníku, autorech a osobách, které se jí aktivně účastnily, informace ohledně spuštění a ovládání slovníku. V kapitole o specifických českého znakového jazyka jsou popsány matrice (jedno nebo dvouruční typ znaku), lokalizace, tvary a pohyby ruky příp. rukou. Dále nás seznamuje s použitými zdroji a literaturou. Pro vyhledávání je důležitá poslední část týkající se seznamu a struktur tematických skupin a jejich další rozčlenění na jednotlivé pojmy.

- každý slovník je umístěn na *jednom disku CD*, který obsahuje jednotlivá témata týkající se dané výukové oblasti a ta jsou dále členěna abecedně.

3. Práce s CD-ROMem a vyhledávání znaku

- po otevření programu je v *pravé části* pracovní plochy nahoře abeceda pro možnost vyhledávání pojmů podle počátečního písmene, dále směrem dolů nalezneme kolonku pro přímé vepsání požadovaného pojmu a následuje rejstřík s ovládacími tlačítky pro rozbalování jednotlivých úrovní v rámci struktur skupin, tímto způsobem přecházíme z jedné úrovně do druhé (např. obecné pojmy → dálnice a zpět). Zde můžeme využít možnosti zkoušení, překladače a nápovědy příp. zjištění informací o slovníku a autorech.

- v *levé části* je obrazovka, kde se přehraje zvolený znak, videonahrávku lze vidět z čelního, bočního pohledu nebo kombinace obou, můžeme vše zpomalit, krokovat a také opakovat.

-po zvolení pojmu a při jeho přehrávání se vpravo dole zobrazují matrice (dvouruční nebo jednoruční typ znaku, stejný nebo rozdílný tvar rukou a pohyb rukou), umístění znaku vzhledem k tělu, tvar ruky dominantní a nedominantní a typ pohybu. Tyto vlastnosti lze využít pro překlad ze znakového jazyka do českého jazyka v rámci *funkce překladače*.

- v případě *překlady* bychom měli upozornit na volbu *hledat podle zadaného pořadí*, pokud je pouze jedna možnost určité vlastnosti znaku není totiž vhodné ji označit, jinak program chybuje. Jestliže námi zadané parametry program zná, zobrazí se všechna česká slova, která nalezený znak může vyjádřit (např. pro *silnici* a *vozovku* existuje shodný znak).

- po nalezení českého výrazu můžeme na obrazovce vidět významovou fotografii (4) nebo ilustraci (1, 2, 3), přečíst si významovou větu (4) nebo stručnou definici pojmu (1, 2, 3), gramatické kategorie slova (4), je možné si přehrát odpovídající znak (1, 2, 3, 4). (Langer a kol., 2009)

4. Heslář

- *lemma* je české slovo.

- *ekvivalent* je znak českého znakového jazyka vyjádřený videonahrávkou v čelním a bočním pohledu.

5. Výhody

- zaměření na jednu výukovou oblast, a tedy slovník pouze na jednom nosiči.

- v seznamu pojmů jsou často uvedena stejná slova s postupným číselným označením, protože pro jedno české slovo může existovat větší počet ekvivalentů znakového jazyka.

- více pohledů a variabilita při přehrávání znaků, viditelná mimika obličeje.

- překlad z českého znakového jazyka do češtiny je pro uživatele znakového jazyka velmi přínosný, tato činnost v rámci slovníku je poměrně jednoduchá.

- využití významových fotografií, vět a gramatiky českých slov.

- možnost vyzkoušet si znalost pomocí funkce *zkoušení*.

- příručka k CD obsahuje veškeré informace, které by uživatel pro práci se slovníkem měl znát.

- seznámení s gramatikou českého znakového jazyka v příručce a v informační funkci na pracovní ploše dole uprostřed (4) nebo v pravém dolním rohu (1, 2, 3).

6. Nevýhody

- pro snadnější přehled o obsahu slovníku je vhodné mít tištěnou příručku, jeho zjištění přímo v programu není nabízeno, neustálé přepínání v rejstříku je zdlouhavé a přímá volba slova nemusí být úspěšná, protože ve slovníku jako lemma může být použito synonymum. (Langer a kol., 2008, 2007, 2006, 2009)

Hodnocení respondentů (1)

Hodnocené vlastnosti slovníků	Známka 1	Známka 2	Známka 3	Známka 4	Známka 5
Hledám?nutný počítač	5x	7x	6x	1x	4x
Úprava obrázků	4x	9x	6x		4x
Gramatika znakového jazyka	4x	7x	8x	1x	3x
Vysvětlení slov ve větách	3x	7x	9x		4x
Střídání nosičů	5x	7x	4x	2x	5x
Rychlost hledání znaků	3x	7x	8x	1x	4x
Rozdělení přehrávky na části	1x	9x	8x	1x	4x
Možnost opakování znaku	3x	7x	9x		4x
Možnost zpomalení ukázky	4x	8x	7x	1x	3x
Možnost volby pohledu	3x	7x	9x		4x
Možnost překladu do češtiny	4x	9x	5x		5x
Řazení znaků dle témat	5x	7x	7x		4x
Řazení znaků dle abecedy	4x	8x	6x	1x	4x
Možnost zkoušení	3x	7x	5x	2x	5x

Ke slovníku se vyjádřilo 23 (21,6%) respondentů, z toho bylo 4 slyšících osob (učitelé, rodiče a další), 14 neslyšících žáků, 5 neslyšících dospělých osob.

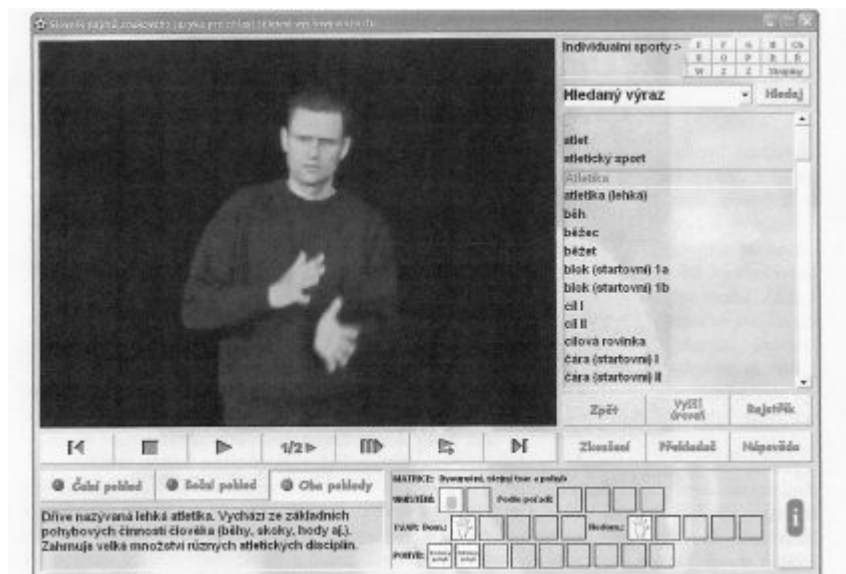
Slovník určený pro výuku je uspokojivě oceněn neslyšícími dospělými osobami. Známkou 1 hodnotili nejvíce slyšící osoby a neslyšící žáci. Počet respondentů odpovídá jeho zaměření .

Hodnocení respondentů (2)

Hodnocené vlastnosti slovníků	Známka 1	Známka 2	Známka 3	Známka 4	Známka 5
Hledám?nutný počítač	3x	1x	8x	3x	3x
Úprava obrázků	1x	3x	6x	4x	3x
Gramatika znakového jazyka	3x	3x	5x	3x	3x
Vysvětlení slov ve větách	1x	1x	5x	5x	5x
Střídání nosičů	3x	3x	4x	4x	3x
Rychlost hledání znaků	1x	5x	4x	3x	4x
Rozdělení přehrávky na části	1x	2x	5x	5x	4x
Možnost opakování znaku		5x	6x	4x	2x
Možnost zpomalení ukázky	2x	4x	6x	2x	3x
Možnost volby pohledu		3x	8x	3x	3x
Možnost překladu do češtiny		4x	6x	3x	4x
Řazení znaků dle témat	1x	3x	7x	4x	2x
Řazení znaků dle abecedy	1x	6x	6x	2x	2x
Možnost zkoušení	3x	4x	3x	4x	3x

Ke slovníku se vyjádřilo 17 (16%) respondentů, z toho bylo 3 slyšící osoby (učitelé, rodiče a další), 9 neslyšících žáků, 5 neslyšících dospělých osob.

Tento slovník není oceněn nijak příznivě shodně všemi respondenty. Ovšem vlastivěda je vyučovacím předmětem 1.stupně základní školy a věk neslyšících žáků v našem dotazování byl v tomto případě vyšší. Je tedy možné, že mladší děti by hodnotily jinak.

Obr. 14 Převzato: Langer, 2007, s. 5.

Hodnocení respondentů (3)

Hodnocené vlastnosti slovníků	Známka 1	Známka 2	Známka 3	Známka 4	Známka 5
Hledám?nutný počítač	4x	8x	7x	2x	1x
Úprava obrázků	7x	6x	6x	3x	2x
Gramatika znakového jazyka	4x	7x	7x	1x	3x
Vysvětlení slov ve větách	5x	5x	3x	3x	4x
Střídání nosičů	6x	7x	6x	1x	4x
Rychlost hledání znaků	4x	6x	9x	1x	3x
Rozdělení přehrávky na části	6x	4x	9x	2x	2x
Možnost opakování znaku	5x	6x	9x	1x	2x
Možnost zpomalení ukázky	4x	7x	7x	1x	3x
Možnost volby pohledu	4x	8x	6x	1x	3x
Možnost překladu do češtiny	4x	7x	6x	1x	5x
Možnost zkoušení	4x	6x	9x	1x	3x
Řazení znaků dle témat	6x	6x	7x	2x	2x
Řazení znaků dle abecedy	6x	6x	7x	1x	2x

Ke slovníku se vyjádřilo 24 (22,6%) respondentů, z toho bylo 5 slyšících osob (učitelé, rodiče a další), 10 neslyšících žáků, 9 neslyšících dospělých osob.

Slovník je hodnocen pozitivně. Žádná ze skupin respondentů nevykazuje výjimečnost při hodnocení. Můžeme předpokládat poměrně rozšířenou znalost mezi uživateli.

Hodnocení respondentů (4)

Hodnocené vlastnosti slovníků	Známka 1	Známka 2	Známka 3	Známka 4	Známka 5
Hledám?nutný počítač	3x	4x	6x	3x	2x
Úprava obrázků	2x	3x	8x	2x	2x
Gramatika znakového jazyka	2x	4x	8x	2x	2x
Vysvětlení slov ve větách	1x	6x	7x	2x	2x
Střídání nosičů	1x	5x	6x	4x	2x
Rychlost hledání znaků	2x	3x	7x	3x	2x
Rozdělení přehrávky na části	2x	4x	8x	2x	2x
Možnost opakování znaku	1x	4x	8	3x	2x
Možnost zpomalení ukázky	3x	4x	7x	2x	2x
Možnost volby pohledu	2x	6x	5x	3x	2x
Možnost překladu do češtiny	2x	6x	4x	2x	4x
Možnost zkoušení	2x	3x	8x	3x	1x
Řazení znaků dle témat	2x	4x	8x	2x	2x
Řazené znaků dle abecedy	1x	6x	6x	3x	2x

Ke slovníku se vyjádřilo 19 (18%) respondentů, z toho bylo 2 slyšící osoby (učitelé, rodiče a další), 10 neslyšících žáků, 7 neslyšících dospělých osob.

Ze slovníků zařazených v našem dotazníku se jedná o nejmladší počín výše uvedených autorů. Přesto si již našel své hodnotitele. Přidělené známky odpovídají stavu seznamování. Výsledkem je opatrné průměrné hodnocení.

1. Forma

- CD-ROM, tištěná brožovaná příloha formátu A5.

2. Členění

- *příloha* obsahuje informace o rozšiřujícím studiu surdopedie, o autorech, technickou specifikaci, fotografie základní pracovní plochy a režimu zkoušení s popisky tlačítek, odkaz na interaktivní nápovědu ke způsobu práce se slovníkem, celkový přehled témat včetně označení jejich umístění na daném disku a jejich další členění na podtémata, dále rejstříky jednotlivých témat a českým jazykem psané obsahy příběhů, které jsou na disku č. 4 vyjádřeny znakovým jazykem.

- *2x disky CD-ROM* obsahující jednotlivá témata.

3. Práce s CD-ROMem a vyhledávání znaku

- po otevření programu se objeví základní pracovní plocha, v horní části je možné nahlédnout do nápovědy a informovat se o způsobu používání slovníku nebo přepnout do režimu zkoušení.

- levou část obrazovky zaujímá okno pro přehrávání znaku, pravá část obsahuje okna pro výběr témat, podtémat a jednotlivých slov, která chceme převést do znakového jazyka.

- vyhledávat lze pomocí písmen abecedy, kdy kliknutím na konkrétní písmeno se zobrazí všechna slova tímto písmenem začínající, další možností je volba tématického celku a poté vybrání požadovaného slova nebo lze konkrétní pojem přímo vepsat do okénka „najít“.

- pro přepínání mezi vyššími a nižšími úrovněmi témat a rejstříkem nám slouží tlačítko „zpět“ (např. břitva → hygienické potřeby → věci denní potřeby a zpět).

- pod oknem v levé části je lišta tlačítka pro přehrávání znaku, lze využít pohledů čelního a bočního nebo kombinace obou, můžeme přehrávání zpomalit, opakovat nebo postupně krokovat.

- v režimu zkoušení je možnost zvolení tématu a nastavení počtu zkoušených slov a počtu možností pro výběr odpovědi v českém jazyce, které jsou vždy ukázány v pravé části obrazovky. Je zde také ukazatel správnosti odpovědí. Zkoušení je jednosměrné ze znakového jazyka do češtiny.

4. Heslář

- *lemma* je české slovo.

- *ekvivalent* je znak českého znakového jazyka vyjádřený videonahrávkou v čelním a bočním pohledu (případné využití znaku ze znakové češtiny je označeno u lemmatu hvězdičkou).

5. Výhody

- kvalitní vizualizace znakového jazyka v rámci dvou pohledů, ideální pro zvýraznění mimiky obličeje a pohybů rtů.

- možnost pojmutí velkého počtu hesel týkajících se různých oblastí života na jednom nosiči, práce není narušována neustálým vkládáním disků do mechaniky počítače, okamžité vyhledávání požadovaného hesla, snadná orientace v příloze.

- možnost zpomalení, opakování a krokování při přehrávání znaků.

- režim zkoušení pro ověření znalosti.

- znakové texty různých témat.

6. Nevýhody

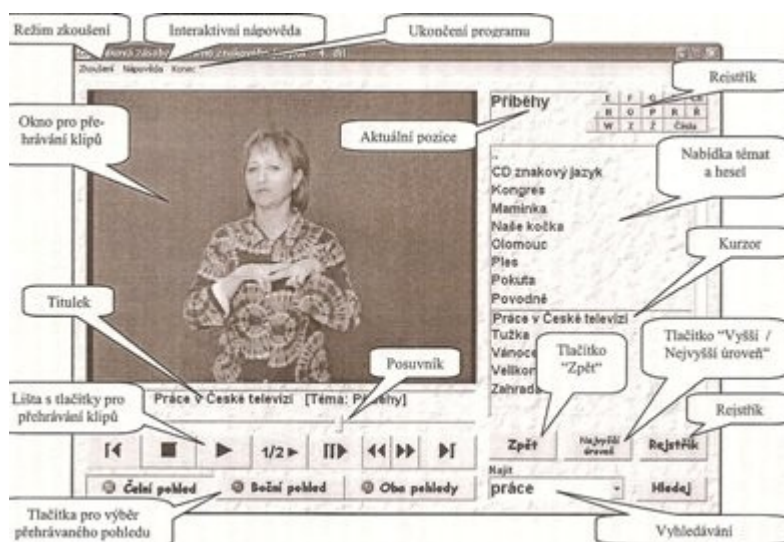
- v tištěné příloze chybí návod k použití, je zde pouze odkaz na nápovědu v programu, pro práci by bylo vhodné v případě nižší počítačové gramotnosti mít postupy před sebou.

- česká slova nejsou uváděna spolu s jejich možnými sémantickými ekvivalenty, chybí možnost představit si daný pojem ve významové větě, přitom slovník mohou využívat i neslyšící osoby.

- chybí informace o gramatice českého znakového jazyka.

- nelze provádět zpětný překlad z českého jazyka do českého znakového jazyka.

(Langer a kol., 2007)

Obr. č. 7 Převzato: Langer a kol., 2007, s. 8.

Hodnocení respondentů

Hodnocené vlastnosti slovníků	Známka 1	Známka 2	Známka 3	Známka 4	Známka 5
Hledám?nutný počítač	14x	8x	1x	2x	1x
Úprava obrázků	12x	11x	2x		2x
Gramatika znakového jazyka	11x	7x	5x		2x
Ukázky znakových textů	12x	10x	2x	1x	1x
Střídání nosičů	9x	11x	2x	2x	2x
Rychlost hledání znaků	11x	8x	3x	1x	2x
Rozdělení přehrávky na části	8x	12x	3x	1x	2x
Možnost opakování znaku	13x	6x	5x	1x	1x
Možnost zpomalení ukázky	11x	7x	5x		2x
Možnost volby pohledu	9x	8x	3x	1x	2x
Možnost překladu do češtiny	7x	10x	3x	2x	5x
Možnost zkušební	8x	11x	2x	1x	3x
Řazení znaků dle témat	10x	10x	5x		1x
Řazení znaků dle abecedy	11x	8x	4x	1x	2x

Ke slovníku se vyjádřilo 26 (24,5%) respondentů, z toho bylo 11 slyšících osob (učitelé, rodiče a další), 9 neslyšících žáků, 6 neslyšících dospělých osob.

Slovník učený přímo k výuce českého znakového jazyka je hodnocen převážně slyšícími uživateli znakového jazyka a to velmi kladně. Znamky 3 až 5 se téměř nevyskytují. Zcela jistě je tento stav způsoben velmi širokým záběrem témat a ukázkami textů provedených ve znakovém jazyce.

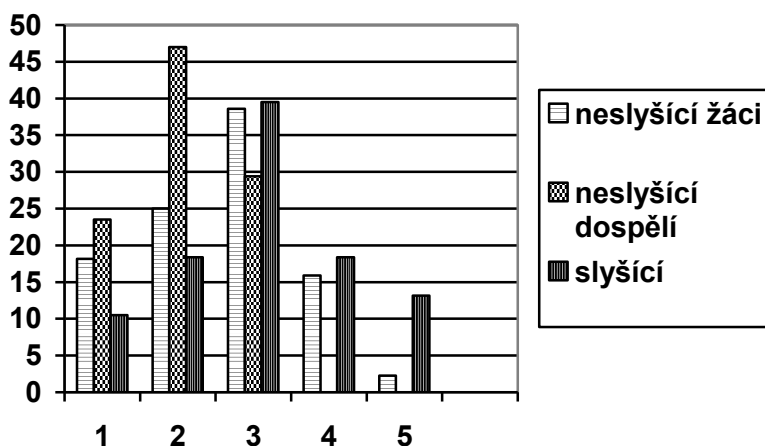
6 Odpovědi vyplývající z informací získaných dotazováním

Dotazníky vyplnilo 107 respondentů, z toho bylo 48 neslyšících žáků, 17 neslyšících dospělých a 42 slyšících osob. Jejich odpovědi jsme převedli pro větší názornost do procentuelní výměry.

Z dat v minulé kapitole jsme mohli zjistit, **jak jsou slovníky znakového jazyka hodnoceny svými uživateli a jaké typy jsou jimi více využívány**. Z 15 titulů jsme do dotazníku zařadili 7 tištěných publikací a 8 elektronických nosičů. V případě tisků se hodnocení průměrně zúčastnilo 28,47% respondentů a v případě CD nosičů 21,77% respondentů. Jak je vidět, stále ještě jsou více využívány spíše knižní formy slovníků, ale nelze tvrdit, že je rozdíl příliš velký. Spíše se můžeme přiklonit k názoru, že se elektronické slovníky stále více dostávají do oblasti zájmu uživatelů. Co se týče hodnocení, tak tisky jsou považovány většinou pouze za zdařilé, kdežto elektronické slovníky jsou až na výjimky hodnoceny velmi dobře a někdy i výborně.

Jak hodnotí uživatelé znakového jazyka svoji schopnost komunikovat znakovým jazykem?

Svoji znalost znakového jazyka mohli uživatelé hodnotit známkou 1-5. Tuto možnost využilo 44 neslyšících žáků, 17 neslyšících dospělých a 38 slyšících osob. V následujícím grafu můžeme vidět, v jaké kvalitě své schopnosti vidí. Výška sloupce označuje procentuální část respondentů, kteří danou známkou hodnotili.

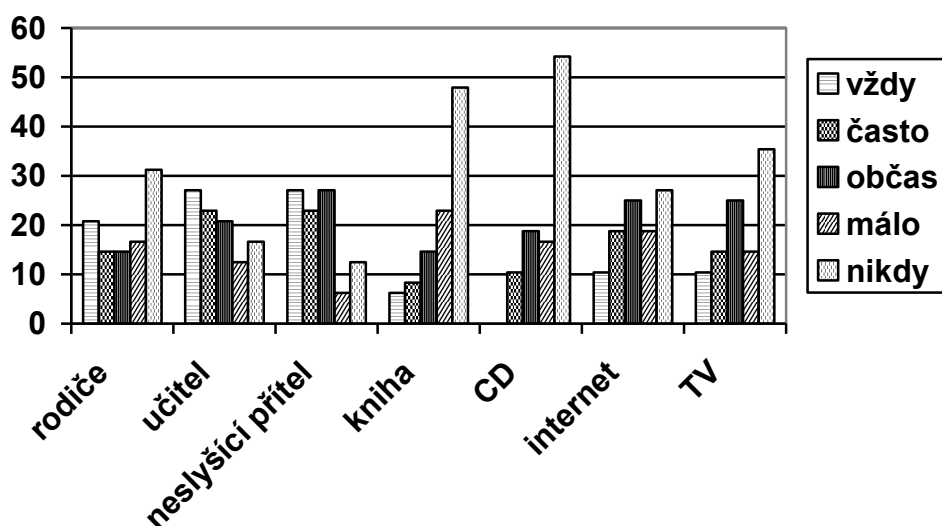
Z dosazených hodnot vidíme, že neslyšící žáci své schopnosti ohodnotili jako velmi dobré a můžeme tedy předpokládat, že možnosti komunikace znakovým jazykem se v našich školách pro sluchově postižené zlepšily. Neslyšící dospělé osoby považují své schopnosti téměř za výborné a v případě slyšících osob si musíme uvědomit, že část

respondentů byli pedagogičtí pracovníci a část rodiče neslyšících dětí. Z tohoto důvodu je hodnocení průměrné. Převážné využití známky 3 nám může ukazovat na snahu používat znakový jazyk a také na kritický postoj ke svým schopnostem.

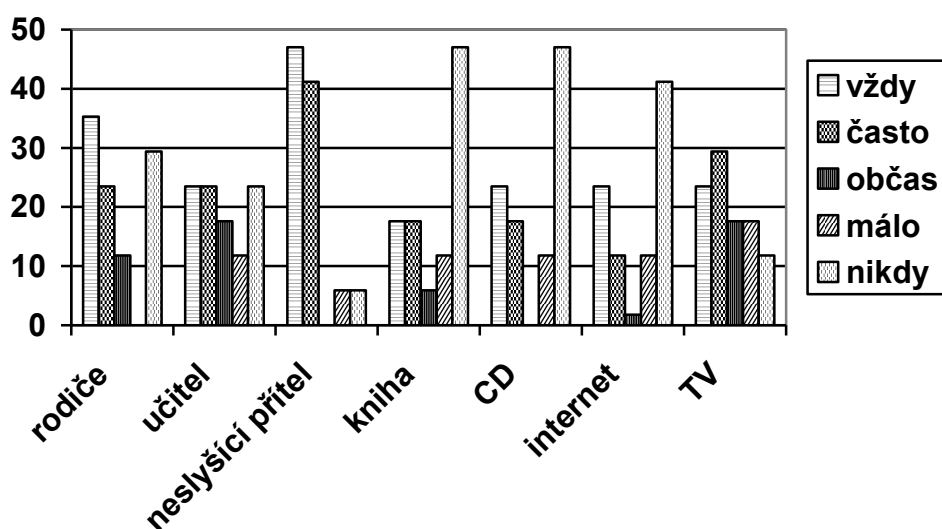
Kde neslyšící uživatelé znakového jazyka hledají nové znaky?

V následujících grafických znázorněních jsme zobrazili odpovědi neslyšících žáků a neslyšících dospělých osob, kde uvedli, k jakým zdrojům se při hledání nových znaků obracejí a v jaké frekvenci. Výška sloupce zaznamenává procentuální část respondentů, kteří danou odpověď zvolili.

Neslyšící žáci:

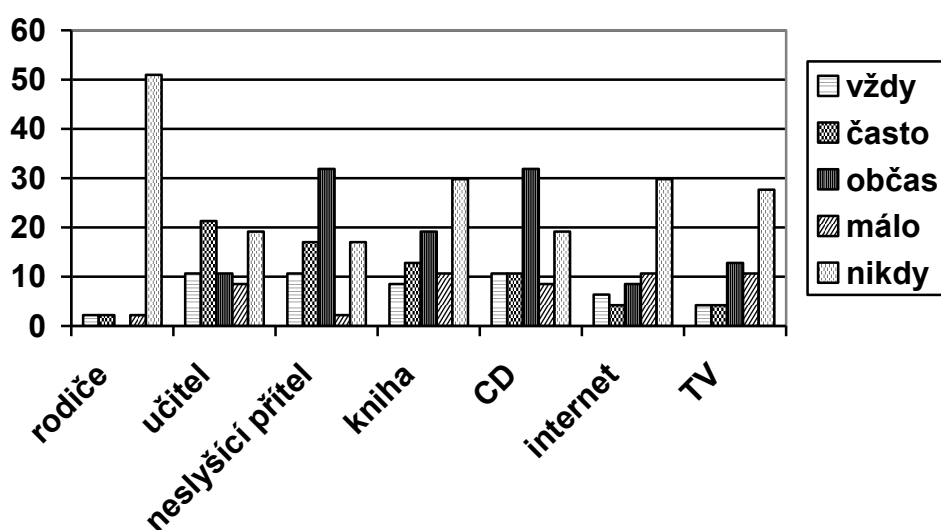
Neslyšící dospělí:

Ze zobrazených hodnot vyplývá, že nové znaky neslyšící děti i dospělí shodně hledají ve většině případů u rodičů, učitelů nebo neslyšících kamarádů. V případě neslyšících přátel je jejich maximální využití jako zdroje nových znaků velmi typické pro skupinu neslyšících dospělých osob, tady se nám potvrdila domněnka vyplývající z osobních kontaktů s neslyšícími. Poměrně shodně užívaná odpověď „*nikdy*” s ostatními možnostmi v případě rodičovského zdroje je u dětí pochopitelná, protože mnoho neslyšících dětí má slyšící rodiče. Přesto je zajímavé, že u neslyšících dospělých je použití této odpovědi nižší než odpověď „často“, což nás přivádí k myšlence, že jejich rodiče již mají lepší schopnost komunikovat znakovým jazykem než rodiče neslyšících dětí. Odpověď „*nikdy*“ se velmi často objevovala u knih, CD a v případě dospělých i u internetu. U mladší generace je viditelným častým zdrojem právě internet a samozřejmě televize, kterou i dospělí považují za častý zdroj nových znaků.

Kde nové znaky hledají slyšící uživatelé znakového jazyka?

Následující hodnoty jsou v grafu zobrazeny stejným způsobem jako hodnoty od neslyšících uživatelů.

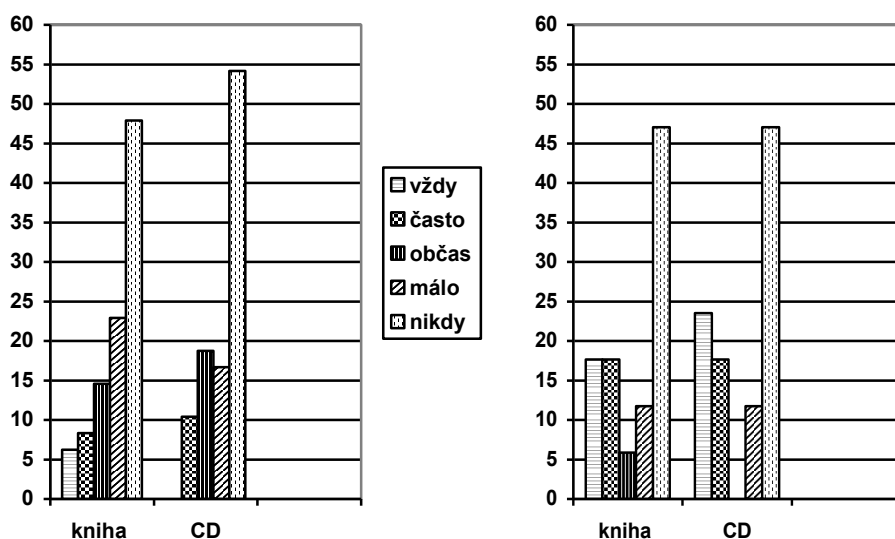
Je pochopitelné, že slyšící uživatelé téměř nikdy nehledají pomoc u svých rodičů. Shodně vysoký počet vidíme u občasného využití jako zdroje nových znaků neslyšící přátele a CD-ROMy. Také odpověď „často“ se týká hlavně neslyšících přátel a pochopitelně nejvíce učitelů znakového jazyka. Ovšem internetové a televizní zdroje u slyšících uživatelů moc oblíbené zřejmě nejsou.

Jak je rozhodující věk neslyšících uživatelů při využívání slovníků znakového jazyka?

V tomto případě jsme se snažili porovnat odpovědi neslyšících žáků a neslyšících dospělých, které se týkaly využití tisků a elektronických nosičů. Jelikož počty respondentů nebyly ve shodě, provedli jsme přepočty odpovědí na procentní výměry (svislá osa).

Neslyšící žáci:

Neslyšící dospělí:

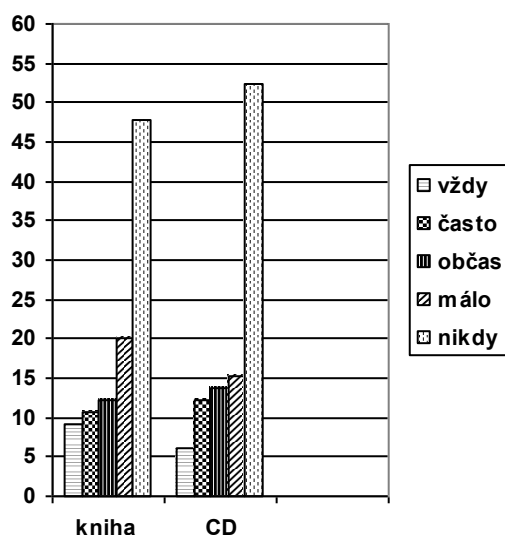

Výsledky byly poměrně překvapivé. I když jsme odpověď „*nikdy*“ předpokládali u mnoha respondentů, nečekali jsme o deset procent vyšší rozdíl v případě neslyšících žáků. Vzhledem k poměrně často užívanému znakovému jazyku při výuce bychom spíše očekávali opačný stav. Porovnáme-li odpovědi „*vždy*“ a „*často*“, pak jednoznačně z grafů vyplývá, že neslyšící dospělí více využívají slovníky než děti. Z výše uvedených odpovědí a grafických znázornění jsme mohli vidět, že neslyšící žáci mnohem raději požádají o radu učitele, kamaráda nebo spoléhají na televizi. Můžeme tedy říci, že vzhledem k věku dotazovaných neslyšících osob je využití u žáků velmi malé a snad v dospělosti stoupá větší potřeba rozšiřovat svoji zásobu znaků a jsou více vyhledávány i jiné zdroje než ty, které byly dostupné v rámci školní docházky. I tak je viditelné, že používání slovníků se v průměru pohybuje v rozmezí 10-15%, což považujeme za nedostatečné.

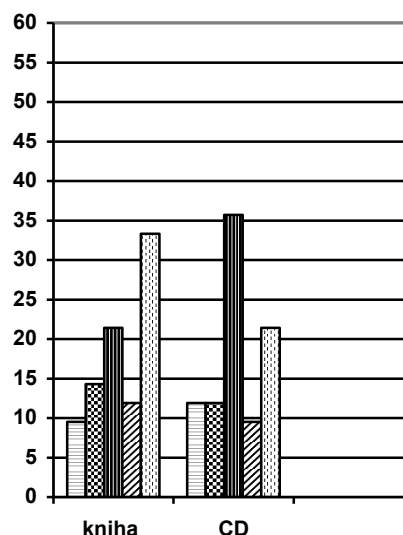
Jaký je rozdíl ve využívání slovníků mezi neslyšícími a slyšícími?

I v tomto případě jsme odpovědi převedli do procentní výměry, aby bylo možné obě skupiny porovnat.

Neslyšící:

Slyšící:

Náš předpoklad, že použití slovníků je více vlastní slyšícím osobám je z grafů velmi dobře viditelný a tedy potvrzený. Můžeme konstatovat, že tato situace pravděpodobně odpovídá potřebě učitelů i rodičů komunikovat s dětmi ve školách i v rodinách. Také ovšem koresponduje se zvýšeným zájmem o znakový jazyk a s tvorbou a dostupností nových elektronických forem slovníků.

Závěr

Tato práce je jen malou sondou do oblasti komunikace a vzdělávání za pomoci znakového jazyka. Naší hlavní snahou bylo zjišťování důležitosti slovníků znakového jazyka pro jejich uživatele. Snažili jsme se odpovědět na otázky, které jsme si stanovili v úvodu práce a potvrdit nebo vyvrátit své předpoklady. Dospěli jsme k závěru, že slovníky nejsou dostatečně využívány, protože v průměru pouze pětina respondentů uvedla, že slovníky alespoň občas užívá. Přesto můžeme říci, že obeznámenost se slovníky je dostatečná, což jistě potvrzují jednotlivá vyjádření respondentů k jejich kvalitě. (viz kap. 5)

Znalost slovníků je však jedna věc a jejich využití věc druhá. Ze zjišťování, zda je český znakový jazyk vyučován na školách pro sluchově postižené jako předmět vyplývá, že pouze ve 22,2% škol tomu tak skutečně je. (Langer, 2010) Je to pochopitelné, protože zákon č.561/2004 Sb. (školský zákon) povoluje vzdělávání tímto komunikačním systémem, ale jako povinný předmět ovšem do osnov zařazen být nemusí. Nelze se potom divit, že rozšiřování znakové zásoby u neslyšících žáků pomocí slovníků je nedostačující. Oč jednodušší je sledovat učitele při výuce a nový znak zaznamenat tzv. za provozu. Jen zavedení povinné výuky českého znakového jazyka by přinutilo tyto děti hledat další zdroje, být aktivnější v rozvoji svého komunikačního systému a spoléhat se taky na své vlastní schopnosti. Z grafů sice můžeme vyčíst, že neslyšící žáci svoji schopnost komunikace hodnotí velmi dobře, ale to je pouze jejich pohled. Hodnocení učitelů na vysvědčení by je možná velmi překvapilo. Musíme však respektovat probíhající a zatím nedokončený výzkum českého znakového jazyka. Jako povinný předmět musí mít přesně stanovené gramatické zákonitosti stejně jako český jazyk. Můžeme jen doufat, že se tak stane v co nejkratší době.

Velmi kladný vliv by jeho zařazení mělo také na budoucí rozvoj schopnosti komunikovat znakovým jazykem i pro neslyšící osoby, které dokončí vzdělávání. Nutnost vyhledávat nové znaky v dětském věku by se zcela jistě alespoň v částečné snaze přenesla i do dalšího života v dospělosti a mnozí by také přispěli k rozšíření znakové zásoby u starší generace neslyšících nebo při výuce slyšících zájemců.

Hodnocením užívání slovníků v případě slyšících osob jsme si víceméně potvrdili zvýšený zájem o zlepšování komunikace znakovým jazykem. Respondenty však byly osoby, které jsou často v kontaktu s neslyšícími. Do budoucna by určitě bylo zajímavé zjistit, jaký je zájem slyšící veřejnosti naučit se znakový jazyk, jaké znalosti má

o komunitě neslyšících, jaký ohlas by měla nabídka výuky českého znakového jazyka na běžných školách.

Sledovali jsme, jaké typy slovníků uživatelé nejvíce preferují. V současné době ještě stále více preferují jejich tištěnou formu, ale zaznamenali jsme již vyrovnávání ze strany elektronických forem. Se zvyšováním snahy zlepšit si znakovou zásobu je jejich prvořadý nástup z hlediska kapacity i nabízených možností nesporný. Přesto v rámci osobního kontaktu a sledováním výuky ve školách jsme dospěli k názoru shodnému s některými učiteli. Ve vyučovací hodině nelze průběžně a bez porušení plynulosti vyučovacího předmětu vyhledávat nové znaky na počítači. Mnozí vyučující hlavně odborných předmětů, při nichž se používají ne běžně užívané termíny, by velmi uvítali tvorbu formátově menších tištěných forem slovníků znakového jazyka, které by umožnily okamžité nahlédnutí a vysvětlení právě použitého pojmu.

Můžeme tedy říci, že nelze tištěné slovníky zavrhnout jako přežitek minulosti a preferovat pouze modernější formy. Každý typ má svůj význam v určité situaci a mnohem důležitější je jejich přínos pro samotný znakový jazyk a jeho uživatele.

Doufáme, že naše práce přinesla alespoň částečný pohled na problematiku užívání slovníků znakového jazyka, že názory uživatelů znakového jazyka na slovníky pomohou při jejich další tvorbě.

Seznam literatury a pramenů

- 1 BÍMOVÁ, P. *Fonetika a fonologie znakového jazyka* [online]. [cit.20100224]. Dostupné z WWW : [//ruce.cz/clanky/27-fonetika-a-fonologie-znakoveho-jazyka](http://ruce.cz/clanky/27-fonetika-a-fonologie-znakoveho-jazyka)
- 2 BUBERLE, V., GŮRA, T., PTÁČEK, V. *Český slovník znakového jazyka 1-4* [CD-ROM]. Praha : ČUN, 1997. [cit. 2010-10-25]. Dostupné z CD-ROM.
- 3 FENCLOVÁ, J. a kol. *Ve světě sluchového postižení. Slovník porodnické terminologie* [CD-ROM]. 1. vyd. Praha : FRPSP, 2005. 101 s. ISBN 80-86792-27-7.
- 4 GABRIELOVÁ, D. a kol. *Slovník znakové řeči*. 1. vyd. Praha : Horizont, 1988. 356 s. ISBN neuv.
- 5 HOLOUŠOVÁ, D., KROBOTOVÁ, M. *Diplomové a závěrečné práce*. 2. vyd. Olomouc : UPOL, 2005. 117 s. ISBN 80-244-1237-3.
- 6 HLOŽEK, Z. *Základy audiologie*. 1. vyd. Olomouc : UPOL, 1995. 49 s. ISBN 80-7067-498-9.
- 7 HRUBÝ, J. *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu – 1. díl*. 2. přeprac. a rozš. vyd. Praha : FRPSP, 396 s. ISBN 80-7216-096-6.
- 8 KOLEKTIV AUTORŮ. *Všeobecná encyklopedie ve čtyřech svazcích – 2. díl*. 1. vyd. dotisk. Praha : Diderot, 1997. 700 s. ISBN 80-85841-33-9.
- 9 KOLEKTIV AUTORŮ. *Malá ilustrovaná encyklopedie*. 1. vyd. Praha : Encyklopedický dům, 1999. 1213 s. ISBN 80-86044-12-2.
- 10 KRÁL, V. a kol. *Malý encyklopedický slovník A-Ž*. 1. vyd. Praha : Academia, 1972. 1456 s. ISBN neuv.
- 11 KOSINOVÁ, B. *Neslyšící jako jazyková a kulturní menšina – kultura neslyšících*. 1. vyd. Praha : Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, 2008. 52 s. ISBN 978-80-87153-94-9.
- 12 KOŠÁTKOVÁ, Z. *Obrázky se znakovou řečí*. 1. vyd. Praha : ČUN, 2000. 245 s. ISBN neuv.
- 13 KRAHULCOVÁ, B. *Komunikace sluchově postižených*. 2. vyd. Praha : Karolinum, 2001. 303 s. ISBN 80-246-0329-2.
- 14 KŘEŠŤANOVÁ, L. Znakový jazyk je naším zlatem. *GONG*, 2009, roč. 38, č. 9-10, s. 13. ISSN 0323-0732.
- 15 LANGER, J. *CD-ROM jako nosič slovníků znakového jazyka* [online]. [cit.2010-03-16]. Dostupné z WWW : uss.upol.cz/cz/clenove/profil/langer/clanky
- 16 LANGER, J. *Multimediální slovník znakové řeči – sport* [online]. [cit.2010-03-16]. Dostupné z WWW : uss.upol.cz/cz/clenove/profil/langer/clanky

- 17** LANGER, J. Přínos elektronických výukových pomůcek a slovníků znakového jazyka. In *Vzdělávání sluchově postižených* [online]. [cit.20100224].
Dostupné z WWW : //ruce.cz/clanky/722-prinos-elektronicky-ch-vyukovy-ch-pomucek-a-slovníku-znakoveho-jazyka
- 18** LANGER, J. a kol. *Znaková zásoba českého znakového jazyka 3-4* [CD-ROM]. 2. vyd. dotisk Olomouc : UPOL, 2007. [cit.2010-10-25]. Dostupné z CD-ROM.
- 19** LANGER, J. a kol. *Slovník pojmů znakového jazyka pro oblast vlastivědy* [CD-ROM, online]. [cit.2010-03-16]. 1. vyd. Praha : Fortuna, 2007. 12 s. ISBN 978-80-7373-019-2.
Dostupné z WWW : uss.upol.cz/cz/clenove/profil/langer/clanky
Dostupné z CD-ROM.
- 20** LANGER, J. *Nová funkce slovníků znakového jazyka* [online]. [cit.2010-03-16].
Dostupné z WWW : uss.upol.cz/cz/clenove/profil/langer/clanky
- 21** LANGER, J. a kol. *Slovník vybraných pojmů znakového jazyka pro oblast gastronomie a přípravy pokrmů* [CD-ROM, online]. [cit.2010-03-16]. 1. vyd. Praha : Fortuna, 2008. 32 s. ISBN 978-80-7373-040-6.
Dostupné z WWW : uss.upol.cz/cz/clenove/profil/langer/clanky
Dostupné z CD-ROM.
- 22** LANGER, J. a kol. *Slovník pojmů znakového jazyka pro oblast dopravní výchovy* [CD-ROM, online]. [cit.2010-03-16]. 1. vyd. Praha : Fortuna, 2009. 24 s. ISBN 978-80-7373-077-2.
Dostupné z WWW : uss.upol.cz/cz/clenove/profil/langer/clanky
Dostupné z CD-ROM.
- 23** LANGER, J. *Znakový jazyk jako prostředek komunikace mezi učitelem a žákem* [online]. [cit.2010-04-19]. Dostupné z WWW : //ruce.cz/clanky/_702.pdf
- 24** MACUROVÁ, A. Jazyky v komunikaci českých neslyšících : český znakový jazyk a psaná čeština. In *Vzdělávání sluchově postižených* [online]. [cit.2010-02-24].
Dostupné z WWW : //ruce.cz/clanky/722-jazyky-v-komunikaci-ceskych-neslysicich
- 25** MACHOVÁ, J. *Biologie pro učitele*. 2. vyd. dotisk. Praha : Karolinum, 2008. 269 s. ISBN 978-80-7184-867-7.
- 26** MOTEJZÍKOVÁ, J. *Dějiny výzkumu znakového jazyka u nás a v zahraničí* [online]. [cit.2010-02-24]. Dostupné z WWW : //ruce.cz/clanky/716-dejiny-vyzkumu-znakoveho-jazyka-u-nas-a-v-zahranici
- 27** MOUNIN, G. *Teoretické problémy překladu*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 1999. 263 s. ISBN 80-7184-733-X.

- 28** MRÁZKOVÁ, E. a kol. *Základy audiologie a objektivní audiometrie. Medicínské a sociální aspekty sluchových vad*. 1. vyd. Ostrava : Ostravská univerzita, 2006. 122 s. ISBN 80-7368-226-5.
- 29** MRŽÍLKOVÁ, E. a kol. *Základy české znakové řeči I*. 1. vyd. Jinočany : H&H, 1993. 42 s. ISBN 80-85467-30-5.
- 30** POTMĚŠIL, M., a kol. *Všeobecný slovník českého znakového jazyka A-N*. 1. vyd. dotisk. Praha : Fortuna, 2005. 496 s. ISBN 80-7168-800-2.
- 31** POTMĚŠIL, M. *Čtení k surdopedie*. 1. vyd. Olomouc : UPOL, 2003. 217 s. ISBN 80-244-0766-3.
- 32** PLEVOVÁ, I. *Kapitoly z vývojové psychologie*. 1. vyd. Olomouc : UPOL, 2006. 57 s. ISBN 80-244-1412-0.
- 33** PROCHÁZKA, V. a kol. *Příruční slovník naučný G-I*. 1. vyd. Praha : Academia, 1963. 932 s. ISBN neuv.
- 34** PROCHÁZKA, V. a kol. *Příruční slovník naučný M-Ř*. 1. vyd. Praha : Academia, 1966. 960 s. ISBN neuv.
- 35** PTÁČEK, V., KOTVOVÁ, M. a kol. *Slovník znakové řeči-I. díl* [CD-ROM]. 1. vyd. Praha : Essa, 1998. Dostupné z CD-ROM.
- 36** RŮŽIČKOVÁ, M. *Učíme se českou znakovou řeč*. 1.vyd. Praha : Septima, 1997. 128 s. ISBN 80-7216-029-X.
- 37** RŮŽIČKOVÁ, M. *Znakuj! Znakujme! Znakujte!*. 1.vyd. Praha : ASNEP, 1998. 64 s. ISBN 0323-0732.
- 38** RŮŽIČKOVÁ, M. *Znakování pro každý den*. 1.vyd. Praha : Septima, 2001. 100 s. ISBN 80-7216-160-1.
- 39** SLÁNSKÁ BÍMOVÁ, P., OKROUHLÍKOVÁ, L. *Rysy přirozených jazyků. Lexikografie*. 2. opr. vyd. Praha : Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, 2008. 215 s. ISBN 978-80-87153-91-8.
- 40** STRNADOVÁ, V. *Hádej, co říkám*. 2. dopl. vyd. Praha : ASNEP, 2001. 186 s. ISBN 80-903035-0-1.
- 41** STRNADOVÁ, V. Zdravotní postižení není nemoc. *GONG*, 2009, roč. 38, č. 11-12, s. 9. ISSN 0323-0732.
- 42** Zákon č.155/1998 Sb., o znakové řeči a o změně dalších zákonů [online]. [cit.2010-07-08].
Dostupné z WWW : sagil.cz/pages/sbirkatxt.asp?zdroj=sb98155&cd=76&typ=r

43 Zákon č. 384/2008 Sb., *kterým se mění zákon č. 155/1998 Sb., o znakové řeči a o změně dalších zákonů* [online]. [cit.2010-07-08].

Dostupné z WWW : sagil.cz/pages/sbirkatxt.asp?zdroj=sb08423&cd=76&typ=r>

44 Zákon č. 561/2004 Sb., *o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání* [online]. [cit.2011-02-25].

Dostupné z WWW : portaljazyku.cz/texty/dokumenty/skolsky-zakon-v-platnem-zneni.html

Přílohy

Příloha č. 1

Dotazník k bakalářské práci – Lexikografie znakového jazyka – preference uživatelů slovníků

verze pro neslyšící

Vážení uživatelé znakového jazyka,
jmenuji se Jolana Romanová a studuji speciální pedagogiku pro výchovné pracovníky na Pedagogické fakultě v Olomouci. Pro svou bakalářskou práci jsem si zvolila výše uvedené téma a ráda bych touto cestou pomohla ke zvýšení prestiže českého znakového jazyka. Pouze díky Vaší ochotě odpovídat na moje otázky budou mít autoři slovníků a učebnic znakového jazyka možnost vyvarovat se v budoucnu chyb při jejich tvorbě. Bude možné vytvořit slovníky, které pro Vás budou zajímavé a přínosné. Velmi Vám spolu s vedoucím práce Mgr. Jiřím Langerem děkujeme za spolupráci.

1.část-dotazování o osobě-zvolte možnost

Věk:

Žák učitel rodič jiné

Uživatel znakového jazyka ano ne

Znakový jazyk=mateřský jazyk ano ne

Míra znalosti znakového jazyka 1 2 3 4 5

Moji rodiče neslyšící slyšící moje dítě neslyšící slyšící

2.část-dotazování o užití slovníků -pro odpověď zvolte možnost:

1 2 3 4 5
vždy často občas málo nikdy

Nová slova=znaky hledám

Pomáhají mi:

Rodiče

Učitel,lektor

Přítel, kamarád neslyšící

Slovník-kniha

Slovník-CD-ROM

Slovník-internet

Televize

3.část-dotazování na názory na slovníky- hodnocení školní stupnicí

1 2 3 4 5 (výborně-nedostatečně)

Tištěná literatura:

Hledám? mám u sebe

Hledám?musím do knihovny

Velikost knih -velké!

Počet dílů

Velikost knih –malé!

Slovní zásoba

Výběr znaků z oblastí ČR	☐	☐	☐	☐	☐
Vysvětlení slov(pojmů)	☐	☐	☐	☐	☐
Úprava obrázků	☐	☐	☐	☐	☐
Řazení znaků					
1.podle témat-kuchyně, domov..	☐	☐	☐	☐	☐
2.podle abecedy	☐	☐	☐	☐	☐
rozumím značkám pro pohyby rukou, těla,hlavy atd.	☐	☐	☐	☐	☐

VHS + CD-ROM+internet

Hledám?nutný počítač, video	☐	☐	☐	☐	☐
Počet dílů	☐	☐	☐	☐	☐
Úprava obrázků	☐	☐	☐	☐	☐
Výběr znaků z oblastí ČR	☐	☐	☐	☐	☐

Řazení znaků:

1.podle témat-kuchyně, domov atd.	☐	☐	☐	☐	☐
2.podle abecedy	☐	☐	☐	☐	☐
Ukázky znakových textů	☐	☐	☐	☐	☐
Střídání nosičů při hledání	☐	☐	☐	☐	☐
Rychlost hledání znaku	☐	☐	☐	☐	☐
Rychlost ukázky	☐	☐	☐	☐	☐
Možnost opakování znaku	☐	☐	☐	☐	☐
Možnost zpomalení ukázky	☐	☐	☐	☐	☐
Možnost rozdělení znaku na části	☐	☐	☐	☐	☐
Hledání dětských znaků	☐	☐	☐	☐	☐
Překlad znaku do češtiny	☐	☐	☐	☐	☐

4.část-dotazování na níže uvedené slovníky: hodnotíte pouze ten, který používáte-opět číselná stupnice 1-5

Všeobecný slovník českého znakového jazyka-Potměšil, M. a kol., Praha, 2005.

Hledám? mám u sebe	☐	☐	☐	☐	☐
Hledám?musím do knihovny	☐	☐	☐	☐	☐
Velikost knih -velké!	☐	☐	☐	☐	☐
Počet dílů	☐	☐	☐	☐	☐
Velikost knih –malé!	☐	☐	☐	☐	☐
Slovní zásoba	☐	☐	☐	☐	☐
Vysvětlení slov(pojmů)ve větách	☐	☐	☐	☐	☐
Úprava obrázků	☐	☐	☐	☐	☐
Znaky z různých oblastí ČR	☐	☐	☐	☐	☐
Notace-zápis	☐	☐	☐	☐	☐
Řazení znaků					
1.podle témat-kuchyně, domov atd.	☐	☐	☐	☐	☐
2.podle abecedy	☐	☐	☐	☐	☐
rozumím značkám pro pohyby rukou, těla,hlavy atd.	☐	☐	☐	☐	☐

Slovník znakové řeči –Gabrielová, D. a kol., Praha, 1988.

Hledám? mám u sebe	☐	☐	☐	☐	☐
Hledám?musím do knihovny	☐	☐	☐	☐	☐
Velikost knih -velké!	☐	☐	☐	☐	☐
Velikost knih –malé!	☐	☐	☐	☐	☐
Slovní zásoba	☐	☐	☐	☐	☐
Vysvětlení slov(pojmů)ve větách	☐	☐	☐	☐	☐

Znaky pouze Praha	☐	☐	☐	☐	☐
Znaky pro jména	☐	☐	☐	☐	☐
Znaky pro počítání	☐	☐	☐	☐	☐
Úprava obrázků	☐	☐	☐	☐	☐
Řazení znaků					
1.podle témat-kuchyně, domov atd.	☐	☐	☐	☐	☐
2.podle abecedy	☐	☐	☐	☐	☐
rozumím značkám pro pohyby rukou, těla, hlavy atd.	☐	☐	☐	☐	☐

Český slovník znakového jazyka CD-ROM – Buberle, V. a kol., Praha, 1999.

Hledám? nutný počítač	☐	☐	☐	☐	☐
Výběr znaků z oblastí ČR	☐	☐	☐	☐	☐

Řazení znaků:

1.podle témat-kuchyně, domov atd.	☐	☐	☐	☐	☐
2.podle abecedy	☐	☐	☐	☐	☐
Ukázky znakových textů	☐	☐	☐	☐	☐
Střídání nosičů při hledání	☐	☐	☐	☐	☐
Rychlost hledání znaku	☐	☐	☐	☐	☐
Rychlost ukázky	☐	☐	☐	☐	☐
Možnost opakování znaku	☐	☐	☐	☐	☐
Možnost zpomalení ukázky	☐	☐	☐	☐	☐
Možnost rozdělení znaku na části	☐	☐	☐	☐	☐
Hledání dětských znaků	☐	☐	☐	☐	☐
Možnost překladu znaku do češtiny	☐	☐	☐	☐	☐
Možnost zkoušení	☐	☐	☐	☐	☐

Slovník znakové řeči CD-ROM– Ptáček, V. , Kotvová, M. , Praha, 1998.

Hledám? nutný počítač	☐	☐	☐	☐	☐
Úprava obrázků	☐	☐	☐	☐	☐
Výběr znaků z oblastí ČR	☐	☐	☐	☐	☐

Řazení znaků:

1.podle témat-kuchyně, domov atd.	☐	☐	☐	☐	☐
2.podle abecedy	☐	☐	☐	☐	☐
Příbuzná česká slova	☐	☐	☐	☐	☐
Střídání nosičů při hledání	☐	☐	☐	☐	☐
Rychlost hledání znaku	☐	☐	☐	☐	☐
Rychlost ukázky	☐	☐	☐	☐	☐
Možnost opakování znaku	☐	☐	☐	☐	☐
Možnost zpomalení ukázky	☐	☐	☐	☐	☐
Možnost čelní-boční pohled	☐	☐	☐	☐	☐
Možnost rozdělení znaku na části	☐	☐	☐	☐	☐
Hledání dětských znaků	☐	☐	☐	☐	☐
Možnost překladu znaku do češtiny	☐	☐	☐	☐	☐
Možnost procvičování	☐	☐	☐	☐	☐

**Slovník vybraných pojmů znakového jazyka –Langer, J. a kol.
pro oblast: Gastronomie a příprava pokrmů (Praha, 2008)**

Hledám? nutný počítač	☐	☐	☐	☐	☐
Úprava obrázků	☐	☐	☐	☐	☐
Gramatika znakového jazyka	☐	☐	☐	☐	☐

Řazení znaků:

1.podle témat-ovoce, zelenina apod.	☐	☐	☐	☐	☐
2.podle abecedy	☐	☐	☐	☐	☐
Vysvětlení slov ve větách	☐	☐	☐	☐	☐
Střídání nosičů při hledání	☐	☐	☐	☐	☐
Rychlost hledání znaku	☐	☐	☐	☐	☐
Rychlost ukázky	☐	☐	☐	☐	☐
Možnost opakování znaku	☐	☐	☐	☐	☐
Možnost zpomalení ukázky	☐	☐	☐	☐	☐

Možnost rozdělení znaku na části	☐	☐	☐	☐	☐
Možnost čelní-boční pohled	☐	☐	☐	☐	☐
Možnost zkoušení	☐	☐	☐	☐	☐
Možnost překladu znaku do češtiny	☐	☐	☐	☐	☐

Vlastivěda (Praha, 2007)

Hledám?nutný počítač	☐	☐	☐	☐	☐
Úprava obrázků	☐	☐	☐	☐	☐
Gramatika znakového jazyka	☐	☐	☐	☐	☐
Řazení znaků:					
1.podle témat-hory, les apod.	☐	☐	☐	☐	☐
2.podle abecedy	☐	☐	☐	☐	☐
Vysvětlení slov ve větách	☐	☐	☐	☐	☐
Střídání nosičů při hledání	☐	☐	☐	☐	☐
Rychlost hledání znaku	☐	☐	☐	☐	☐
Rychlost ukázky	☐	☐	☐	☐	☐
Možnost opakování znaku	☐	☐	☐	☐	☐
Možnost zpomalení ukázky	☐	☐	☐	☐	☐
Možnost rozdělení znaku na části	☐	☐	☐	☐	☐
Možnost čelní-boční pohled	☐	☐	☐	☐	☐
Možnost zkoušení	☐	☐	☐	☐	☐
Možnost překladu znaku do češtiny	☐	☐	☐	☐	☐

Sport (Praha, 2006)

Hledám?nutný počítač	☐	☐	☐	☐	☐
Úprava obrázků	☐	☐	☐	☐	☐
Gramatika znakového jazyka	☐	☐	☐	☐	☐
Řazení znaků:					
1.podle témat-atletika apod.	☐	☐	☐	☐	☐
2.podle abecedy	☐	☐	☐	☐	☐
Vysvětlení slov ve větách	☐	☐	☐	☐	☐
Střídání nosičů při hledání	☐	☐	☐	☐	☐
Rychlost hledání znaku	☐	☐	☐	☐	☐
Rychlost ukázky	☐	☐	☐	☐	☐
Možnost opakování znaku	☐	☐	☐	☐	☐
Možnost zpomalení ukázky	☐	☐	☐	☐	☐
Možnost rozdělení znaku na části	☐	☐	☐	☐	☐
Možnost čelní-boční pohled	☐	☐	☐	☐	☐
Možnost zkoušení	☐	☐	☐	☐	☐
Možnost překladu znaku do češtiny	☐	☐	☐	☐	☐

Dopravní výchova (Praha, 2009)

Hledám?nutný počítač	☐	☐	☐	☐	☐
Úprava obrázků	☐	☐	☐	☐	☐
Gramatika znakového jazyka	☐	☐	☐	☐	☐
Řazení znaků:					
1.podle témat-dopravní značky apod.	☐	☐	☐	☐	☐
2.podle abecedy	☐	☐	☐	☐	☐
Vysvětlení slov ve větách	☐	☐	☐	☐	☐
Střídání nosičů při hledání	☐	☐	☐	☐	☐
Rychlost hledání znaku	☐	☐	☐	☐	☐
Rychlost ukázky	☐	☐	☐	☐	☐
Možnost opakování znaku	☐	☐	☐	☐	☐
Možnost zpomalení ukázky	☐	☐	☐	☐	☐
Možnost rozdělení znaku na části	☐	☐	☐	☐	☐
Možnost čelní-boční pohled	☐	☐	☐	☐	☐
Možnost zkoušení	☐	☐	☐	☐	☐
Možnost překladu znaku do češtiny	☐	☐	☐	☐	☐

Učíme se českou znakovou řeč – Růžičková, M., Praha, 1997.

Hledám? mám u sebe	☐	☐	☐	☐	☐
Hledám?musím do knihovny	☐	☐	☐	☐	☐

Velikost knih -velké!	☐	☐	☐	☐	☐
Velikost knih –malé!	☐	☐	☐	☐	☐
Slovní zásoba	☐	☐	☐	☐	☐
Vysvětlení slov(pojmů)	☐	☐	☐	☐	☐
Úprava obrázků	☐	☐	☐	☐	☐
Pexeso pro hru	☐	☐	☐	☐	☐
Řazení znaků					
1.podle témat-kuchyně, domov atd.	☐	☐	☐	☐	☐
2.podle abecedy	☐	☐	☐	☐	☐
rozumím značkám pro pohyby rukou, těla,hlavy atd.	☐	☐	☐	☐	☐

Znakuj!Znakujme!Znakujte! – Růžičková, M., Praha, 1998.

Hledám? mám u sebe	☐	☐	☐	☐	☐
Hledám?musím do knihovny	☐	☐	☐	☐	☐
Velikost knih -velké!	☐	☐	☐	☐	☐
Velikost knih –malé!	☐	☐	☐	☐	☐
Slovní zásoba	☐	☐	☐	☐	☐
Vysvětlení slov(pojmů)	☐	☐	☐	☐	☐
Úprava obrázků	☐	☐	☐	☐	☐
Znakovaná čeština	☐	☐	☐	☐	☐
Řazení znaků					
1.podle témat-co dělá, co je?	☐	☐	☐	☐	☐
2.podle abecedy	☐	☐	☐	☐	☐
rozumím značkám pro pohyby rukou, těla,hlavy atd.	☐	☐	☐	☐	☐

Znakování pro každý den – Růžičková, M., Praha, 2001.

Hledám? mám u sebe	☐	☐	☐	☐	☐
Hledám?musím do knihovny	☐	☐	☐	☐	☐
Velikost knih -velké!	☐	☐	☐	☐	☐
Velikost knih –malé!	☐	☐	☐	☐	☐
Slovní zásoba	☐	☐	☐	☐	☐
Vysvětlení slov(pojmů)ve větách	☐	☐	☐	☐	☐
Úprava obrázků	☐	☐	☐	☐	☐
Gramatika znakového jazyka	☐	☐	☐	☐	☐
Abecední seznam slov na konci	☐	☐	☐	☐	☐
Řazení znaků					
1.podle témat-kuchyně, domov atd.	☐	☐	☐	☐	☐
2.podle abecedy	☐	☐	☐	☐	☐
rozumím značkám pro pohyby rukou, těla,hlavy atd.	☐	☐	☐	☐	☐

Obrázky se znakovou řečí – Košátková, Z., Praha, 2000.

Hledám? mám u sebe	☐	☐	☐	☐	☐
Hledám?musím do knihovny	☐	☐	☐	☐	☐
Velikost obrázků-velké!	☐	☐	☐	☐	☐
Velikost obrázků –malé!	☐	☐	☐	☐	☐
Slovní zásoba	☐	☐	☐	☐	☐
Vysvětlení slov(pojmů)v textu	☐	☐	☐	☐	☐
Úprava obrázků	☐	☐	☐	☐	☐
Řazení znaků:					
1.podle témat-kuchyně, domov atd .	☐	☐	☐	☐	☐
2.podle abecedy	☐	☐	☐	☐	☐
rozumím značkám pro pohyby rukou, těla,hlavy atd.	☐	☐	☐	☐	☐

Znaková zásoba českého znakového jazyka CD-ROM– Langer, J., Olomouc, 2007.

Hledám?nutný počítač	☐	☐	☐	☐	☐
Úprava obrázků	☐	☐	☐	☐	☐

Gramatika znakového jazyka	☐	☐	☐	☐	☐
Řazení znaků:					
1.podle témat-kuchyně, domov atd.	☐	☐	☐	☐	☐
2.podle abecedy	☐	☐	☐	☐	☐
Ukázky znakových textů	☐	☐	☐	☐	☐
Střídání nosičů při hledání	☐	☐	☐	☐	☐
Rychlost hledání znaku	☐	☐	☐	☐	☐
Rychlost ukázky	☐	☐	☐	☐	☐
Možnost opakování znaku	☐	☐	☐	☐	☐
Možnost zpomalení ukázky	☐	☐	☐	☐	☐
Možnost čelní-boční pohled	☐	☐	☐	☐	☐
Možnost oba pohledy současně	☐	☐	☐	☐	☐
Možnost rozdělení znaku na části	☐	☐	☐	☐	☐
Možnost překladu znaku do češtiny	☐	☐	☐	☐	☐
Možnost zkoušení	☐	☐	☐	☐	☐

Základy české znakové řeči-Mrzilková, E. , Jinočany, 1993.

Hledám? mám u sebe	☐	☐	☐	☐	☐
Hledám?musím do knihovny	☐	☐	☐	☐	☐
Velikost knih -velké!	☐	☐	☐	☐	☐
Velikost knih –malé!	☐	☐	☐	☐	☐
Slovní zásoba	☐	☐	☐	☐	☐
Ukázka základní pozice rukou	☐	☐	☐	☐	☐
Výběr znaků z oblastí ČR	☐	☐	☐	☐	☐
ukázka stavba věty ve znak.jazyce	☐	☐	☐	☐	☐
Úprava obrázků	☐	☐	☐	☐	☐
Procvičování	☐	☐	☐	☐	☐

Řazení znaků v rejstříku

1.podle témat-kuchyně, domov atd.	☐	☐	☐	☐	☐
2.podle abecedy	☐	☐	☐	☐	☐
rozumím značkám pro pohyby rukou, těla,hlavy atd.	☐	☐	☐	☐	☐

Slovník porodnické terminologie – Dingová, N., Dvořáková, M. a kol., Praha , 2005.

Hledám?nutný počítač	☐	☐	☐	☐	☐
Úprava obrázků	☐	☐	☐	☐	☐
Výběr znaků z oblastí ČR	☐	☐	☐	☐	☐

Řazení znaků:

1.podle témat-	☐	☐	☐	☐	☐
2.podle abecedy	☐	☐	☐	☐	☐
Ukázky znakových textů	☐	☐	☐	☐	☐
Střídání nosičů při hledání	☐	☐	☐	☐	☐
Rychlost hledání znaku	☐	☐	☐	☐	☐
Rychlost ukázky	☐	☐	☐	☐	☐
Možnost opakování znaku	☐	☐	☐	☐	☐
Možnost zpomalení ukázky	☐	☐	☐	☐	☐
Možnost čelní-boční pohled	☐	☐	☐	☐	☐
Možnost oba pohledy současně	☐	☐	☐	☐	☐
Vyhledávání podle tvaru ruky	☐	☐	☐	☐	☐
Možnost rozdělení znaku na části	☐	☐	☐	☐	☐
Hledání dětských znaků	☐	☐	☐	☐	☐
Možnost překladu znaku do češtiny	☐	☐	☐	☐	☐
Možnost zkoušení	☐	☐	☐	☐	☐

Zde, prosím, můžete uvést názory na slovníky = nejsou v našem dotazníku, například internetové slovníky. Velmi děkujeme.

**Dotazník k bakalářské práci – Lexikografie znakového jazyka –
preferenze uživatelů slovníků
verze pro slyšící**

Vážení uživatelé znakového jazyka,
jmenuji se Jolana Romanová a studuji speciální pedagogiku pro výchovné pracovníky na Pedagogické fakultě v Olomouci. Pro svou bakalářskou práci jsem si zvolila výše uvedená téma a ráda bych touto cestou pomohla ke zvýšení prestiže českého znakového jazyka. Pouze díky Vaší ochotě odpovídat na moje otázky budou mít autoři slovníků a učebnic znakového jazyka možnost vyvarovat se v budoucnu chyb při jejich tvorbě. Bude možné vytvořit slovníky, které pro Vás budou zajímavé a přínosné. Velmi Vám spolu s vedoucím práce Mgr. Jiřím Langerem děkujeme za spolupráci.

1.část-dotazování o osobě-zvolte možnost

Věk:

učitel rodič jiné

 Uživatel znakového jazyka ano ne

Míra znalosti znakového jazyka 1 2 3 4 5

 Moji rodiče neslyšící slyšící **moje dítě** neslyšící slyšící

2.část-dotazování o užití slovníků -pro odpověď zvolte možnost:

	1	2	3	4	5
	vždy	často	občas	málo	nikdy

Nová slova=znaky hledám

Pomáhají mi:

Rodiče	☐	☐	☐	☐	☐
Učitel,lektor	☐	☐	☐	☐	☐
Přítel, kamarád neslyšící	☐	☐	☐	☐	☐
Slovník-kniha	☐	☐	☐	☐	☐
Slovník-CD-ROM	☐	☐	☐	☐	☐
Slovník-internet	☐	☐	☐	☐	☐
Televize	☐	☐	☐	☐	☐

3.část-dotazování na názory na slovníky- hodnocení číselnou stupnicí

*Tištěná literatura:***1 2 3 4 5**Hledám? mám u sebe Hledám?musím do knihovny Velikost knih -velké! Počet dílů Velikost knih –malé! Slovní zásoba Výběr znaků z oblastí ČR Vysvětlení slov(pojmů) Úprava obrázků **Řazení znaků**1.podle témat-kuchyně, domov atd. 2.podle abecedy

rozumím značkám pro pohyby rukou, těla, hlavy atd.

VHS + CD-ROM + internet

Hledám? nutný počítač, video

Počet dílů

Úprava obrázků

Výběr znaků z oblastí ČR

Řazení znaků:

1. podle témat-kuchyně, domov atd.

2. podle abecedy

Ukázky znakovaných textů

Střídání nosičů při hledání

Rychlost hledání znaku

Rychlost ukázky

Možnost opakování znaku

Možnost zpomalení ukázky

Možnost rozdělení znaku na části

Hledání dětských znaků

Možnost překladu znaku do češtiny

4. část - dotazování na níže uvedené slovníky: hodnotíte pouze ten, který používáte - opět číselná stupnice 1-5

Všeobecný slovník českého znakového jazyka - Potměšil, M. a kol., Praha, 2005.

Hledám? mám u sebe

Hledám? musím do knihovny

Velikost knih - velké!

Počet dílů

Velikost knih - malé!

Slovní zásoba

Vysvětlení slov (pojmu) ve větách

Úprava obrázků

Znaky z různých oblastí ČR

Notace-zápis

Řazení znaků

1. podle témat-kuchyně, domov atd.

2. podle abecedy

rozumím značkám pro pohyby rukou, těla, hlavy atd.

Slovník znakové řeči - Gabrielová, D. a kol., Praha, 1988.

Hledám? mám u sebe

Hledám? musím do knihovny

Velikost knih - velké!

Velikost knih - malé!

Slovní zásoba

Vysvětlení slov (pojmu) ve větách

Znaky pouze Praha

Znaky pro jména

Znaky pro počítání

Úprava obrázků

Řazení znaků

1. podle témat-kuchyně, domov atd.

2. podle abecedy

rozumím značkám pro pohyby rukou, těla, hlavy atd.

Český slovník znakového jazyka CD-ROM – Buberle, V. a kol., Praha, 1999.

Hledám?nutný počítač

Výběr znaků z oblastí ČR

Řazení znaků:

1.podle témat-kuchyně, domov atd.

2.podle abecedy

Ukázky znakových textů

Střídání nosičů při hledání

Rychlost hledání znaku

Rychlost ukázky

Možnost opakování znaku

Možnost zpomalení ukázky

Možnost rozdělení znaku na části

Hledání dětských znaků

Možnost překladu znaku do češtiny

Možnost zkoušení

Slovník znakové řeči CD-ROM– Ptáček, V. , Kotvová,M. , Praha, 1998.

Hledám?nutný počítač

Úprava obrázků

Výběr znaků z oblastí ČR

Řazení znaků:

1.podle témat-kuchyně, domov atd.

2.podle abecedy

Příbuzná česká slova

Střídání nosičů při hledání

Rychlost hledání znaku

Rychlost ukázky

Možnost opakování znaku

Možnost zpomalení ukázky

Možnost čelní-boční pohled

Možnost rozdělení znaku na části

Hledání dětských znaků

Možnost překladu znaku do češtiny

Možnost procvičování

Slovník vybraných pojmů znakového jazyka –Langer, J. a kol.

pro oblast: Gastronomie a příprava pokrmů (Praha, 2008)

Hledám?nutný počítač

Úprava obrázků

Gramatika znakového jazyka

Řazení znaků:

1.podle témat-ovoce, zelenina apod.

2.podle abecedy

Vysvětlení slov ve větách

Střídání nosičů při hledání

Rychlost hledání znaku

Rychlost ukázky

Možnost opakování znaku

Možnost zpomalení ukázky

Možnost rozdělení znaku na části

Možnost čelní-boční pohled

Možnost zkoušení

Možnost překladu znaku do češtiny

Vlastivěda(Praha 2007)

Hledám?nutný počítač

Úprava obrázků

Gramatika znakového jazyka

Řazení znaků:

1.podle témat-hory, les apod.

2.podle abecedy

Vysvětlení slov ve větách

Střídání nosičů při hledání	☐	☐	☐	☐	☐
Rychlost hledání znaku	☐	☐	☐	☐	☐
Rychlost ukázky	☐	☐	☐	☐	☐
Možnost opakování znaku	☐	☐	☐	☐	☐
Možnost zpomalení ukázky	☐	☐	☐	☐	☐
Možnost rozdělení znaku na části	☐	☐	☐	☐	☐
Možnost čelní-boční pohled	☐	☐	☐	☐	☐
Možnost zkoušení	☐	☐	☐	☐	☐
Možnost překladu znaku do češtiny	☐	☐	☐	☐	☐

Sport (Praha, 2006)

Hledám?nutný počítač	☐	☐	☐	☐	☐
Úprava obrázků	☐	☐	☐	☐	☐
Gramatika znakového jazyka	☐	☐	☐	☐	☐

Řazení znaků:

1.podle témat-atletika apod.	☐	☐	☐	☐	☐
2.podle abecedy	☐	☐	☐	☐	☐
Ukázky znakových textů	☐	☐	☐	☐	☐
Střídání nosičů při hledání	☐	☐	☐	☐	☐
Rychlost hledání znaku	☐	☐	☐	☐	☐
Rychlost ukázky	☐	☐	☐	☐	☐
Možnost opakování znaku	☐	☐	☐	☐	☐
Možnost zpomalení ukázky	☐	☐	☐	☐	☐
Možnost rozdělení znaku na části	☐	☐	☐	☐	☐
Možnost čelní-boční pohled	☐	☐	☐	☐	☐
Možnost zkoušení	☐	☐	☐	☐	☐
Možnost překladu znaku do češtiny	☐	☐	☐	☐	☐

Dopravní výchova (Praha, 2009)

Hledám?nutný počítač	☐	☐	☐	☐	☐
Úprava obrázků	☐	☐	☐	☐	☐
Gramatika znakového jazyka	☐	☐	☐	☐	☐

Řazení znaků:

1.podle témat-dopravní značky apod.	☐	☐	☐	☐	☐
2.podle abecedy	☐	☐	☐	☐	☐
Vysvětlení slov ve větách	☐	☐	☐	☐	☐
Střídání nosičů při hledání	☐	☐	☐	☐	☐
Rychlost hledání znaku	☐	☐	☐	☐	☐
Rychlost ukázky	☐	☐	☐	☐	☐
Možnost opakování znaku	☐	☐	☐	☐	☐
Možnost zpomalení ukázky	☐	☐	☐	☐	☐
Možnost rozdělení znaku na části	☐	☐	☐	☐	☐
Možnost čelní-boční pohled	☐	☐	☐	☐	☐
Možnost zkoušení	☐	☐	☐	☐	☐
Možnost překladu znaku do češtiny	☐	☐	☐	☐	☐

Učíme se českou znakovou řeč – Růžičková, M., Praha, 1997.

Hledám? mám u sebe	☐	☐	☐	☐	☐
Hledám?musím do knihovny	☐	☐	☐	☐	☐
Velikost knih -velké!	☐	☐	☐	☐	☐
Velikost knih –malé!	☐	☐	☐	☐	☐
Slovní zásoba	☐	☐	☐	☐	☐
Vysvětlení slov(pojmů)	☐	☐	☐	☐	☐
Úprava obrázků	☐	☐	☐	☐	☐
Pexeso pro hru	☐	☐	☐	☐	☐

Řazení znaků

1.podle témat-kuchyně, domov atd.	☐	☐	☐	☐	☐
2.podle abecedy	☐	☐	☐	☐	☐
rozumím značkám pro pohyby rukou, těla,hlavy atd.	☐	☐	☐	☐	☐

Znakuj!Znakujme!Znakujte! – Růžičková, M., Praha, 1998.

Hledám? mám u sebe	☐	☐	☐	☐	☐
Hledám?musím do knihovny	☐	☐	☐	☐	☐

Velikost knih -velké!	☐	☐	☐	☐	☐
Velikost knih –malé!	☐	☐	☐	☐	☐
Slovní zásoba	☐	☐	☐	☐	☐
Vysvětlení slov(pojmů)	☐	☐	☐	☐	☐
Úprava obrázků	☐	☐	☐	☐	☐
Znakovaná čeština	☐	☐	☐	☐	☐

Řazení znaků

1.podle témat-co dělá, co je?	☐	☐	☐	☐	☐
2.podle abecedy	☐	☐	☐	☐	☐
rozumím značkám pro pohyby rukou, těla,hlavy atd.	☐	☐	☐	☐	☐

Znakování pro každý den – Růžičková, M., Praha, 2001.

Hledám? mám u sebe	☐	☐	☐	☐	☐
Hledám?musím do knihovny	☐	☐	☐	☐	☐
Velikost knih -velké!	☐	☐	☐	☐	☐
Velikost knih –malé!	☐	☐	☐	☐	☐
Slovní zásoba	☐	☐	☐	☐	☐
Vysvětlení slov(pojmů)ve větách	☐	☐	☐	☐	☐
Úprava obrázků	☐	☐	☐	☐	☐
Gramatika znakového jazyka	☐	☐	☐	☐	☐
Abecední seznam slov na konci	☐	☐	☐	☐	☐

Řazení znaků

1.podle témat-kuchyně, domov atd.	☐	☐	☐	☐	☐
2.podle abecedy	☐	☐	☐	☐	☐
rozumím značkám pro pohyby rukou, těla,hlavy atd.	☐	☐	☐	☐	☐

Obrázky se znakovou řečí – Košítková, Z., Praha, 2000.

Hledám? mám u sebe	☐	☐	☐	☐	☐
Hledám?musím do knihovny	☐	☐	☐	☐	☐
Velikost obrázků-velké!	☐	☐	☐	☐	☐
Velikost obrázků –malé!	☐	☐	☐	☐	☐
Slovní zásoba	☐	☐	☐	☐	☐
Vysvětlení slov(pojmů)v textu	☐	☐	☐	☐	☐
Úprava obrázků	☐	☐	☐	☐	☐

Řazení znaků:

1.podle témat-kuchyně, domov atd.	☐	☐	☐	☐	☐
2.podle abecedy	☐	☐	☐	☐	☐
rozumím značkám pro pohyby rukou, těla,hlavy atd.	☐	☐	☐	☐	☐

Znaková zásoba českého znakového jazyka CD-ROM– Langer, J., Olomouc, 2007.

Hledám?nutný počítač	☐	☐	☐	☐	☐
Úprava obrázků	☐	☐	☐	☐	☐
Gramatika znakového jazyka	☐	☐	☐	☐	☐

Řazení znaků:

1.podle témat-kuchyně, domov atd.	☐	☐	☐	☐	☐
2.podle abecedy	☐	☐	☐	☐	☐
Ukázky znakových textů	☐	☐	☐	☐	☐
Střídání nosičů při hledání	☐	☐	☐	☐	☐
Rychlost hledání znaku	☐	☐	☐	☐	☐
Rychlost ukázky	☐	☐	☐	☐	☐
Možnost opakování znaku	☐	☐	☐	☐	☐
Možnost zpomalení ukázky	☐	☐	☐	☐	☐
Možnost čelní-boční pohled	☐	☐	☐	☐	☐
Možnost oba pohledy současně	☐	☐	☐	☐	☐
Možnost rozdělení znaku na části	☐	☐	☐	☐	☐
Možnost zkoušení	☐	☐	☐	☐	☐
Možnost překladu znaku do češtiny	☐	☐	☐	☐	☐

Základy české znakové řeči-Mrzílková, E., Jinočany, 1993.

Hledám? mám u sebe	☐	☐	☐	☐	☐
Hledám?musím do knihovny	☐	☐	☐	☐	☐
Velikost knih -velké!	☐	☐	☐	☐	☐
Velikost knih –malé!	☐	☐	☐	☐	☐
Slovní zásoba	☐	☐	☐	☐	☐
Ukázka základní pozice rukou	☐	☐	☐	☐	☐
Výběr znaků z oblastí ČR	☐	☐	☐	☐	☐
ukázka stavba věty ve znak. jazyce	☐	☐	☐	☐	☐
Úprava obrázků	☐	☐	☐	☐	☐
Procvičování	☐	☐	☐	☐	☐
Řazení znaků v rejstříku					
1.podle témat-kuchyně, domov atd.	☐	☐	☐	☐	☐
2.podle abecedy	☐	☐	☐	☐	☐
rozumím značkám pro pohyby rukou, těla,hlavy atd.	☐	☐	☐	☐	☐

Slovník porodnické terminologie – Dingová, N., Dvořáková, M. a kol. Praha, 2005.

Hledám?nutný počítač	☐	☐	☐	☐	☐
Úprava obrázků	☐	☐	☐	☐	☐
Výběr znaků z oblastí ČR	☐	☐	☐	☐	☐
Řazení znaků:					
1.podle témat-	☐	☐	☐	☐	☐
2.podle abecedy	☐	☐	☐	☐	☐
Ukázky znakových textů	☐	☐	☐	☐	☐
Střídání nosičů při hledání	☐	☐	☐	☐	☐
Rychlost hledání znaku	☐	☐	☐	☐	☐
Rychlost ukázky	☐	☐	☐	☐	☐
Možnost opakování znaku	☐	☐	☐	☐	☐
Možnost zpomalení ukázky	☐	☐	☐	☐	☐
Možnost čelní-boční pohled	☐	☐	☐	☐	☐
Možnost oba pohledy současně	☐	☐	☐	☐	☐
Vyhledávání podle tvaru ruky	☐	☐	☐	☐	☐
Možnost rozdělení znaku na části	☐	☐	☐	☐	☐
Hledání dětských znaků	☐	☐	☐	☐	☐
Možnost překladu znaku do češtiny	☐	☐	☐	☐	☐
Možnost zkoušení	☐	☐	☐	☐	☐

Zde, prosím, můžete uvést názory na slovníky, které používáte a které v našem dotazníku nejsou. Jde například o internetové zdroje. Velmi děkujeme.

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Jolana Romanová
Katedra:	Ústav speciálněpedagogických studií
Vedoucí práce:	Mgr. Jiří Langer, Ph.D.
Rok obhajoby:	2011

Název práce:	Lexikografie znakového jazyka – preference uživatelů slovníků.
Název v angličtině:	Lexikography of Sign Language – the Preferences of Users of Dictionaries.
Anotace práce:	Práce seznamuje s historií i současností znakového jazyka a s vývojem vzdělávání osob s postižením sluchu. Seznamuje s parametry tvorby slovníků znakového jazyka. Cílem bylo zjištění názorů uživatelů na slovníky. Tyto výsledky výzkumu práce vyhodnocuje a vyvozuje z nich závěry.
Klíčová slova:	Sluchová vada, neslyšící, znakový jazyk, orální, totální a bilingvální forma vzdělávání, komunikace, slovník znakového jazyka, uživatelé slovníků.
Anotace v angličtině:	This work introduces the history and presents development of sign language and education for people with hearing disability. It introduces the parameters of creation of sign language dictionaries. The aim was to determine the views of users of dictionaries. Results of my research work evaluate and conclude enclosures.
Klíčová slova v angličtině:	Hearing impairment, deaf, sign language, oral, total and bilingual educative system, communication, dictionary of sign language, users of dictionaries
Přílohy vázané v práci:	Dotazník k bakalářské práci - verze pro neslyšící (příloha č. 1) - verze pro slyšící (příloha č. 2)
Rozsah práce:	87 s.
Jazyk práce:	Český jazyk

